

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

استان شناسی سیستان و بلوچستان

(اجرای آزمایشی)

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : استان‌شناسی سیستان و بلوچستان (اجرای آزمایشی) - ۲۳۷/۱۱

مؤلفان : علیرضا میر ، لیلا میرشکاری

زیر نظر کارشناسان گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

ویراستار : سیداکبر میرجعفری ، دکتر حسن ستایش

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹ ، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶ ، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : سیداحمد حسینی

مدیر هنری، طراح گرافیک و جلد : طاهره حسن‌زاده

صفحه‌آرا : شهرزاد قنبری

حروفچین : فاطمه باقری‌مهر

مصحح : فاطمه گیتی‌جبین، نوشین معصوم‌دوست

امور آماده‌سازی خیر : فاطمه پزشکی

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت‌کلاچاهی، پیمان حبیب‌پور

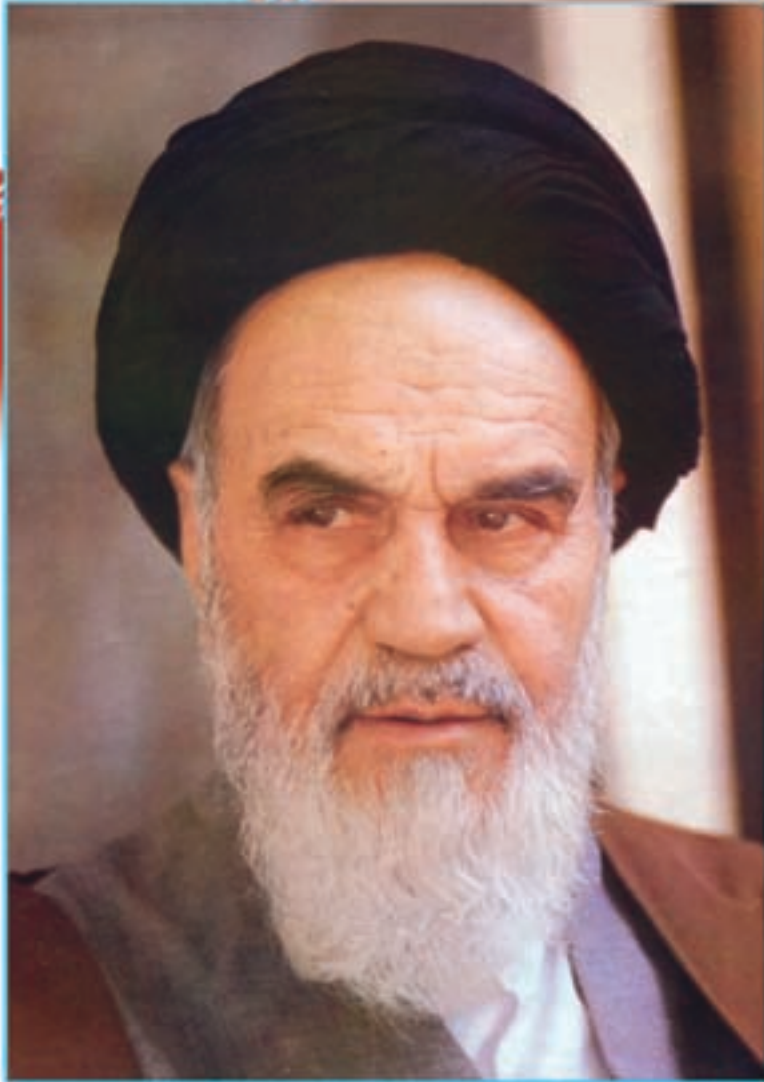
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵ ، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰ ، صندوق پستی : ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۹۰

حقوق چاپ محفوظ است.

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی (ره)

دریای خزر

سرزدازاق، مرخاوران
فروغ دیده حق باوران
بهمن، فسر ایمان ماست

پیامت ای امام

استقلال، آزادی نقش جان ماست

شهیدان، پچپیده در کوش زمان
فسر یادمان
پاینده مانی و جاودان

جمهوری اسلامی ایران

خلیج فارس

دریای عمان

فهرست

۱	فصل اول: جغرافیای طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۲	درس اول: موقعیت جغرافیایی و وسعت استان
۵	درس دوم: ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن
۸	درس سوم: آب و هوای استان
۱۵	درس چهارم: منابع طبیعی استان
۳۲	درس پنجم: مسائل زیست‌محیطی و راه‌های آن
۳۷	فصل دوم: جغرافیای انسانی استان سیستان و بلوچستان
۳۸	درس ششم: تقسیمات سیاسی استان
۴۳	درس هفتم: شیوه‌های زندگی در استان
۵۴	درس هشتم: جمعیت استان
۵۸	فصل سوم: ویژگی‌های فرهنگی استان سیستان و بلوچستان
۵۹	درس نهم: مردم‌شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم)
۶۷	فصل چهارم: پیشینه و مفاخر استان سیستان و بلوچستان
۷۰	درس دهم: گذشته استان و مراکز اولیه تمدن
۷۵	درس یازدهم: نقش مردم استان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی
۸۴	فصل پنجم: توانمندی‌های استان سیستان و بلوچستان
۸۵	درس دوازدهم: گردشگری در استان
۹۶	درس سیزدهم: توانمندی‌های اقتصاد استان
۱۰۴	فصل ششم: شکوفایی استان سیستان و بلوچستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۰۵	درس چهاردهم: دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان
۱۱۳	درس پانزدهم: چشم‌انداز آینده استان

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامهٔ استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعهٔ این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور خود و سرزمین ملی در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینهٔ تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آیندهٔ جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای باید شما را به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوهٔ یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبهٔ محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامهٔ استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا این که تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همهٔ امکانات موجود در محیط فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید.

آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش دربارهٔ محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعهٔ شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دل‌بستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوریانهٔ کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبهٔ ایران عزیز تلاش کنند. در ادامهٔ این تلاش‌ها جهت رسیدن به قلهٔ رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

استان سیستان و بلوچستان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

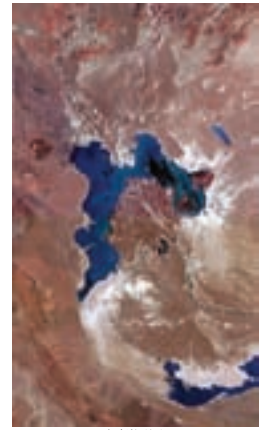
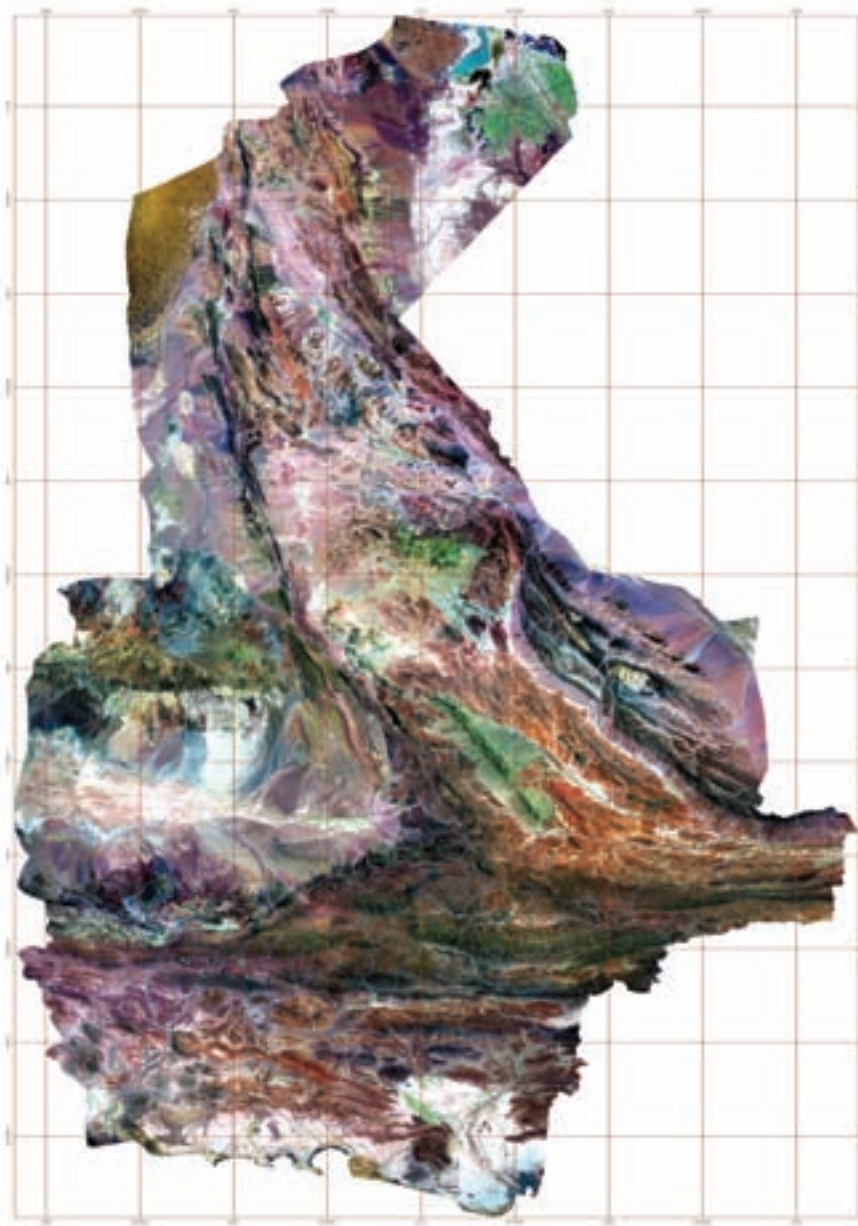
این استان برای شخص من، استان خاطره‌هاست. به گذشته ذهن خود که مراجعه می‌کنم، یادگارهای ذهنی فراوان از این استان به صورت بی‌دربی در طول سالیان، موجود است. اگر چه این خاطره‌ها برخی ناهنجاری‌ها و تلخی‌ها را دارد؛ اما شیرینی آنها بیشتر است. در دوران رژیم طاغوت، تبعید تلخ بود اما آشنایی با مردم عزیز این استان بسیار شیرین بود. در سال‌های قبل از انقلاب، یعنی سال پنجاه‌وشش و پنجاه‌وهفت که به توفیق جبری در این استان اقامت داشتم، گنجینه‌ای از زیبایی‌ها و خاطره‌های شیرین در ذهن من انباشته شد. سال‌ها قبل از آن هم مردم عزیز و مؤمن همین شهر زاهدان از زبان من حقایقی را دربارهٔ نهضت تازه آغاز شده اسلامی شنیدند. در سال ۱۳۴۲ در همین شهر زاهدان دل‌های گرم و با محبت مردم این جرئت و امید را به من بخشید که بتوانم دربارهٔ حساس‌ترین مسائل آن روز با آنها حرف بزنم. البته عکس‌العمل رژیم جبار طاغوت سخت بود. مأموران در همین فرودگاهی که امروز وارد زاهدان شدم، مرا به هواپیما سوار و به قزل‌قلعه تهران منتقل کردند. ممکن است این خاطره به نظر تلخ بیاید؛ اما به شما صادقانه عرض کنم این یکی از شیرین‌ترین خاطره‌های زندگی من در دوران مبارزات طولانی با طاغوت است؛ زیرا من آن روز زاهدان و مردم آن را کشف کردم و از مرد و زن، سیستانی و بلوچ، یزدی و بیرجندی و کرمانی و سایر اقوامی که در این استان هستند، محبت‌ها دیدم و آنها را شناختم. در سال ۱۳۵۶ که بار دیگر در حال تبعید به زاهدان و از آنجا به ایرانشهر آمدم، این آشنایی به من کمک کرد تا بتوانم به اعماق دل پُر محبت و گرم مردم این استان راه پیدا کنم.

محرومیت‌هایی که در این استان دیدم، یک انگیزه قوی و آرزوی بزرگ در من به‌وجود آورد و آن این که باید به این استان با این همه استعداد و به این مردم با این همه صفا کمک کرد تا بتوانند زندگی سعادت‌مند و

لایق شأن خود را در پیش گیرند. لذا بعد از پیروزی انقلاب، اولین حکم مأموریتی که امام رضوان‌الله‌علیه صادر کردند، حکمی به این بنده حقیر برای سفر به استان سیستان و بلوچستان بود، من آمدم و مناطق گوناگون این استان را از نزدیک دیدم و انقلاب و وظیفه خود را در قبال این استان حس کرد. از جنوبی‌ترین نقاط استان، از منطقهٔ چابهار و نیکشهر و نیت و فَنُوج و اسپکه و غیره تا مناطق شرقی این استان، منطقهٔ سراوان و جالق و سرباز و از مناطق شمالی این استان، منطقهٔ زابل و دریاچهٔ هامون تا غرب این استان، منطقهٔ تَرمان و دلگان و چاه‌هاشم و جازموریان و غیره خبرها گرفتم، با مردم این مناطق نشستیم، داخل کبرها رفتم و با دردها و رنج‌های این‌ها که در دوران رژیم طاغوت بر روی هم انباشته و متراکم شده بود، آشنا شدم. انقلاب خود را در قبال سیستان و بلوچستان موظف دید و کار از روزهای اول شروع شد. جهاد سازندگی و اجتماعات و جمعیت‌های مردمی خودجوش در این مناطق مشغول کار شدند. جوانان امروز زاهدان و ایرانشهر و چابهار و زابل نمی‌دانند که گذشتهٔ این استان چگونه بود. اگر گذشته و حشمتاک زندگی در این استان تصویر شود، معلوم می‌شود که نظام اسلامی در این منطقه چه خدمات بزرگ و گرانبهائی انجام داده است. اما آن حقیقتی که از یاد من نمی‌رود و امیدوارم یک‌ایک مسئولان همیشه آن را به یاد داشته باشند، این است که این استان چندین برابر آنچه که به آن خدمت شده، نیازمند خدمت است. محرومیت‌هایی که بر اثر تسلط طولانی پادشاهان جبار و بی‌فکر و بی‌کفایت بر مردم این استان تحمیل شده است، باید در طول مدت برطرف شود. این استان از لحاظ وضع هوا – که برای کشاورزی بسیار مساعد است – از لحاظ معدن، از لحاظ آبزیان و شیلات، از لحاظ مسیر ترانزیت تجاری، از لحاظ مردم با استعداد و از لحاظ داشتن مرزهای طولانی، استان حساسی است. مرز آبی و خاکی این استان، هزار و پانصد کیلومتر است. مسائل این استان در دل خود تهدیدهایی دارد که می‌شود آنها را به فرصت‌ها تبدیل کرد و از فرصت‌ها استفاده نموده تا تهدیدها را برطرف کرد.

یکی از برجستگی‌های مهم این استان، ایمان عمیق اسلامی مردم، چه سنی و چه شیعه است. ایمان عمیق اسلامی، یکی از نقاط قوت این مردم است. لذا نظام اسلامی که امروز پرچم عزت اسلام را در دنیا به دست گرفته و قدرتمندانه با صدای بلند از اسلام و قرآن دفاع می‌کند، متکی به حمایت این ایمان‌ها و دل‌هاست. شما مردم استان سیستان و بلوچستان از ایمان برخوردارید و اسلام را از بُن دندان و با همه وجود قبول دارید. البته باید مراقب باشید که دشمنان اسلام این همزیستی و برادری بین شیعه و سنی را به هم نزنند. یکی از افتخارات ما این است که مردم ما در نقاطی که تفاوت‌های مذهبی و قومی وجود دارد و امکان و زمینهٔ اختلاف هست، از درگیری و اختلاف قومی و مذهبی پرهیز می‌کنند. دشمنان این را نمی‌پسندند. جنگ شیعه و سنی برای دشمنان اسلام خیلی قیمت دارد. اختلاف و تفرقه میان امت اسلامی موجب می‌شود که معنویت، طراوت، قدرت، شکوه و عظمت ائتلاف ملی شما را در هم بشکند و همان‌طور که قرآن فرموده است «و تذهب ریحکم».

در بین شهدای این استان، صدها شهید در زاهدان، صدها شهید در زابل، صدها شهید در ایرانشهر و در نقاط دیگر هم شیعه و هم سنی هست و خون این‌ها در جبهه با یکدیگر مخلوط شد. چرا به جبهه رفتند؟ چرا جنگیدند و چرا از مرزهای ایران عزیز دفاع کردند؟ چون ایران پرچم عزت اسلام را در دست دارد و اسلامی است. آنچه که امروز برای ما در منطقهٔ سیستان و بلوچستان در درجه اول اهمیت قرار دارد، عمران آبادی و پیشرفت اقتصادی با ایجاد زیربنای لازم، با باز کردن راه تجارت سالم و جلوگیری از تجارت‌های ناسالم، با مقابله با اشراَر و مفسدان، با تأمین آب در حدی که ممکن است، با ایجاد صنایع، با کشف و باروری و استخراج معادن – که این استان معادن خوبی هم دارد – و با توسعهٔ کشاورزی و دامداری است. امروز نظام جمهوری اسلامی این کارها را بر عهدهٔ خود قرار داده است. ان‌شاءالله با کمک مردم و با سرمایه‌گذاری‌های دولتی و ملی این کارها باید به تدریج پیش برود. به نظر من، افق و آینده در سطح کشور و در این استان روشن است.

۱۳۷۷

۱۳۷۸

۱۳۷۹

تصویر ماهواره‌ای استان سیستان و بلوچستان

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat-7 است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت عنوان تصویر گویا شده شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

فصل اوّل

جغرافیای طبیعی استان سیستان و بلوچستان

درس اول: موقعیت جغرافیایی و وسعت استان

آیا می‌دانید استان ما، سیستان و بلوچستان در کجای ایران واقع شده است؟
استان سیستان و بلوچستان با وسعتی برابر ۱۸۱۷۸۵ کیلومتر مربع در جنوب شرقی ایران واقع شده است و دارای حدود ۱۲۰۰ کیلومتر مرز با دو کشور افغانستان و پاکستان و ۳۰۰ کیلومتر نوار ساحلی با دریای عمان است.
این استان ۱۱/۰۳ درصد مساحت کشور را فرا گرفته، و از استان‌های پهناور کشور است.

شکل ۱-۱- نقشه تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران به تفکیک استان

جغرافیای طبیعی استان

- آیا می‌دانید نقطه مرزی مشترک ایران، افغانستان و پاکستان کجاست؟
- آیا می‌دانید شرقی‌ترین طول جغرافیایی ایران و استان از کدام نقطه مرزی می‌گذرد؟
- نقطه مرزی مشترک ایران با دو کشور افغانستان و پاکستان، خط الرأس ملک سیاه کوه در دهستان حُرْمک شهرستان زاهدان است.
- اولین شعاع نوری خورشید در شرقی‌ترین طول جغرافیایی (نصف النهار ۶۳ درجه و ۲۰ دقیقه)، مرز دهستان کوهک، بخش بم پشت (سراوان) با کشور پاکستان به سرزمین ایران می‌تابد.

شکل ۲-۱- موقعیت جغرافیایی استان

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

با استفاده از نقشه تقسیمات سیاسی ایران جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید :

- ۱- استان سیستان و بلوچستان از شمال با استان..... همسایه است.
- ۲- استان ما از غرب با استان‌های..... و..... هم جوار است.
- ۳- استان ما از جنوب به..... محدود است.
- ۴- استان ما از شرق با کشورهای..... و..... هم مرز است.

بیشتر بدانیم

رصدخانه نیمروز نصف النهار واقعی جهان : با نگاهی به نقشه جهان و جایگاه جغرافیایی سیستان درمی یابیم که نهادن نام «نیمروز» به اینجا بی‌مناسبت نبوده؛ زیرا وقتی خط نصف النهار یا نیمروز از آنجا می‌گذشته، دنیای مسکونی پیشین رابه دو نیمه مساوی تقسیم می‌کرده است. به بیان دیگر زمانی که نور خورشید درست روی شکاف و دریچه نصف ساختمان رصدخانه‌های سیستان، می‌تابید، آفتاب از کشور ژاپن در خاور(شرق) تا جزیره‌های خالدات در باختر(غرب) دیده می‌شد بنابراین «نیمروز» نامی علمی برای رصدخانه سیستان بوده و با تابیدن نور خورشید به نصف النهار آن بستگی می‌یافته است. به این انگیزه دانشمندان نجوم ایران، در روزگار پیشین این بخش از ایران را «ایالت نیمروز» می‌خواندند. کهن‌ترین رصدخانه شناخته شده در سرزمین نیمروز یا سیستان در شهر زابل(زاوول) بوده

که گنگ دژ نام داشته است، در عرض ۳۳/۵ درجه در وسط دو ساحل شرقی و غربی خشکی جهان واقع شده است. انتقال نصف النهار مبدأ به پاریس(فرانسه) و بعداً به گرینویچ(انگلستان) نه براساس مبنای صحیح و علمی بلکه براساس زور همراه مرکز قدرت جهان جابه جا شده است.

شکل ۳-۱ نقشه موقعیت نصف النهار مبدأ واقعی جهان(در زابل)

درس دوم: ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن

ناهمواری‌های استان

به تصویر زیر توجه کنید.

آیا می‌دانید از نظر جغرافیای طبیعی، استان سیستان و بلوچستان چگونه به وجود آمده است؟

شکل ۱-۲- نقشه ناهمواری‌های استان

سیستان و بلوچستان سرزمینی است که بخش شمالی آن هموار و تحت تأثیر فرایند دوره کوتاه‌تر قرار دارد، بخش مرکزی آن مرتفع و کوهستانی و جنوب استان بیشتر کوهستانی و تحت تأثیر دوره ترشیاری و دوران سنوزویک است. غرب استان بخشی از چاله طبیعی است. در این درس به بخش‌هایی از آنها اشاره می‌شود.

الف - سرزمین های هموار

۱- دشت سیستان : سرزمینی هموار و آبرفتی است که در آن بخشی از لایه های آبرفتی دوره کواترنر بر روی توده های سنگ های آذرین قرار گرفته است. ادامه این سرزمین هموار در جنوب، شامل دشتک است که تا سفید آبه گسترش دارد.

شکل ۲-۲- دشت آبرفتی سیستان

۲- جلگه باهوکلالت : جنوب استان سرزمینی

هموار و جنوب شرقی آن منطقه دشتیاری است که از بقایای دوران سنوزویک محسوب می شود.

شکل ۲-۳- جلگه باهوکلالت

ب - کوهستان ها

بیشتر بخش های استان را کوهستان ها تشکیل داده اند که مهم ترین آنها عبارت اند از : کوه تفتان، کوه خواجه، کوه بزمان، کوه بیرگ و ...

۱- کوه تفتان : این کوه در دوره کواترنر به وجود آمده و منشأ آتشفشانی دارد، هم اکنون نیز نیمه فعال است و گاز گوگرد و بخار آب از دهانه آن خارج می شود. کوه تفتان، در شمال شهرستان خاش با ارتفاع حدود ۳۹۴۱ متر از سطح دریا واقع شده است.

۲- کوه خواجه : این کوه تنها پدیده برجسته طبیعی است که با ارتفاع ۶۰۹ متر از سطح دریا در دشت سیستان قرار دارد.

۳- کوه بزمان : این کوه با ارتفاع ۳۵۰۳ متر از سطح دریا در شمال غرب ایرانشهر در منطقه بزمان قرار دارد.

۴- کوه بیرگ : این کوه در قسمت شمال غربی زابلی با ارتفاع ۲۷۴۰ متر از سطح دریا قرار گرفته و در دوره ترشیاری به وجود آمده است.

بیشتر بدانیم

– سرزمین مرتفع استان شامل شهرهای زاهدان، خاش و سراوان است که ارتفاعی بیش از ۱۱۵۰ تا ۱۴۰۰ متر از سطح دریا دارد و متأثر از (دورهٔ ترشیاری) دوران سنوزویک است.

شکل ۴-۲- سرزمین‌های مرتفع استان

– ملک سیاه کوه ۱۶۰۵ متر ارتفاع دارد و خط الرأس آن مرز سه کشور ایران، افغانستان و پاکستان است.
– هامون جازموریان، چاله‌ای طبیعی است که بخشی از آن در قسمت غرب استان واقع شده است.

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- شهر محل سکونت شما در کدام یک از ناهمواری‌های استان قرار گرفته است؟
- ۲- سرزمین‌های هموار استان را نام ببرید.
- ۳- چرا به تفتان آتشفشان نیمه فعال می‌گویند؟
- ۴- منطقهٔ شمال، جنوب استان و کوه تفتان هر کدام در چه دوره‌های زمین‌شناسی به وجود آمده‌اند؟

درس سوم: آب و هوای استان

شما می دانید که :

آب و هوای استان سیستان و بلوچستان عموماً گرم و خشک است.

– آیا می دانید علت گرم و خشک بودن اقلیم استان چیست؟

استان سیستان و بلوچستان دارای تنوع شدید اقلیمی است که برخی از عوامل آن عبارت‌اند از :

الف – استقرار فصلی پر فشار جنب حاره

ب – قرار گرفتن بیابان‌های بزرگ در این منطقه

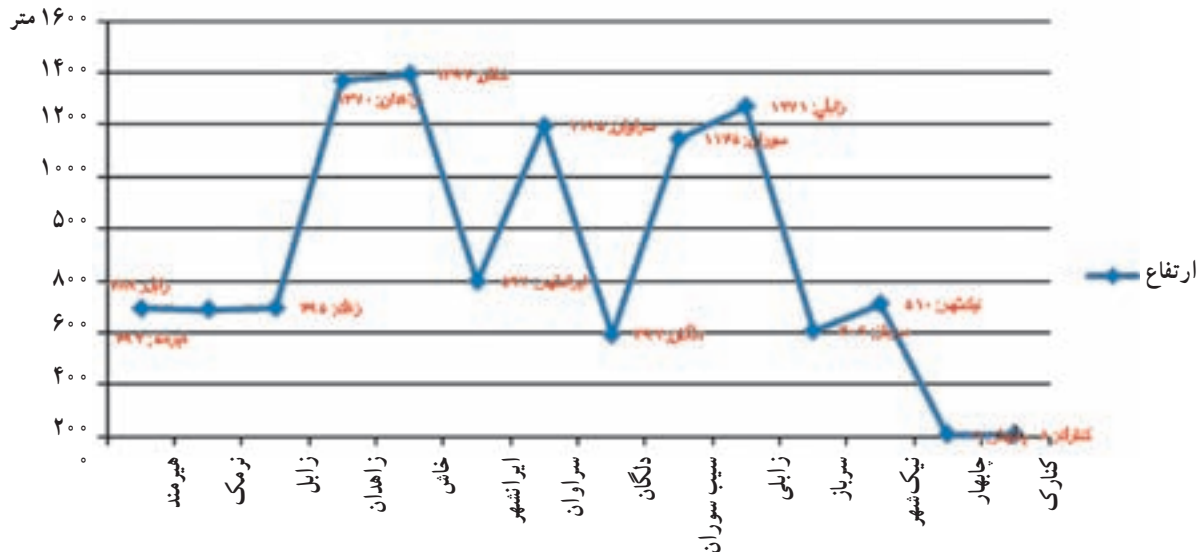
ج – قرار گرفتن ناهمواری‌های چین خورده آلپ – هیمالیا در این منطقه

د – محصور شدن این استان توسط چاله‌های بسته از سمت غرب مانند جازموریان و چاله‌های انتهای هیرمند در شمال

این تنوع شدید اقلیمی به دلیل مجاورت با دریا‌های وسیع جنوبی، گستره وسیع بیابانی و نفوذ توده هوای موسمی در دوره‌ای

از سال باعث ایجاد تنوع اکولوژیک و اشکال مختلف معیشتی شده است. عوامل دیگری نیز در تنوع آب و هوایی استان تأثیرگذار هستند، از جمله ارتفاع و زاویه تابش (عرض جغرافیایی).

ارتفاع از سطح دریا

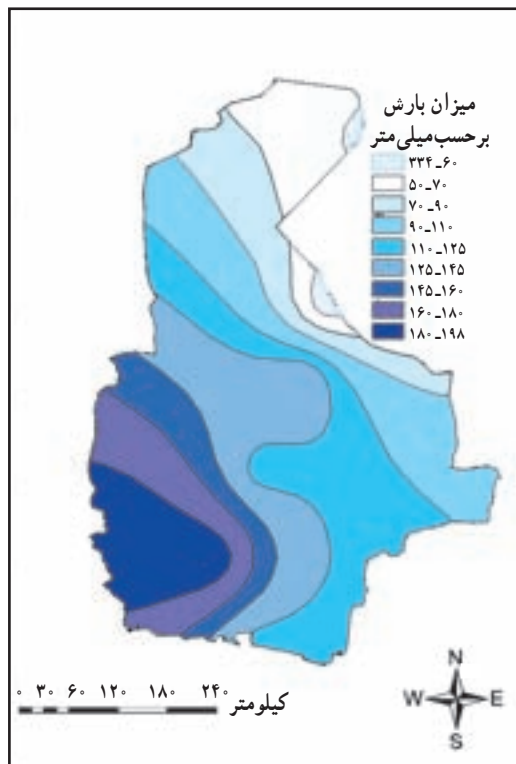
شکل ۱-۳- نمودار ارتفاع شهرهای استان از سطح دریا

پراکندگی جغرافیایی دما

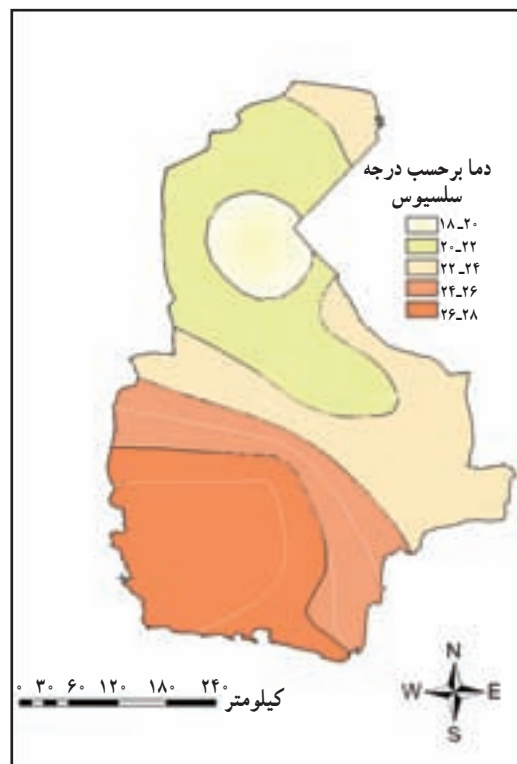
استان سیستان و بلوچستان یکی از گرم‌ترین استان‌های کشور است. میانگین سالانه دما در کل استان ۲۳/۴ درجه سانتیگراد است. توزیع دمایی استان در شکل ۲-۳ نشان می‌دهد که سردترین شهر استان زاهدان و گرم‌ترین شهر آن نیک‌شهر می‌باشد.

پراکندگی جغرافیایی بارش در سطح استان

استان سیستان و بلوچستان از نظر بارش از خشک‌ترین استان‌های کشور است. توده‌های هوای باران‌زا زمانی به این استان می‌رسند که تقریباً رطوبت خود را از دست داده‌اند و معمولاً ریزش‌های اندکی در سطح استان دارند. به همین دلیل میانگین بارش استان بسیار پایین است. شکل ۳-۳ نقشه توزیع بارش در سطح استان را نشان می‌دهد. همان‌طور که در شکل مشاهده می‌شود، بیشترین بارش‌ها در محدوده نیک‌شهر و خاش، و کمترین بارش در محدوده زابل و میرجاوه ثبت شده است. علت کمبود بارش در این نقاط دوری از منابع رطوبتی و کم ارتفاع بودن آن مناطق است.

شکل ۳-۳- نقشه توزیع میانگین بارش در سطح استان

شکل ۳-۲- نقشه توزیع میانگین دما در سطح استان

برای مطالعه

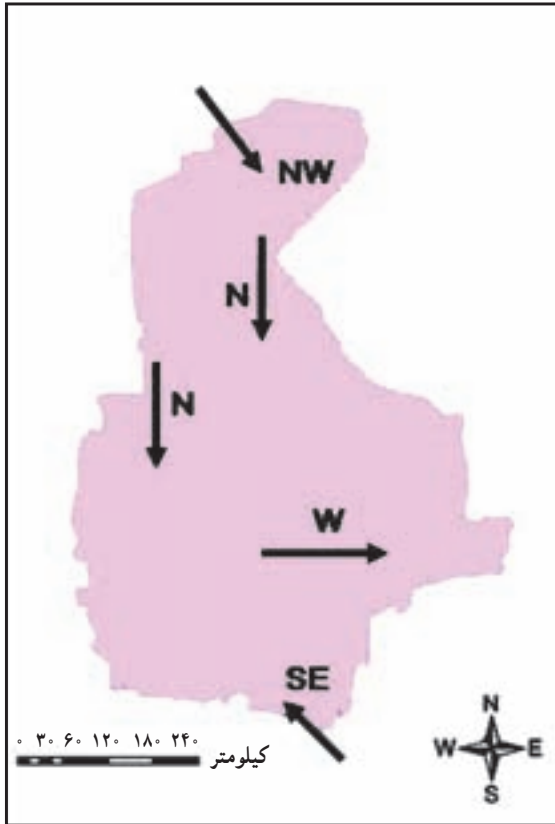
جدول ۱-۳- ویژگی های آب و هوای شهرهای استان

شهر	اقلیم	میانگین سالانه دما به سلسیوس (سانتی گراد)	میانگین سالانه بارش به میلی متر	میانگین سالانه رطوبت به درصد	میانگین سالانه تعداد روزهای یخبندان
زاهدان	نیمه خشک و معتدل گرم	۱۸/۸	۷۸/۱	۳۱	۴۳
زابل	گرم و خشک	۲۲/۳	۵۹	۳۹	۱۷
زهک	گرم و خشک	۲۲/۹	۴۶/۱	۳۳	۱۳
هیرمند	گرم و خشک	*	۴۴	*	*
خاش	نیمه خشک و معتدل گرم	۲۰	۱۵۳	۳۱	۲۰
سراوان	نیمه خشک و معتدل گرم	۲۲/۱	۱۰۶/۳	۳۱	۱۰
سوران	نیمه خشک و معتدل گرم	*	۱۰۷	*	*
زابلی	نیمه خشک و معتدل گرم	*	۱۳۷/۷	*	*
ایرانشهر	گرم و خشک	۲۶/۹	۱۱۶/۸	۳۱	۱
دلگان	گرم و خشک	*	۷۱/۲	*	*
نیک شهر	گرم و خشک بیابانی	۲۸	۱۷۵/۲	۳۶	*
سرباز(راسک)	گرم و خشک	۲۹	۱۳۳	۳۶	*
چابهار	گرم و خشک ساحلی	۲۶/۳	۱۱۴/۳	۷۶	*
کنارک	گرم و خشک ساحلی	۲۶/۸	۱۱۰/۵	۶۱	*

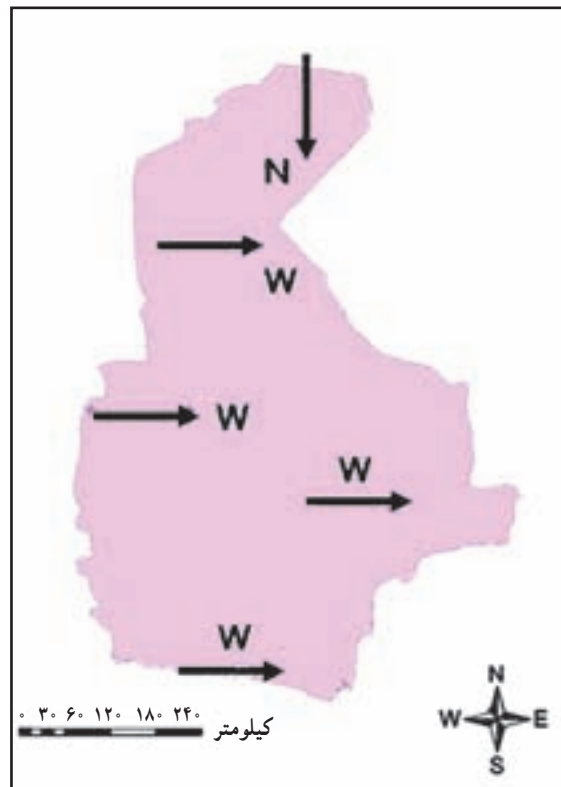
باد

استان سیستان و بلوچستان و بلوچستان جولانگاه بادهای شدید و مداوم است که منجر به گسترش ارضی بیابانی و حرکت ماسه‌های روان و همچنین برودت بیش از حد هوا در فصل زمستان می‌شود. بادهای ۱۲۰ روزه سیستان که از خرداد تا پایان شهریور ماه می‌وزند، از مهم‌ترین بادهای منطقه محسوب می‌شوند.

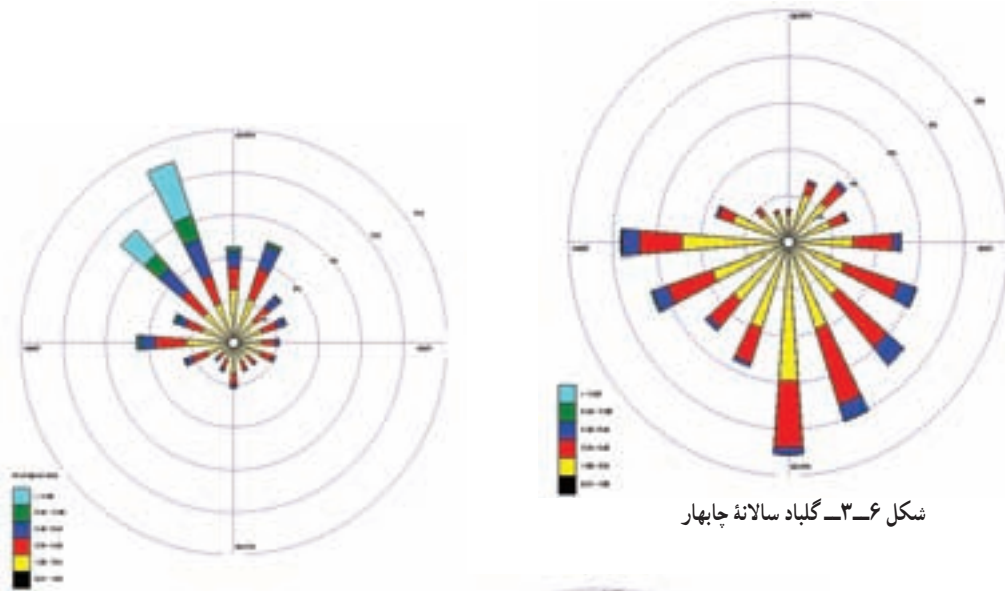
محاسبه میانگین سرعت باد در شهرهای استان نشان دهنده این است که بیشترین میانگین سرعت باد به ترتیب در زابل با ۲۷ کیلومتر بر ساعت در زاهدان با ۲۱ کیلومتر بر ساعت و کمترین میانگین سرعت باد برای چابهار با ۱۴ کیلومتر بر ساعت به ثبت رسیده است. شکل‌های ۳-۴ و ۳-۵ و ۳-۶ و ۳-۷ و ۳-۸ گلباد سالانه چابهار، زابل و زاهدان را نشان می‌دهد.

شکل ۳-۴- نقشه توزیع باد غالب در تابستان

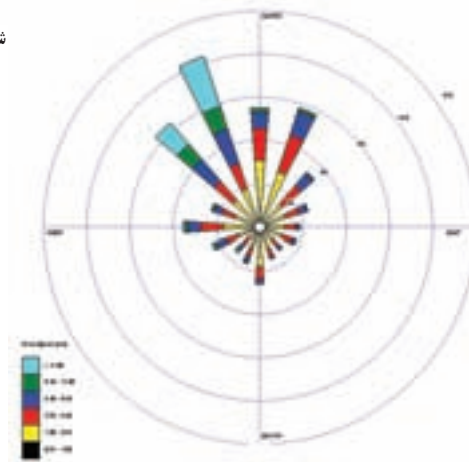

شکل ۳-۵- نقشه توزیع باد غالب در زمستان

شکل ۳-۷- گلباد سالانه زابل

شکل ۳-۶- گلباد سالانه چابهار

شکل ۳-۸- گلباد سالانه زاهدان

توده‌های هوای استان

برخی از توده‌های هوای تأثیرگذار بر استان عبارت‌اند از:

الف - بادهای غربی: بادهای غربی از اوایل فصل پاییز آغاز و تا اوایل زمستان کل کشور و از جمله استان ما را تحت تأثیر

قرار می‌دهد. این بادهای همراه چرخندها و واچرخندها از مهم‌ترین عوامل آب و هوایی در دوره سرد سال است.

ب - توده هوای موسمی: در این استان توده هوای موسمی اقیانوس هند در بعضی سال‌ها تا ۳۰ درصد بارندگی سالانه

استان را به خود اختصاص می‌دهد که در مواقعی با طغیان رودخانه‌ها همراه است و زبان‌های جبران ناپذیری به خانه‌های مسکونی

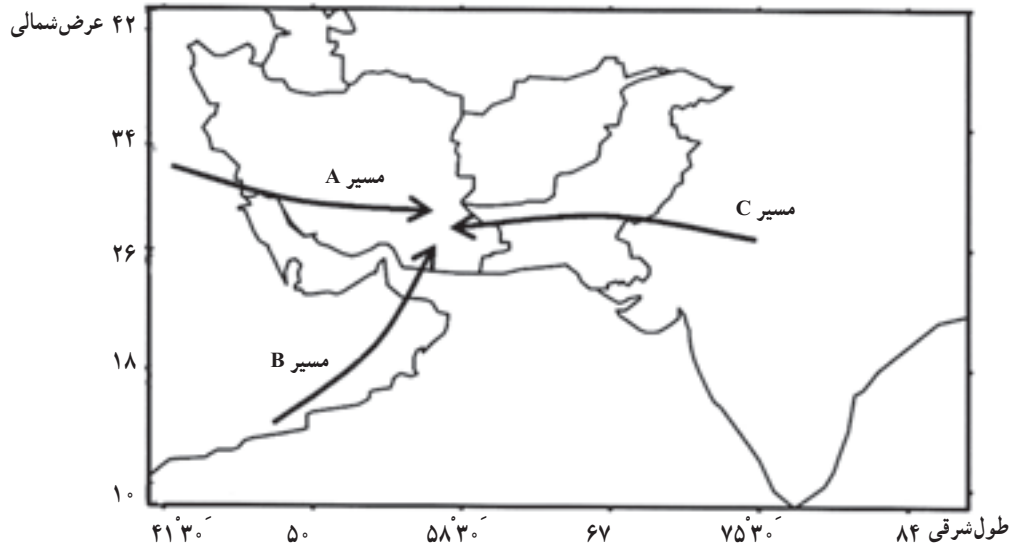
و تأسیسات وارد می‌کند. توفان گونو در سال ۱۳۸۶ و توفان فت در سال ۱۳۸۹ که توأم با بارش‌های شدید و رگباری بود، از جمله

تأثیرات این توده هوای موسمی در استان است.

جدول ۲-۳- نسبت بارش‌های موسمی به کل بارش سالانه در دوره گرم سال

شهر	میانگین بارش سالانه	میانگین بارش در دوره گرم سال	درصد بارش در دوره گرم سال
زاهدان	۷۸/۱	۱۸	۲۳
زابل	۱۳/۹	۸/۲	۱۳/۹
زهک	۴۶/۱	۸/۳	۱۸
هیرمند	۴۴	۴/۹	۱۱/۱
خاش	۱۵۳	۲۴/۷	۱۶/۱
سراوان	۱۰۶/۳	۳۷/۸	۳۵/۶
سوران	۱۰۷	۳۵/۷	۳۳/۴
زابلی	۱۳۷/۷	۵۰	۳۶/۳
ایرانشهر	۱۱۶/۸	۳۹	۳۳/۴
دلگان	۷۱/۲	۱۲/۵	۱۷/۶
نیک‌شهر	۱۷۵/۲	۶۷/۷	۳۸/۶
سرباز(راسک)	۱۳۳	۳۹/۱	۲۹/۴
چابهار	۱۱۴/۳	۲۰/۵	۱۷/۹
کنارک	۱۱۰/۵	۲۹/۷	۲۶/۹

ج- توده‌های هوای سودانی: توده‌های هوای سودانی با جذب رطوبت از روی دریای سرخ و با عبور از خلیج فارس و دریای عمان وارد استان می‌شود و باعث بارندگی‌های نسبتاً زیادی در دوره سرد سال می‌شود. مقدار بارندگی‌های این توده هوا در جنوب استان بیشتر از شمال استان است.

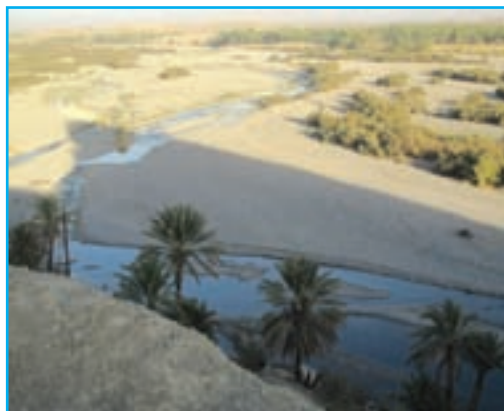
شکل ۹-۳- مسیرهای نفوذ سیستم‌های مختلف به استان سیستان و بلوچستان

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- یک توده هوای تابستانی و یک توده هوای زمستانی استان را بنویسید.
- ۲- کدام یک از توده‌های هوا، شهر و محل زندگی شما را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟
- ۳- دلایل گرم و خشک بودن استان سیستان و بلوچستان را بنویسید.

درس چهارم: منابع طبیعی استان

آیا می‌دانید استان سیستان و بلوچستان از کدام منابع طبیعی برخوردار است؟

منابع طبیعی به مواد و موجودات زنده‌ای گفته می‌شود که به طور طبیعی به وجود آمده‌اند و انسان در پیدایش یا خلقت آنها هیچ‌گونه دخالتی نداشته است. از این منابع اگر به طور صحیح بهره‌برداری شود، هیچ‌وقت تمام و یا غیر قابل استفاده نمی‌شوند؛ مانند آب، خاک، جنگل، مرتع، حیات وحش، آبریزان و... به عنوان مثال اگر از جنگل‌ها و مراتع به طور بی‌رویه استفاده نشود، همیشه تکثیر می‌یابند و تمام نمی‌شوند. همچنین ممکن است خاک در اثر فرسایش و یا شور شدن غیر قابل استفاده شود که با اقدامات پیشگیرانه می‌توان همواره از آن بهره‌برداری کرد. استان ما دارای منابع و ذخایر طبیعی است که در این درس با برخی از این منابع آشنا می‌شوید.

وضعیت آب‌های استان

استان ما با میانگین بارندگی سالانه حدود ۱۱۰ میلی‌متر در نواحی خشک و نیمه‌خشک کشور واقع شده و بارش در این سرزمین اندک است. از سوی دیگر با توجه به روند رو به رشد جمعیت شهرها، تقاضا برای مصرف آب روز به روز در حال افزایش است که با توجه به محدودیت‌های منابع آب، در استان سیاست‌های کنترل جمعیت و مصرف بهینه آب می‌تواند راه حل آن باشد.

شکل ۱-۴- آب‌های سطحی استان

آب‌های استان را می‌توان به دو بخش آب‌های سطحی و زیرزمینی تقسیم کرد :

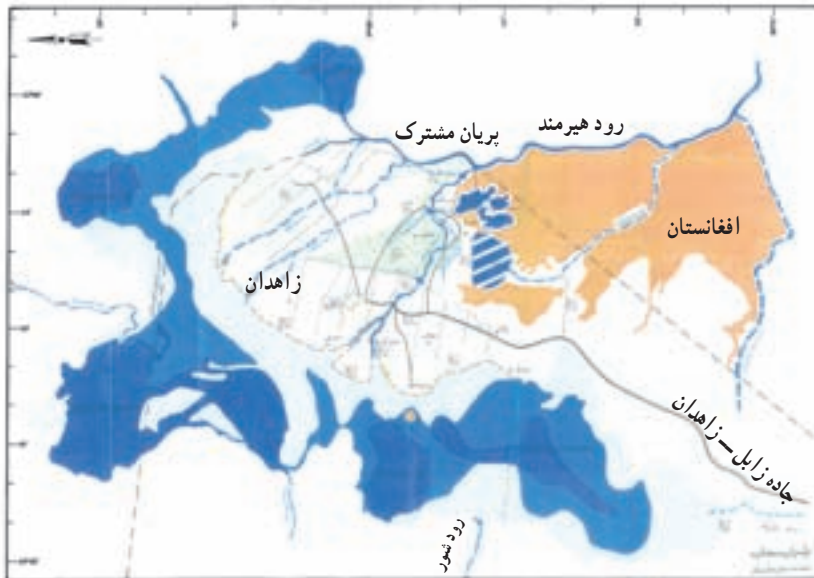
الف) آب‌های سطحی

منابع آبی سطحی در جنوب و شمال استان شامل : رودها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها و دریاچه‌های پشت سدها می‌شود. حیات منطقه سیستان وابسته به رودخانه هیرمند و جنوب استان محدود به رودخانه‌های فصلی است که در هنگام بارندگی گاهی باعث سیلابی شدن رودخانه‌ها در منطقه می‌شود و حجم زیادی از آب را در منطقه جاری می‌سازد.

رودها

۱- **رودخانه هیرمند** : این رود منبع اصلی تأمین آب دشت حاصل خیز سیستان، مهم‌ترین رودخانه شرق کشور و درحقیقت شاه‌رگ حیاتی منطقه سیستان است که از کوه‌های هندوکش و ارتفاعات بابا یغما در افغانستان سرچشمه می‌گیرد و وارد خاک ایران

می‌شود و در نقطه مرزی به دو شاخه تقسیم می‌شود. یک شاخه از این رود در امتداد مرز به نام رود پریان جریان می‌یابد و پس از مشروب کردن زمین‌های اطراف و شهر هیرمند به دریاچه هامون می‌ریزد و شاخه دیگر آن به نام هیرمند داخلی، زمین‌های مزروعی شهرستان زهک، زابل، و ... را مشروب می‌سازد و در محل لورگ باغ وارد دریاچه هامون می‌شود.

شکل ۲-۴- نقشه رودخانه‌های سیستان

شکل ۳-۴- رودخانه هیرمند

جغرافیای طبیعی استان

۲- رودخانه بمپور: این رودخانه یکی از رودخانه‌های دائمی و پرآب بلوچستان است که از ارتفاعات کارواندر در شمال شرقی ایران شهر در ایرندگان سرچشمه می‌گیرد و به سه شاخه رودخانه دیگر می‌پیوندد. این رودخانه پس از مشروب کردن اراضی و روستاهای اطراف، مابقی آب این رودخانه به ریگزارهای جازموریان می‌ریزد.

شکل ۴-۴- رودخانه باهوکلالت

۳- رودخانه باهوکلالت: این رودخانه از به هم پیوستن رود کاجو و سرباز به وجود می‌آید و با عبور از دشت‌های باهوکلالت و دشتیاری به خلیج گواتر در دریای عمان می‌ریزد. از رودهای دیگر استان می‌توان رودخانه‌های کهیر، فنوج، ماشکید و تهلاب را نام برد.

شکل ۴-۵- دریاچه هامون سیستان

دریاچه‌ها

۱- دریاچه هامون سیستان: این دریاچه در دشت حاصل خیز سیستان با مساحت تقریبی ۴۰۰۰ کیلومتر مربع و عمق متوسط پنج متر (در فصول پرآبی) بزرگ‌ترین دریاچه آب شیرین کشور است که به سه بخش هامون بوزک، هامون صابری و هامون هیرمند تقسیم شده است. اهمیت این دریاچه به دلیل آب شیرین آن است که امکان پرورش و صید ماهی در سال‌های پرآبی و تأمین علوفه دام‌ها را از طریق نیزارها امکان‌پذیر می‌کند. در مواقع پرآبی، مازاد آب دریاچه در صورت عدم کنترل از طریق آبراه شیله، در شن‌زارهای گود زره افغانستان فرو می‌رود.

۲- هامون جازموریان: از دریاچه‌های فصلی است که در غرب شهرستان دلگان واقع شده و بیشتر مساحت آن در استان کرمان قرار دارد. رودهای هلیل رود و بمپور به این دریاچه می‌ریزند. آب این دریاچه که شیرین است به داخل زمین فرو می‌رود و باعث رویش نیزار و علفزار در این منطقه می‌شود.

شکل ۴-۶- جازموریان

سدها

سدهای استان را که نقش بسیار مهمی در هدایت و تأمین آب برعهده دارند، به انواع سدهای انحرافی و مخزنی می‌توان تقسیم کرد.

۱- سدهای انحرافی: از این سدها برای هدایت و تأمین آب آشامیدنی، کشاورزی و ... در مناطق مختلف استفاده می‌شود. مثل سد سیستان، سد زهک، شیرگواز، سد بمپور و ...

۲- سدهای مخزنی و تغذیه‌ای: سدهای مخزنی برای ذخیره آب و جمع‌آوری روان آب‌های ناشی از بارندگی که در بخش‌های کشاورزی، شرب و ... مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ مثل: سدهای پیشین، زبردان، خیرآباد، شی کلک. سدهای تغذیه‌ای نیز برای سفره‌های زیرزمینی احداث می‌شوند، مانند سدهای: دودرلادیز، بزمان، مرگوک، شمس‌آباد، سارادان، گلوگاه و ... همه سدهایی که در جنوب استان ساخته شده‌اند، از نوع مخزنی و تغذیه‌ای‌اند.

شکل ۷-۴- سد بمپور

شکل ۸-۴- سد زهک

شکل ۹-۴- سد سیستان

شکل ۱۰-۴- سد زبردان

شکل ۱۱-۴- سد پیشین

جغرافیای طبیعی استان

چاه نیمه‌های سیستان

چاه نیمه‌های سیستان از مخازن طبیعی و یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است که علاوه بر تأمین آب مناطق مختلف سیستان، بخشی از آب مورد نیاز شهر زاهدان را نیز تأمین می‌کند. آب چاه نیمه‌ها به خطوط لوله‌ای به طول حدود ۲۰۰ کیلومتر با استفاده از ۴ ایستگاه پمپاژ به ارتفاع ۱۵۱۰ به شهر زاهدان می‌رسد.

شکل ۱۳-۴ چاه نیمه سیستان

شکل ۱۲-۴ تصفیه خانه آب زاهدان

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- سدهایی را که در شهر یا محل زندگی شما ساخته شده یا در حال ساخت است، نام ببرید.
- ۲- به نظر شما این سدها چه نقشی در تأمین آب استان دارند؟

ب) آب‌های زیرزمینی

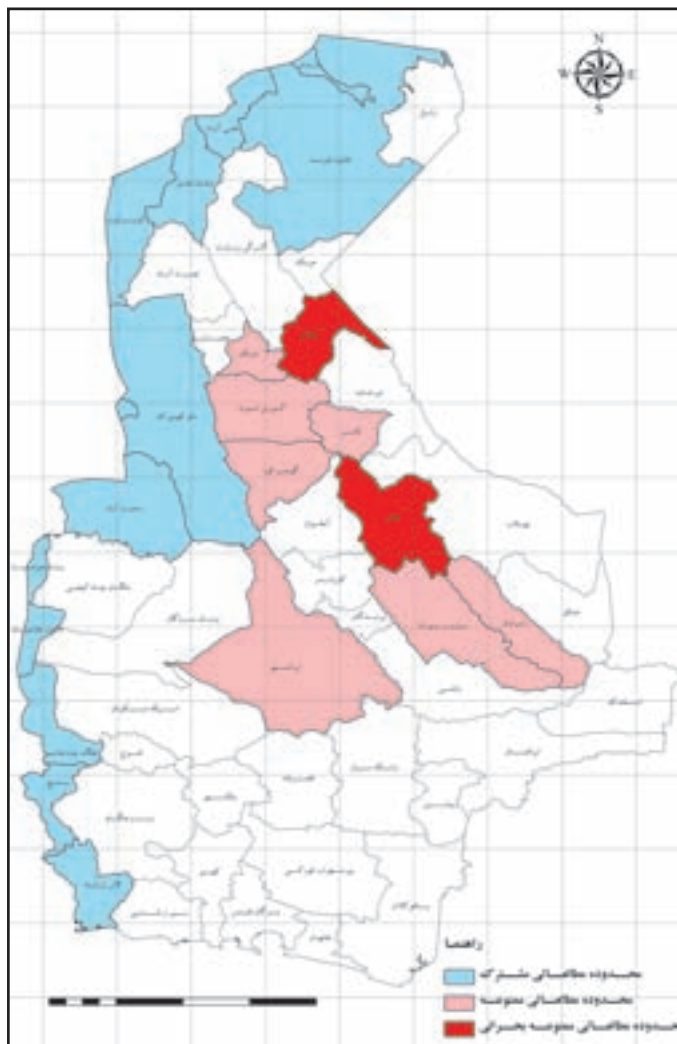
بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی در استان سابقه‌ای دیرینه دارد؛ به خصوص در جنوب استان این آب‌ها منبع حیات اجتماعی و اقتصادی مردم بوده است.

مردم این استان در ابتدا از چشمه‌ها و سپس از قنات‌ها استفاده می‌کردند، اما در دهه اخیر با استفاده از چاه‌های کشاورزی و آشامیدنی خود را تأمین می‌کنند. از کل آب‌های زیرزمینی استحصال شده، برای مصارف شرب حدود (۵/۲ درصد) صنعت (۱/۳ درصد) و مابقی (بیش از ۹۳/۵ درصد) برای کشاورزی استفاده می‌شود. در خشکسالی‌های اخیر کمترین آسیب‌پذیری مربوط به دشت‌هایی است که دارای سفره‌های آب زیرزمینی غنی بوده‌اند.

■ ۹۳/۵٪ کشاورزی ■ ۵/۲٪ شرب ■ ۱/۳٪ صنعتی

شکل ۱۴-۴- نمودار توزیع مصرف آب زیرزمینی در استان

شکل ۱۵-۴- نقشه مناطق بحرانی آب

از ۴۳ واحد مطالعاتی آب استان از نظر بهره‌برداری آب‌های زیرزمینی، به دلیل کسری حجم مخزن و افت سطح آب، دو دشت زاهدان و خاش منطقه ممنوعه بحرانی و دشت‌های دومک، کورین، شورو، قلعه‌بید، گوهرکوه، لادیز، پشت‌کوه، سراوان، سوران و قسمتی از دشت ایرانشهر ممنوعه‌اند.

فعالیت

دانش آموز عزیز

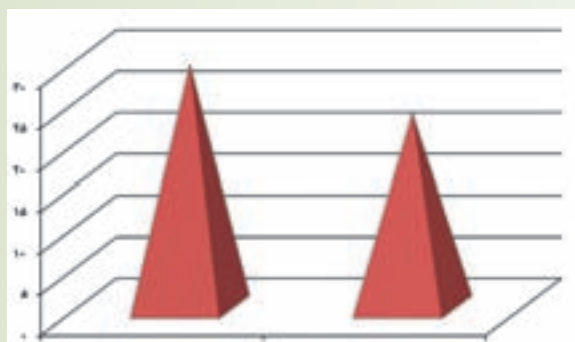
- چرا بعضی شهرها و مناطق از لحاظ حفر چاه و برداشت آب، جزء مناطق ممنوعه هستند؟
- برای کنترل مصرف بی رویه آب های زیرزمینی چه راه حل هایی ارائه می دهید؟

چشمه ها: ظهور طبیعی آب های زیرزمینی در سطح زمین را چشمه می نامند. چشمه های استان که تعداد آنها به ۷۹۱ دهنه می رسد، در مناطق کوهستانی و دشت ها دیده می شوند.

بیشتر بدانیم

وضعیت خاک های استان: استان ۱۸۷/۵۰۲ کیلومتر مربع مساحت دارد که تقریباً ۱۴۲/۵۳۱ کیلومتر مربع آن، یعنی حدود ۷۶ درصد سطح کل آن به شرح زیر مورد مطالعه و ارزیابی منابع و قابلیت اراضی قرار گرفته است.

۱- کوه ها و تپه ها: ۲۹/۱ درصد اراضی استان را کوه ها تشکیل می دهند که اغلب بدون پوشش خاکی و یا دارای خاک خیلی کم عمق و سنگریزه های فراوان هستند.

شکل ۱۶-۴- نمودار درصد تیپ اراضی کوه ها، تپه ها و فلات ها

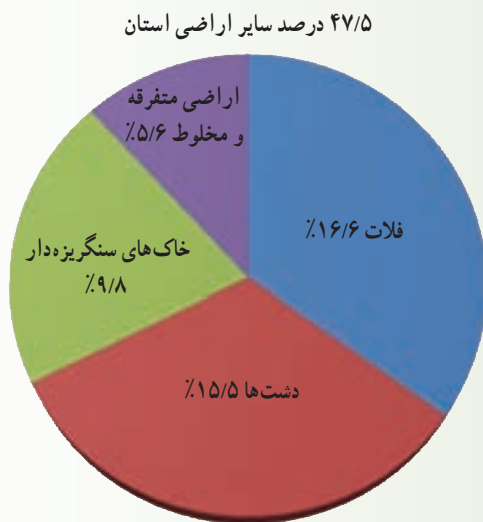
۵۶ درصد پوشش گیاهی کوه ها را درختان و درختچه های کم تراکم تشکیل می دهند.

۲۳/۴ درصد مساحت استان را تپه ها تشکیل می دهند که بیشتر بدون خاک یا خاک کم عمق همراه با سنگریزه و تقریباً فاقد پوشش گیاهی هستند.

۲- فلات ها: حدود ۱۶/۶ درصد اراضی استان را فلات ها تشکیل می دهند. خاک این مناطق سنگریزه دار و کم عمق است. این مناطق فاقد پوشش گیاهی و یا پوشش گیاهی آن بسیار پراکنده و کم است.

شکل ۱۷-۴- اراضی کوه‌ها، تپه‌ها و فلات‌ها

۳- دشت‌ها (دامنه‌ای، رسوبی، پست، سیلابی):

این گونه اراضی دارای خاک عمیق تا خیلی عمیق است و تحت زراعت‌های آبی و باغی بیشتر در شمال و جنوب استان قرار دارد. پوشش گیاهی دشت‌ها فقط به صورت فصلی - اتفاقی می‌تواند مورد استفاده دام‌ها قرار گیرد. این اراضی حدود ۱۵/۵ درصد کل اراضی را شامل می‌شود.

۹/۸ درصد اراضی دشت‌ها را خاک‌های واریزه‌ای سنگریزه‌دار، ۳/۸ درصد دیگر را اراضی متفرقه تشکیل می‌دهد و ۱/۸ درصد اراضی نیز به صورت ترکیبی است.

شکل ۱۸-۴- نمودار درصد دشت‌ها (دامنه‌ای، رسوبی، پست، سیلابی) و فلات‌ها

شکل ۱۹-۴- چشم‌اندازی از دشت‌های استان

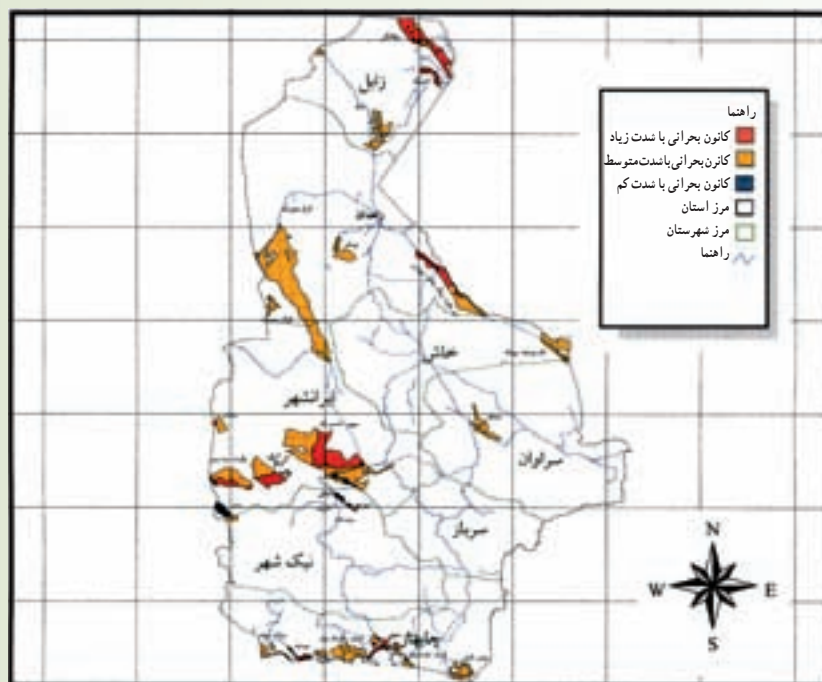
بیابان

چه مساحتی از سرزمین استان سیستان و بلوچستان در بیابان واقع شده است؟
بخش وسیعی از سرزمین‌های داخلی و کناره‌های جنوبی ایران در ناحیه بیابانی قرار دارند. از میزان کل مساحت شنزارها و بیابان‌های استان حدود ۸۰ درصد آن را بیابان و ۲۰ درصد آن را ماسه‌زار (شنزار) در بر گرفته است.
بیابان زدایی: از جمله مصادیق بیابان‌زدایی در استان ما تخریب پوشش گیاهی و خاک است که با حرکت ماسه‌های روان به سمت منابع آبی، مزارع، باغات و زیست انسانی تشدید می‌شود. وزش بادهای اگر چه بسیاری از مناطق استان را تحت تأثیر قرار می‌دهند اما برخی از مناطق، موسوم به کانون‌های بحرانی فرسایش بادی اند.

بیشتر بدانیم

کانون‌های فرسایش بادی: به‌طور کلی ۲۷ کانون بحران فرسایش بادی تاکنون، در استان شناسایی شده است. این مناطق از لحاظ شدت و خسارت به سه دسته، شامل شدت زیاد (قرمز)، شدت متوسط (نارنجی)، و شدت کم (آبی) تقسیم می‌شوند که در جریان فعالیت‌های بیابان‌زدایی این استان در اولویت اول، دوم و سوم قرار می‌گیرند.

شکل ۲۰-۴- نقشه توزیع کانون‌های فرسایش بادی

خسارات ناشی از فرسایش بادی

- ۱- فرسایش زمین و از بین رفتن خاک و حاصل خیزی آن
- ۲- خسارت به کانال‌های آبرسانی مخازن ذخیره آب، اماکن مسکونی، تأسیسات و خطوط انتقال نیرو
- ۳- لغو پروازها و کاهش دید در جاده‌ها و ایجاد تصادفات جاده‌ای
- ۴- افزایش شیوع بیماری‌های تنفسی، گوارشی و چشمی

بیابان‌زدایی

فعالیت‌های کلی مقابله با بیابان‌زایی به شرح زیر است:

- ۱- مالچ‌پاشی: این طرح با هدف تثبیت ماسه‌های روان و جلوگیری از حرکت و خسارت به منابع طبیعی، زیستی و همچنین فراهم کردن بستری مناسب برای استقرار بذرها و نهال‌های کشت شده، اجرا می‌شود.

شکل ۲۱-۴- مالچ‌پاشی

بیشتر بدانیم

بیابان‌زدایی: مالچ‌پاشی شهرستان‌های زابل، زاهدان، زهک، ایرانشهر و کنارک در مجموع در سطحی حدود ۳۵ هزار هکتار اجرا و باعث جلوگیری از حرکت ماسه‌های روان شده است و از خسارت به مسکن روستاها، نهرها، جاده‌ها و خطوط ارتباطی جلوگیری شده است.

- ۲- نهال‌کاری: در حاشیه جنوبی دریاچه هامون، نیاتک و جزینک، شریف‌آباد، محمدشاه‌کرم، سه‌راهی دشتک سیستان، همچنین سندان در شهرستان سوران، بمپور در شهرستان ایرانشهر، سیف‌آباد اسپکه در شهرستان ایرانشهر، هومدان و اطراف آب شیرین‌کن در شهرستان کنارک و وشنام و پارک در شهرستان چابهار از جمله مهم‌ترین مناطق نهال‌کاری شده در استان هستند. این طرح با هدف کاهش سرعت باد و آثار تخریبی آن، تثبیت ماسه‌های روان، کاهش گرد و غبار، افزایش پوشش گیاهی و ... منطقه اجرا می‌شود.

شکل ۲۲-۴- نهال کاری

شکل ۲۳-۴- بادشکن اطراف مزارع

۳- بادشکن : طرح احداث بادشکن در اطراف مزارع با مشارکت مردم اجرا می شود که علاوه بر حفاظت از خاک به حفظ رطوبت و جلوگیری از بادزدگی و سرمازدگی و همچنین افزایش محصول کمک می کند.

* از دیگر موارد مقابله با بیابانزدایی به مدیریت هرز آبها (پخش آب، استفاده از سیلاب، احداث هلالی های آبگیر و حفر چاهک) می توان اشاره کرد که همراه با بذرکاری و بذرپاشی است.

وضعیت پوشش گیاهی استان

پوشش گیاهی تابع عواملی چون آب، خاک و شرایط آب و هوایی است. بارندگی و ارتفاع از مهم ترین عوامل مؤثر در تغییر نوع پوشش گیاهی استان است.

تأثیر بعضی از عوامل فوق را در نوع پوشش گیاهی و مراتع اطراف دریاچه هامون در سیستان، دامنه های کوه تفتان و در سایر قسمت های استان می توان دید.

شکل ۲۴-۴- هلالی های آبگیر

پوشش گیاهی علاوه بر آثار زیست محیطی و حفاظت از خاک، سبب کند شدن حرکت روان آب‌های ناشی از بارندگی می‌شود؛ سیلاب‌ها را کنترل و زمینه نفوذ تدریجی آب را به سفره‌های زیرزمینی فراهم می‌کند. به‌طور کلی پوشش گیاهی استان اعم از جنگل‌ها و مراتع در دو ناحیه رویشی قرار دارند.

الف) ناحیه رویشی ایران - تورانی

ب) ناحیه رویشی خلیج - عمانی

۱- جنگل‌ها: از کل مساحت استان حدود ۶/۴ درصد را جنگل تشکیل می‌دهد. جنگل‌های استان در دو ناحیه رویشی واقع‌اند و به دو بخش جنگل‌های گرمسیری و نیمه‌گرمسیری قابل تفکیک هستند.

انواع جنگل‌های استان

الف) جنگل‌های نیمه‌گرمسیری (واقع در ناحیه رویشی ایران - تورانی): جنگل‌های نیمه‌گرمسیری ناحیه رویشی (ایران - تورانی) شامل شهرستان‌های زابل، هیرمند، زهک، محمدآباد، ادیمی، زاهدان، خاش و قسمتی از شهرهای سراوان، سوران و زابلی است. مهم‌ترین گونه‌های جنگلی در این ناحیه رویشی عبارت‌اند از: بنه، بادام کوهی، کسور، ارژن، تاغ، گز، و...

ب) جنگل‌های گرمسیری (واقع در ناحیه رویشی خلیج - عمانی): جنگل‌های گرمسیری (ناحیه رویشی خلیج - عمانی) شامل: شهرستان‌های چابهار، ایرانشهر، نیک‌شهر، دلگان و قسمتی از سراوان است که از مهم‌ترین گونه‌های درختان آن می‌توان کهورمحلّی، کلیر چگرد، چش، توج، کُتار، استبرق، شیشم، داز و گز روغن را نام برد. عمده‌ترین مناطق جنگل‌های گرمسیری شامل منطقه دشتیاری، باهوکلان، زرآباد، نگور، شمس‌آباد و جلگه چاه هاشم است.

شکل ۲۵-۴- نمونه‌هایی از جنگل‌های استان

شکل ۲۷-۴- جنگل درختان جش

شکل ۲۶-۴- درختان گز روغنی

ج) جنگل‌های ماندابی (مانگرو) حرا: مانگروها یا گیاهان ماندابی به درختان و درختچه‌هایی گفته می‌شود که در سواحل دریاها و اقیانوس‌های گرم مناطق حاره در حدود جزر و مد، مصب رودخانه‌ها و خورهای آرام می‌رویند. این جنگل‌ها با وسعت ۴۸۵/۷ هکتار در سواحل کنارک، چابهار، منطقه گواتر و زراباد می‌رویند که از نظر جاذبه‌های طبیعی، گردشگری و کاهش اثر تخریبی امواج و بادها با اهمیت‌اند.

شکل ۲۸-۴- جنگل‌های حرا

بیشتر بدانیم

– آیا می‌دانید روزهای درختکاری در چه ماهی از سال است؟
هفته منابع طبیعی از ۱۵ لغایت ۲۱ اسفند است و در این روزها همه ساله ادارات منابع طبیعی شهرستان‌های زهک، زابل، زاهدان، ایرانشهر، چابهار و ... اقدام به توزیع نهال می‌کنند.

شکل ۲۹-۴- تولید نهال و نهال کاری

۲- وضعیت مراتع استان : بیش از ۵۶ درصد از مساحت استان را مراتع با وسعت ۱۰/۵ میلیون هکتار پوشانده است. استان سیستان و بلوچستان حدود ۱۳ درصد از مراتع کل کشور را در خود جای داده است و متوسط تولید مراتع استان ۶۴۷/۷۵۸ تن علوفه در سال است که معاش ۱۵/۲۹۹ خانوار عشایری و روستایی را تأمین می کند. مراتع استان از خوب، متوسط، فقیر تا خیلی فقیر طبقه بندی می شوند که کمترین آن مراتع خوب با ۲ درصد و بیشترین آن مراتع فقیر تا خیلی فقیر است که ۸۹/۵ درصد مراتع استان را به خود اختصاص داده است. این استان به جهت ویژگی های اقلیمی و توپوگرافی دارای تنوع گیاهی منحصر به فردی است. گونه های فراوان و با ارزش دارویی که تاکنون در استان شناسایی شده، گویای این واقعیت است.

جدول ۱-۴- مساحت مراتع استان بر حسب هکتار

مراتع خوب	۲ درصد	۲۱۳,۲۷۲ هکتار
مراتع متوسط	۸/۵ درصد	۹۰۱,۴۰۴ هکتار
مراتع فقیر و خیلی فقیر	۸۹/۵ درصد	۹,۴۵۰,۴۲۷ هکتار

مهم ترین دلایل اهمیت مراتع استان

- ۱- حفظ خاک.
- ۲- تأمین علوفه دام ها.
- ۳- استفاده از گیاهان دارویی، خوراکی و صنعتی.

شکل ۳۰-۴ چشم اندازهایی از مراتع استان

روند بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع استان

جنگل‌ها و مراتع سرمایه ملی هستند و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع استان زمانی متعادل خواهد بود که میزان تولید یا بهره‌برداری از آنها یکسان باشد.

عوامل تخریب جنگل‌ها و مراتع استان

آیا درباره علل تخریب جنگل‌ها و مراتع استان اندیشیده‌اید؟

عوامل مؤثر در تخریب جنگل‌ها و مراتع استان دو دسته‌اند :

۱- عوامل طبیعی : بارش اندک، بادهای شدید، خشکسالی‌های دوره‌ای

۲- عوامل غیر طبیعی و انسانی : چرای بی‌رویه دام‌ها، توسعه شهرنشینی و سکونتگاه‌ها، چرای زودرس، بوته‌کنی جهت

مصارف سوخت و عدم آگاهی مردم از اهمیت منابع با ارزش جنگل‌ها و مراتع

راه‌های ترمیم جنگل‌ها و مراتع در استان

الف) حفظ و توسعه جنگل‌ها

ب) حفظ مراتع و زمین‌های کشاورزی

ج) کنترل حرکت ماسه‌های روان

د) توسعه طرح‌های آبخیزداری (هلالی‌های آبگیر و بندآب‌ها و ...)

شکل ۳۲-۴- هلالی‌های آبگیر

شکل ۳۱-۴- آب‌بندها

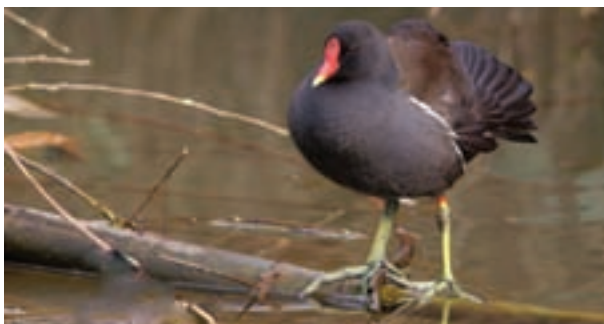
فعالیت

دانش‌آموز عزیز

- ۱- مهم‌ترین منابع آبی نزدیک به محل زندگی خود را نام ببرید.
- ۲- نوع خاک‌های محل زندگی خود را بنویسید.
- ۳- از عوامل تخریب جنگل‌ها و مراتع دو مورد دیگر را بیان کنید.

زندگی جانوری

به موازات تنوع گیاهی منحصر به فرد استان، تنوع جانوری ویژه‌ای نیز در این منطقه دیده می‌شود. جانوران کمیابی مانند: گونه‌های در معرض انقراض تمساح پوزه کوتاه ایرانی (گاندو)، خرس سیاه، سنجاب راه راه بلوچی، همچنین حیواناتی مثل

شکل ۳۳-۴- چنگر (چور)

جغرافیای طبیعی استان

لاک پشت، خرگوش، شغال، روباه، بز، عقاب دشتی و پرندگانی چون چنجر (چور)، دراج، هوبره و ماهی‌هایی از قبیل: گل خورک، ماهی کپور و پرندگان خاص شبه قاره هند مهاجر مناطق سیبری در فصول مختلف به زیبایی طبیعت استان و به‌ویژه مناطق آبی آن می‌افزاید.

شکل ۳۴-۴- نقشه مناطق حفاظت شده استان

درس پنجم: مسائل زیست محیطی و راه حل های آن

آیا می دانید کدام مشکلات زیست محیطی، استان ما را تهدید می کند؟ در دهه های پایانی قرن بیستم نگرانی های زیست محیطی فرا روی بشر همچون رشد جمعیت، استفاده بی رویه منابع طبیعی، نابودی زیستگاه های حیات وحش، انقراض گونه های گیاهی، جانوری و انواع آلودگی ها، ارتباطی درونی با یکدیگر دارند و به گونه ای بی سابقه زمین را به عنوان زیستگاه بشر با خطر مواجه کرده است. تخریب لایه اوزن، گرم شدن زمین، گازهای گلخانه ای، باران های اسیدی و بیابان زدایی مثال هایی از آثار جهانی زیست محیطی هستند. در استان سیستان و بلوچستان با توجه به شرایط اقلیمی خشک و نیمه خشک، افزایش روزافزون جمعیت و گسترش آلودگی هوا، آب و خاک و همچنین آلودگی صوتی، مسائل زیست محیطی در آن از اهمیت خاصی برخوردار است.

در این درس با خلاصه ای از مسائل زیست محیطی استان آشنا می شوید.

شکل ۲-۵- آلاینده های هوا

شکل ۱-۵- جمع آوری زباله ها

آلودگی هوا

منابع عمده آلودگی هوا عبارتند از: منابع طبیعی و منابع مصنوعی که بر اساس منبع، منشأ، ترکیبات و آثار فیزیولوژیکی متفاوت است.

الف- منابع طبیعی آلودگی هوا

۱- توفان ها و گرد و غبار: توفان هایی که در مناطق شمالی استان (بادهای ۱۲۰ روزه) می وزند، به خصوص در زمان بی آبی دریاچه هامون مقادیر زیادی از مواد معلق را به همراه دارند که باعث آلوده کردن هوا می شوند.

شکل ۳-۵- آلوده‌کننده‌های هوا (وزش توفان، گرد و غبار)

شکل ۴-۵- آلودگی ناشی از آتشفشان

۲- آتشفشان: آتشفشان نیمه‌فعال تفتان از طریق رهاسازی موادی مانند خاکستر، دود و گاز گوگرد باعث آلوده شدن محیط می‌شود.

راه‌حل‌های مقابله با مسائل زیست محیطی هوا

- ۱- ایجاد چندین ایستگاه پایش آلاینده‌های فرامرزی و پالایش آلودگی هوای سیستان
 - ۲- تثبیت ذرات گرد و غبار در منشأ ایجاد آن
 - ۳- نهال کاری، ایجاد پوشش گیاهی و بوته کاری در مسیر حرکت بادهای
- (ب) منابع آلودگی مصنوعی
- ۱- وسایط نقلیه موتوری
 - ۲- صنایع و نیروگاه‌ها
 - ۳- سیستم‌های گرم‌کننده منابع خانگی و تجاری
 - ۴- سوزاندن زباله‌ها

برای مطالعه

جدول ۱-۵ - منابع آلوده کننده‌های محیط هر یک از شهرستان‌ها

منابع آلوده کننده	شهرستان	نوع آلودگی	راه حل‌ها
کوره‌های آجرپزی	زابل، سراوان، ایرانشهر	هوا	نصب سوخت پاش برقی
کارخانجات سیمان	سیستان و خاش	هوا	نصب الکتروفیلترهای مناسب - احداث فضای سبز
افزایش تعداد خودرو	زاهدان، ایرانشهر، زابل	هوا	از رده خارج کردن خودروهای فرسوده - احداث فضای سبز
نیروگاه‌های دیزلی	زابل، ایرانشهر	هوا و صوت	احداث نیروگاه‌های منطبق با محیط زیست و جلوگیری از توسعه ناهمگون شهرها به طرف تأسیسات
فرودگاه‌ها	زاهدان	صوت	جلوگیری از توسعه ناهمگون شهرها به طرف تأسیسات
فعالیت‌های بندری و صنایع شیلیاتی	چابهار	آب	احداث سیستم‌های تصفیه فاضلاب
محل‌های دفع زباله	کلیه شهرهای استان	خاک، آب، هوا	احداث کارخانه بیوکمپوست در زاهدان و مدیریت بر نحوه دفع زباله در مابقی شهرستان

آلودگی آب‌ها

الف) منابع آلاینده آب‌های سطحی و دریایی: منابع آلوده کننده دریا شامل مواد زاید جامد خانگی و شهری، پساب‌های صنعتی، خانگی، کشاورزی و تخلیه آب توازن کشتی‌ها و ... می‌باشند.

ب) منابع آلاینده آب‌های زیرزمینی استان: به دلیل کاهش شدید نزولات جوی در استان، فشار بر منابع آب زیرزمینی به عنوان عمده‌ترین منابع آب شرب و کشاورزی افزایش چشمگیری یافته و باعث افت سطح آب‌های زیرزمینی شده و بهره برداری بی‌رویه از منابع آب که ناشی از خشکسالی‌ها و افزایش جمعیت است، منجر به کاهش کیفیت آب شده است.

شکل ۵-۵ - آلودگی آب‌ها (تخلیه آب توازن کشتی‌ها)

برخی از راه‌حل‌های مقابله با آلودگی آب‌ها

- ۱- ضرورت مدیریت صحیح آب در بخش کشاورزی
- ۲- ایجاد شبکه‌های تصفیه فاضلاب شهری و روستایی
- ۳- جلوگیری از ورود فاضلاب‌های انسانی، تجاری و صنعتی به آب‌ها

شکل ۵-۶- تصفیه‌خانه فاضلاب

آلودگی صوتی

تولید سروصدا یکی از عوارض جنبی تقریباً همه صنایع و وسایط نقلیه است و پیامدهای منفی بر موجودات زنده به‌ویژه انسان دارد که خطر آن نیز کمتر از باکتری‌ها و ویروس‌های بیماری‌زا نیست. از جمله آلودگی‌های صوتی می‌توان به تردد وسایط نقلیه، قرار گرفتن بعضی فرودگاه‌ها به دلیل توسعه ناهمگون شهری در مجاورت مناطق مسکونی و نیروگاه‌های دیزلی بعضی شهرستان‌ها را نام برد.

برخی از راه‌حل‌های مقابله با آلودگی صوتی

- ۱- جلوگیری از تردد وسایط نقلیه سنگین مانند کامیون در طول شبانه روز در سطح شهرها
- ۲- از رده خارج نمودن نیروگاه‌های دیزلی و احداث نیروگاه‌های منطبق با محیط زیست
- ۳- توسعه فضای سبز اطراف فرودگاه‌ها، کارخانه‌ها و یا انتقال آنها به نقاط دورتر

شکل ۵-۷- آلودگی صوتی ناشی از وسایل نقلیه

آلودگی خاک

خاک مهم‌ترین منبع تأمین غذای انسان و دیگر جانوران است. افزایش جمعیت همراه با به‌کارگیری روش‌های غلط بهره‌برداری از منابع طبیعی موجب تخریب خاک می‌شود و استفاده بی‌رویه از کودها، به‌ویژه کودهای شیمیایی موجب آلودگی خاک شده است. برخی از راه‌های مقابله با آلودگی خاک در استان عبارت‌اند از:

- ۱- احداث کارخانه بیوکمپوست در مرکز استان
- ۲- مدیریت بردفع اصولی زباله
- ۳- احداث سیستم‌های تصفیه فاضلاب شهری و صنعتی در برخی از شهرهای استان

فعالیت

دانش‌آموز عزیز

- ۱- مناطق تحت مدیریت زیست محیطی استان شما کدام‌اند؟
- ۲- در شهر و محل زندگی‌تان چه مسائل و مشکلات زیست محیطی وجود دارند؟
- ۳- شما چه راه‌حل‌های دیگری برای مسائل و مشکلات زیست محیطی شهر و محل زندگی خود ارائه

می‌دهید؟

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان سیستان و بلوچستان

درس ششم: تقسیمات سیاسی استان

قبل از تصویب تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ که در آن تقسیم‌بندی جدیدی به نام «استان» ایجاد شد، از واژه «ایالت» و «ولایت» استفاده می‌شد. براساس جدیدترین تقسیمات کشوری تا اوایل ۱۳۹۰ استان سیستان و بلوچستان دارای ۱۴ شهرستان، ۳۷ شهر، ۴۰ بخش، ۱۰۲ دهستان و حدود ۸۹۰۸ (هشت هزار و نهصد و هشت) روستاست.

به نقشه روبه‌رو نگاه کنید. این نقشه جدیدترین تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان را نشان می‌دهد.

شکل ۱-۶- نقشه تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان

تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان براساس تقسیمات کشوری

جدول ۱-۶- مقایسه تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان طی سال‌های ۸۸-۱۳۶۵

سال	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
۱۳۶۵	۶	۲۳	۱۱	۷۰
۱۳۷۵	۷	۲۹	۱۶	۹۰
۱۳۸۰	۸	۳۲	۳۱	۹۴
۱۳۸۴	۱۰	۳۷	۳۲	۹۸
۱۳۸۵	۱۰	۳۷	۳۲	۹۸
۱۳۸۶	۱۰	۳۷	۳۲	۹۸
۱۳۸۷	۱۴	۴۰	۳۶	۱۰۲
۱۳۸۸	۱۴	۴۰	۳۷	۱۰۲

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- قبل از تقسیمات کشوری جدید از چه نام‌هایی به جای سیستان و بلوچستان استفاده می‌شد؟
- ۲- با توجه به شکل ۱-۶ (نقشه تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان) نام شهر، بخش و دهستانی را که در داخل محدوده شهرستان محل زندگی شما قرار دارد، بنویسید.
- ۳- تعداد شهرستان‌ها، بخش‌ها، شهرها و دهستان‌ها در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۸۸ را با هم مقایسه کنید.

برای مطالعه

جدول ۲-۶- تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان

شهرستان	بخش	شهر	دهستان
ایرانشهر	بزمان	بزمان	بزمان آبریس
	بمپور	بمپور محمدان	بمپور شرقی بمپور غربی
	مرکزی	ایرانشهر	ابتر ، حومه ، دامن
چابهار	پلان		پلان تلنگ
	دشتیاری	نگور	باهوکلات سند میرتوبان نگور
	مرکزی	چابهار	پیرسهراب کمیل سلیمان
خاش	ایرندگان		ایرندگان کهنوک
	مرکزی	خاش	اسماعیل آباد پشتکوه سنگان کارواندر کوه سفید
	نوک آباد	نوک آباد	اسکل آباد تفتان جنوبی گوهرکوه نازیل
دلگان	جلگه چاه هاشم		جلگه چاه هاشم چاه علی
	مرکزی	گلمورتی	دلگان گنبدعلوی هودیان

جغرافیای انسانی استان

ادیمی بزی سفیدآبه قایم آباد	ادیمی	پشت آب	زابل
تیمورآباد کوه خواجه لوتک محمدآباد	محمدآباد علی اکبر	شیب آب	
بنجار	بنجار زابل	مرکزی	
ایرافشان آشار		آشار	زابلی
بیرک زابلی	زابلی	مرکزی	
چشمه زیارت حرمک	زاهدان	مرکزی	زاهدان
تمین لادیز	میرجاوه	میرجاوه	
دومک نصرت آباد	نصرت آباد	نصرت آباد	
شورو کورین		کورین	
جزینک خمک		جزینک	زهک
خواجه احمد زهک	زهک	مرکزی	
بم پشت کشتگان کوهک و اسفندک	سیرکان	بم پشت	سراوان
جالق کله گان ناهوک	جالق	جالق	
حومه گشت	سراوان گشت محمدی	مرکزی	

پارود ، مورتان		پارود	سرباز
پیشین ، زردین	پیشین	پیشین	
سرباز سرکور کیشکور مینان نسکند	سرباز	سرباز	
راسک و فیروزآباد جکیگور	راسک	مرکزی	سیب و سوران
پسکوه سیب و سوران	سوران	مرکزی	
هیدوچ ، کنت	هیدوچ	هیدوچ	
زرآباد شرقی، زرآباد غربی	زرآباد	زرآباد	کنارک
جهلیان، کهیر	کنارک	مرکزی	
بنت توتان و مهمدان دستگرد	بنت	بنت	نیک شهر
فنوج کتیج مسکوتان	فنوج	فنوج	
ساروک هلو نچنگان	قصرقند	قصرقند	
چانف لاشار جنوبی لاشار شمالی	اسپکه	لاشار	
چاهان مخت مهبان هیچان	نیک شهر	مرکزی	
اکبرآباد ، قرقری		قرقری	هیر مند
جهان آباد دوست محمد مارگان	دوست محمد	مرکزی	

درس هفتم: شیوه‌های زندگی در استان

به تصاویر زیر نگاه کنید و آنها را با هم مقایسه کنید.
شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را بیان کنید.

شکل ۲-۷- زندگی روستایی بلوچستان

شکل ۱-۷- زندگی عشایری سیستان

شکل ۳-۷ زندگی شهری

در استان سیستان و بلوچستان سه شیوه زندگی رایج است که در این درس با برخی از ویژگی های آن ها آشنا می شویم.

زندگی عشایری

علاوه بر زندگی شهری و روستایی، در استان نوع دیگری از زندگی وجود دارد که به آن زندگی عشایری گفته می شود. عشایر به کسانی می گویند که ویژگی های کوچندگی و زندگی اجتماعی - قبیله ای دارند (از یک طایفه تشکیل شده اند) و ارتباط مستقیمی با طبیعت دارند. مراتع و علفزارها نقش اساسی در زندگی عشایری دارند زیرا معیشت آن ها بر اساس دامداری است. کوچ در بین عشایر به دو صورت رایج است:

۱- کوچ برون استانی: این نوع کوچ که از نوع بلند و مستقیم است، خاص عشایر شمال استان می باشد. مسافت این کوچ بین ۱۵۰ تا ۳۰۰ کیلومتر و مقصد آن مراتع بیلاقی خراسان جنوبی (شهرستان های سریشه؛ نهبندان و بیرجند) است.

۲- کوچ درون استانی: این نوع کوچ به دو شکل کوتاه و دورانی انجام می شود. مسافت این کوچ بین ۱۰ تا ۵۰ کیلومتر است که داخل قلمروهای زیستی عشایری صورت می گیرد و بیشتر در بلوچستان رایج است. عشایر زندگی اجتماعی - قبیله ای (طایفه) دارند و با هم خویشاوند هستند. آن ها مردمانی سخت کوش اند و زنان عشایر استان همانند مردان در امور دامداری، تهیه شیر، لبنیات و حتی صنایع دستی فعالیت دارند.

شکل ۴-۷- نقشه انواع کوچ عشایر استان

اقتصاد عشایر

اقتصاد عشایر استان متکی بر دام (بز، شتر، گوسفند و گاو) است که تولیدات دامی آنها شامل (گوشت، شیر، پشم، مو و کرک، پوست، کود دامی و ...) است. عشایر استان ۲۵ درصد تولیدات دامی و بخش قابل توجهی از تولیدات صنایع دستی استان را در اختیار دارند. در واقع هر چادر عشایری یک کارگاه تولیدی است. ساختار اقتصاد عشایر بر مبنای مشارکت همه اعضای خانوار به خصوص زنان بنا شده است. گرایش به کشاورزی به خصوص باغداری در دهه گذشته بین خانوارهای عشایر از رشد چشمگیری برخوردار بوده است. همین امر نشان از علاقه خانوارهای عشایر به اسکان و تغییر معیشت به منظور افزایش درآمد است. اجرای طرح‌های ساماندهی و اسکان عشایر در کانون‌های توسعه (نقاط مناسب از نظر موقعیت مکانی و دسترسی به زیربناها و منابع آب و خاک) نتایج مثبت زیادی دارد؛ از جمله:

- ۱- ایجاد اشتغال پایدار.
- ۲- افزایش درآمد خانوارها.
- ۳- جلوگیری از مهاجرت و حاشیه‌نشینی و مشکلات بعدی آنها.
- ۴- ارائه خدمات زیربنایی (بهداشت، آموزش و ...).

شکل ۶-۷- آبرسانی سیار به عشایر بلوچستان

شکل ۵-۷- تأمین انرژی خورشیدی برای عشایر بلوچستان

زندگی روستایی

چه عواملی در شکل‌گیری روستاهای استان نقش دارد؟ همان‌طور که می‌دانید عوامل طبیعی به ویژه آب و خاک در کشور و استان مهم‌ترین عوامل استقرار و تکوین آبادی‌های روستایی به شمار می‌روند. بنابراین قرار گرفتن روستاها بر اساس عوامل طبیعی (آب و خاک) در دشت، کوهپایه، کوهستان و ... به طور بالقوه می‌تواند محدودیت و یا قابلیت توسعه به حساب آید. در استان سیستان و بلوچستان اساس زندگی روستایی بر پایه کشاورزی، باغداری، صنایع دستی، صید ماهی و ... استوار است.

ساختار روستاهای استان

اصولاً در روستاها ۳ شکل مشخص وجود دارد: روستاهای متمرکز، روستاهای پراکنده و روستاهای خطی یا طولی

۱- روستاهای متمرکز: در مناطق خشک و نیمه خشک کشور به ویژه استان سیستان و بلوچستان، یکی از علل عمده تشکیل روستاهای متمرکز وجود منابع آب است.

شکل ۷-۷- چشم اندازی از روستای متمرکز (قلعه نو)

۲- روستاهای پراکنده: در شکل روستاهای پراکنده یا متفرق، روستاییان ترجیح می دهند خانه های خود را در میان کشتزارهای خود بسازند؛ چون حدود مالکیت، مزارع مشخص است، در هر مزرعه خانه ای بنا می شود.

۳- روستاهای خطی یا طولی: این روستاها ترکیبی از روستاهای متمرکز و پراکنده اند. وجود رودخانه و استقرار خانه های روستایی در حاشیه رودخانه و یا استقرار روستا در امتداد کف درّه یا در امتداد جاده موجب پیدایش روستاهای خطی شده است. مانند روستای دامن در ایرانشهر که در امتداد رودخانه دامن تشکیل شده است.

در استان سیستان و بلوچستان روستاهای متمرکز نسبت به سایر روستاها برتری دارند. روستاهای خطی نیز در امتداد رودخانه ها، درّه ها یا کوهپایه ها و جاده ها قرار گرفته اند، اما از نظر تعداد در مقایسه با روستاهای متمرکز درصد بسیار پایینی دارند. بر اساس منابع طبیعی (آب و خاک مساعد) در شمال، روستاها به هم چسبیده اند، ولی در جنوب استان به علت کمبود منابع (آب و خاک مساعد) فاصله روستاها از هم زیاد است.

شکل ۸-۷- چشم اندازی از روستای طولی (دامن)

منابع درآمد روستاییان

اقتصاد جوامع روستایی در استان مٔکی بر کشاورزی و دامداری است. در ناحیهٔ سیستان علاوه بر کشاورزی، بازرگانی (مبادلات مرزی) باغداری و دامداری در حاشیهٔ دریاچهٔ هامون و در صورت پرآبی صید ماهی از راه‌های کسب درآمد خانواده‌هاست. در بخش میانی استان به خصوص روستاهای خاش و ایرانشهر، کشاورزی و دامداری و در بخش جنوبی استان علاوه بر کشاورزی، بازرگانی (مبادلات مرزی) و دامداری، پرورش و صید ماهی و زنبورداری رواج دارد.

صنایع دستی

در شمال استان قالی‌بافی و گلیم‌بافی و توتن‌سازی و ...، در جنوب استان، سکه‌دوزی، حصیربافی، پرده‌بافی و ... رواج دارد. در کنار سایر فعالیت‌های روستایی، مردم مناطق مرزی شرق استان مبادرت به مبادلهٔ کالا با مرزنشینان پاکستان و افغانستان می‌کنند که یکی از منابع اصلی درآمد مردم استان است.

شکل ۹-۷. برخی از صنایع دستی استان

زندگی شهری

در استان سیستان و بلوچستان شهرنشینی سابقه‌ای دیرینه دارد و قدمت آن به پنج هزار سال قبل از میلاد مسیح می‌رسد. برای نمونه شهر سوخته سیستان دارای سیستم فاضلاب بوده و در زمینه علم پزشکی، پویانمایی (انیمیشن) و ... مترقی بوده است. همچنین از شهری قدیمی به نام بمپور می‌توان نام برد که آثار سفالی به دست آمده در این منطقه نشان از قدمت زیاد آن دارد.

چگونگی شکل‌گیری شهرهای استان

در نظام شهری استان، عوامل جغرافیایی نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری نظام شهری ایفا می‌کنند. این عوامل به شرح زیر است:

- ۱- شرایط اقلیمی (آب و هوا)، شامل، مناطق شهری ایرانشهر، سراوان، هیرمند، زابل و بنجار
- ۲- چگونگی دسترسی به منابع آب و خاک مناسب، شامل، مناطق شهری زابل، زهک، بمپور و چابهار
- ۳- وضعیت پستی و بلندی و ناهمواری‌ها، شامل، مناطق شهری ایرانشهر، سراوان و خاش

شکل ۱۰-۷- چشم‌اندازی از شهر زاهدان

در شکل‌گیری شهر زاهدان، عوامل سیاسی بسیار مؤثر بوده است.

نگاهی به تاریخچه زاهدان و تحولات آن: زاهدان را در قدیم دزداب می‌گفتند. این شهر که کوه‌ها آن را احاطه کرده‌اند، قدمتی بیش از ۸۵ سال ندارد و چون آب در زمین آن منطقه فرو می‌رفت، به آن دزداب می‌گفته‌اند. کارگران راه‌آهن یعنی هندی‌ها اولین پایه‌گذاران این شهر بوده‌اند. در سال ۱۳۰۲ دولت وقت دستور به آبادانی شهر داد و در سال ۱۳۰۹ نیز نام زاهدان بر آن گذاشت. در میان ساکنان زاهدان کسی را نمی‌توان یافت که به حق زاهدان را وطن خود بداند. زاهدان شهری چند دروازه و مهاجرپذیر است. دین و مذهب مهم‌ترین عامل اتحاد و همدلی مردم زاهدان است. وجود اقوام، ادیان و مذاهب اسلامی مختلف این شهر را به الگوی نمادین برای شهرهای ایران و کشورهای دیگر تبدیل کرده است. علت توجه دشمنان اسلام و انقلاب به استان سیستان و بلوچستان، به خصوص شهر زاهدان برای ایجاد تفرقه و سوءاستفاده از درگیری‌های قومی، قبیله‌ای و مذهبی است.

از جمله مراسم مذهبی که هر ساله در زاهدان به صورت چشمگیر برگزار می‌شود، عزاداری مردم در ایام شهادت خاندان پیامبر است که عزاداران اغلب از اقوام سیستانی، یزدی، خراسانی، کرمانی، ترک و ... هستند.

از آثار تاریخی این شهر، خانه ابویی که در سال ۱۳۱۱ ساخته شده و حسینیه یزدی‌ها را می‌توان نام برد. امروز زاهدان به عنوان یک شهر دانشگاهی و سیاسی (با دانشگاه‌های متعدد و مرکزیت استان) شناخته شده است.

شکل ۱۱-۷- مراسم مذهبی عاشورا در زاهدان

نقش شهرهای استان

در گذشته و امروز شهرهای استان کارایی خاصی را از خود نشان داده‌اند. جدول زیر نقش هر شهر و کارایی آن را نشان می‌دهد.

جدول ۱-۷- نقش هر یک از شهرهای استان سیستان و بلوچستان

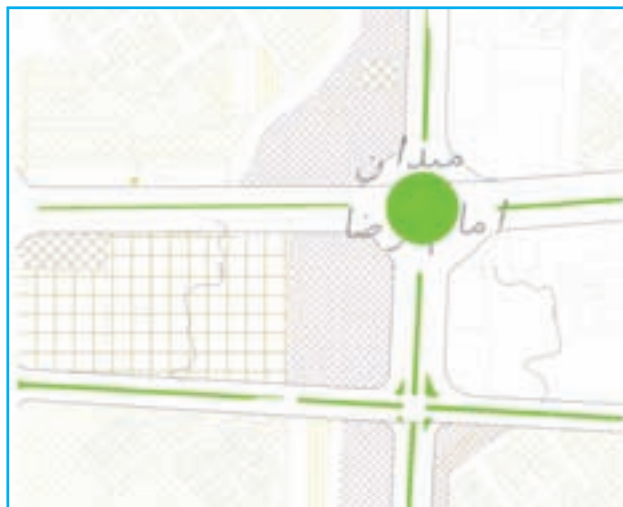
نام شهر	نقش شهر	نام شهر	نقش شهر
بزمان	کشاورزی	محمدآباد	صنعتی، کشاورزی
خاش	کشاورزی	زابل	کشاورزی، دانشگاهی
ادیمی	کشاورزی	بنجار	کشاورزی
نوک آباد	کشاورزی	دوست محمد	کشاورزی
زاهدان	صنعتی، دانشگاهی، خدماتی	جالق	کشاورزی
		راسک	کشاورزی
میرجاوه	کشاورزی، بازرگانی	ایران شهر	صنعتی، کشاورزی
نصرت آباد	کشاورزی	گلمورتی	کشاورزی
زابلی	کشاورزی	سراوان	کشاورزی
سوران	کشاورزی	اسپکه	کشاورزی
سیرکان	کشاورزی	پیشین	کشاورزی
هیدوچ	کشاورزی	چابهار	صنعتی، گردشگری، بازرگانی، شیلات
بنت	کشاورزی		
نگور	کشاورزی	کنارک	صنعتی، شیلات
فنوج	کشاورزی	بمپور	کشاورزی
قصرقند	کشاورزی	سرباز	کشاورزی
نیک شهر	کشاورزی	زهک	کشاورزی

برنامه توسعه شهری

رشد شهرها در استان ما در دو - سه دهه اخیر سرعت بیشتری گرفته است. با تبدیل نقاط روستایی به شهر و تأسیس شهرداری، افزایش نقاط شهری و تراکم جمعیت پیدایش مناطق جدید و حومه‌ای در آنها مشکلاتی برای استان ایجاد کرده است. به منظور

جغرافیای انسانی استان

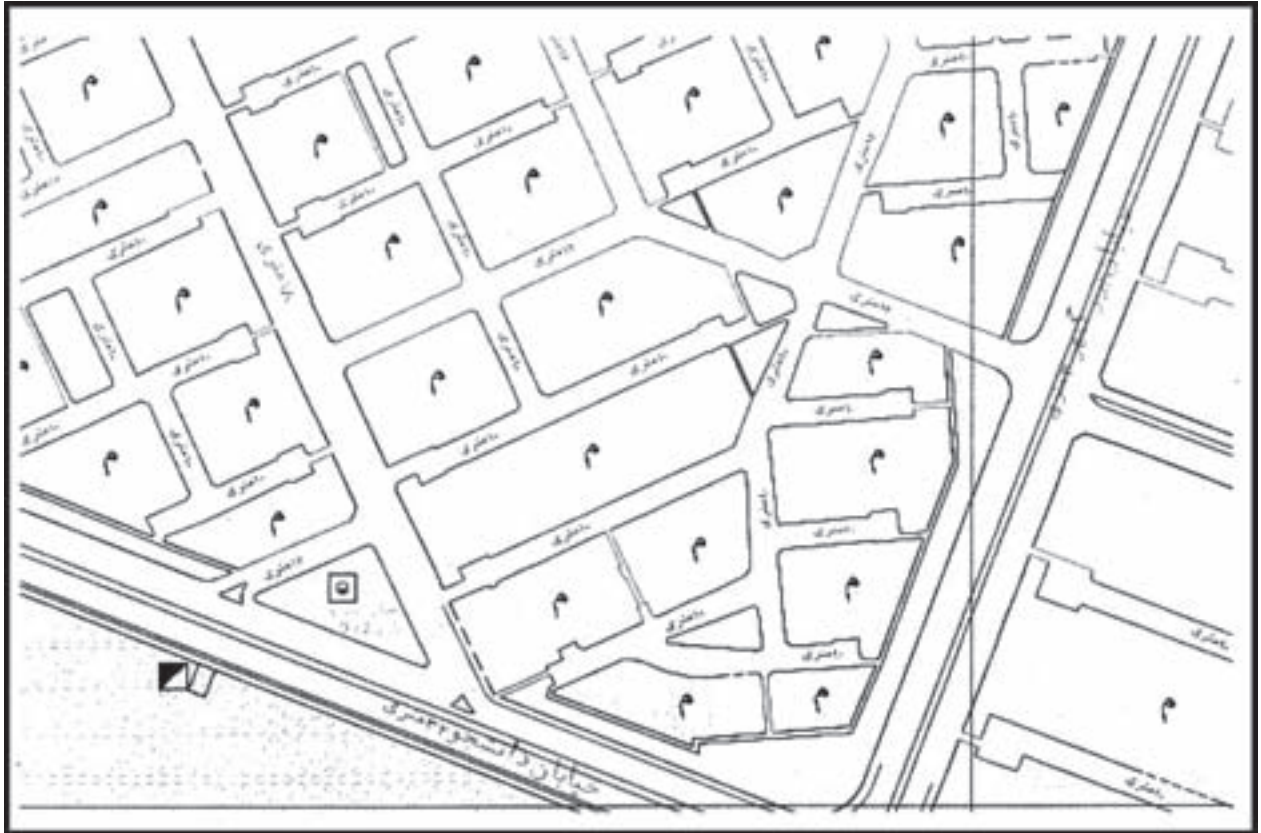
کنترل رشد شهرها، برنامه توسعه شهری را تدوین نموده‌اند. در این برنامه‌ریزی شهری با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای و مطالعات جغرافیایی و ... طرح‌های جامع و تفصیلی شهرها را تهیه می‌کنند. این طرح‌ها به خصوص در بافت قدیمی شهرها، خدمات رسانی، آتش‌نشانی و نوسازی و ... را تسهیل می‌کند. از ۳۷ شهر استان ۲۶ شهر دارای طرح جامع هستند. شهرهای زاهدان، زابل، خاش، سراوان، ایرانشهر، کنارک، زهک، نیک‌شهر، راسک، چابهار، سوران، دوست‌محمد، زابلی، گل‌مورتی، میرجاوه، پیشین، قصرقند، نگور، جالق، بنجار، فنوج، بمپور، ادیمی، نوک‌آباد، محمدان، اسپنج محمدی طرح جامع دارند (فقط برای ۱۱ شهر طرح جامع تهیه نشده است). شهرهای زاهدان، زابل، راسک، ایرانشهر، سراوان، خاش، کنارک، نیک‌شهر، زهک، چابهار، بنجار، نگور، پیشین، قصرقند، دوست‌محمد، میرجاوه، گل‌مورتی طرح تفصیلی دارند و طرح تفصیلی شهرهای زابلی، جالق و نوک‌آباد در دست مطالعه‌اند.

شکل ۱۲-۷- نمونه‌ای از طرح جامع شهری و پیشنهادی

موانع توسعه شهری

در اکثر طرح‌های جامع می‌توان برخی از عوامل طبیعی و جغرافیایی همچون باغ‌ها، رودخانه‌ها، تپه‌های ماسه‌ای، زندان، راه‌آهن و همچنین عوامل نظامی همچواری با مرز افغانستان و پاکستان را از موانع توسعه شهری نام برد.

شکل ۱۳-۷- نمونه ای از طرح
تفصیلی شهری

بیشتر بدانیم

برخی از طوایف عمده مستقر در استان سیستان و بلوچستان عبارت‌اند از: سنجرانی، میر(میری)، کیانی، شهرکی، میرشکار(میرشکاری)، شهریاری، سرابندی، نخعی، سرگزی، جهانتیغ، محمودی، نارویی، ملاشاهی، بزی، کیخا، نوری، دهمرده، دلارامی، سندگل، کول، شیخ، حیدری، سالاری، راشکی، سراوانی، اکبری، سارانی، قروتخوار، پودینه، اربابی، عارفی، رخشانی، نورا، براهویی، شیبک، سرحدی، سیاسر، موسوی، سادات حسینی (طباطبایی)، صیادی، گرگیج، نهتانی، ریگی، کرد، کهرزهی، شهلی‌بر، اسماعیل‌زهی، شهبخش، شهنوازی، یارمحمدزهی، هاشمزهی، سالارزهی، جمالزهی، جمشیدزهی، حسن‌زایی، سجادی، بامری، دامنی، لاشاری، عبدالهی، مبارکی، بلیده، دهواری، سپاهی، میرمراذزهی، میر بلوچ‌زهی، بارکزایی، ریسی، بزرگ‌زاده، گمشادزهی، رحمان‌زایی، صالحزهی، شاهوزایی، درزاده، دهانی، نوشیروانی، سیاهانی، اسکانی، جدگال، سردارزه، شیرانی، شیرانزهی و ...

فعالیت

دانش‌آموز عزیز

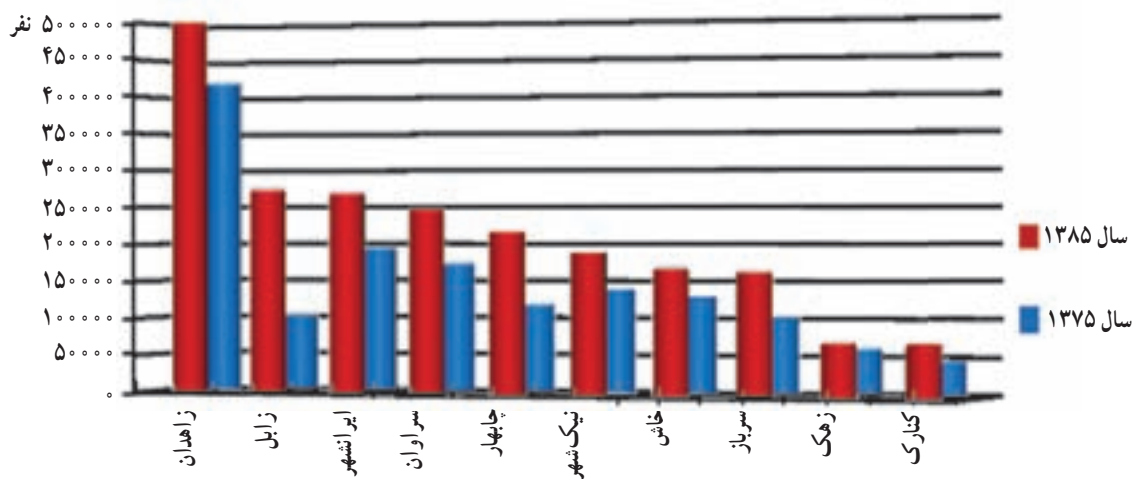
- ۱- در محل زندگی شما چه نوع کوچی بین عشایر رایج است؟
- ۲- کدام نوع روستاها در شهرستان محل زندگی شما بیشتر دیده می‌شود؟ نام ببرید.
- ۳- فرق طرح جامع با طرح تفصیلی شهری چیست؟
- ۴- چند طایفه عمده دیگر در استان می‌شناسید؟ نام ببرید.

درس هشتم: جمعیت استان

به نمودار زیر نگاه کنید. این نمودار جمعیت شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان در دو سال ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ را نشان می‌دهد.

- ۱- کدام شهرستان بیشترین جمعیت و کدام کمترین جمعیت را دارد؟
- ۲- جمعیت شهر محل زندگی خود را در دو سال ۸۵-۷۵ مقایسه کنید. این تغییرات به نظر شما چه پیامدهایی دارد؟

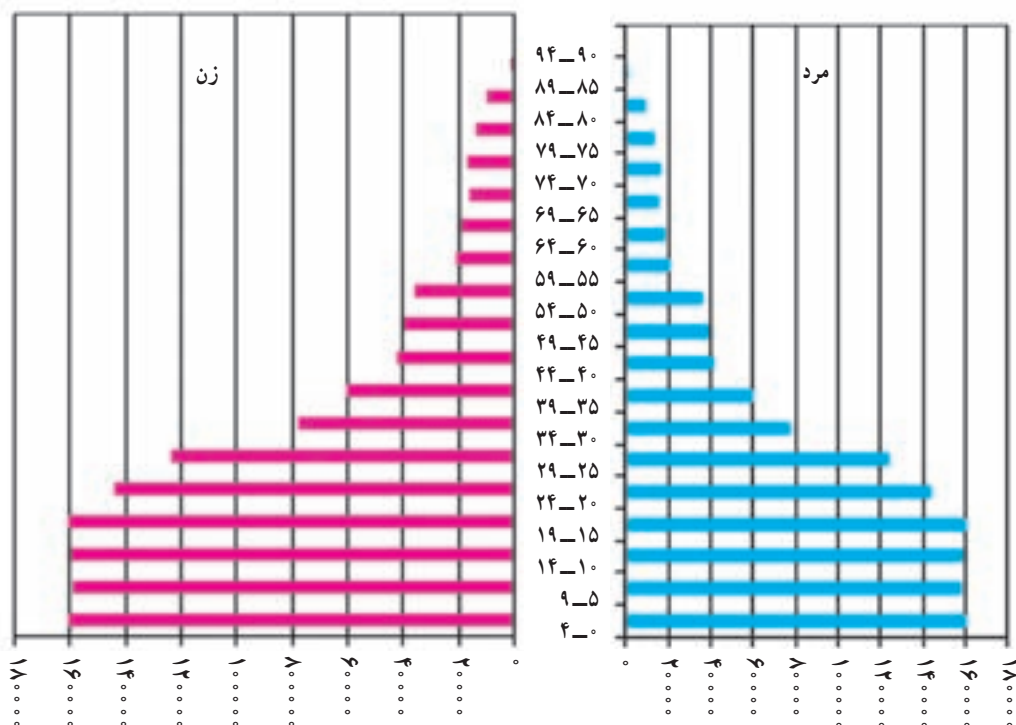
شکل ۸-۱- نمودار مقایسه‌ای جمعیت در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

الف) ویژگی‌های کلی جمعیت استان

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ استان سیستان و بلوچستان دارای ۲/۴۰۵/۷۴۲ نفر جمعیت بوده که از این تعداد ۲۴۶/۱۳۶ خانوار شهرنشین، ۲۴۲/۶۵۴ خانوار روستائین و ۱۸/۹۸۴ خانوار عشایرنشین‌اند. از کل جمعیت استان ۴۹ درصد زن و ۵۱ درصد مرد هستند.

آیا می‌توانید بگویید که میانگین جمعیت هر خانوار شهری، روستایی و عشایر استان چند نفر است؟

شکل ۸-۲ نمودار هرم سنی جمعیت استان سیستان و بلوچستان را نشان می‌دهد. این نمودار دارای قاعده پهن است که نشان‌دهنده افزایش فوق‌العاده گروه‌های سنی پایین به علت زاد و ولد زیاد است.

شکل ۲-۸- هرم سنی استان سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۸۵

ب) پراکندگی و تراکم جمعیت استان

همان‌طور که در درس‌های قبلی اشاره شد، استان سیستان و بلوچستان پهناورترین استان کشور و یکی از کم تراکم‌ترین استان‌ها محسوب می‌شود و با مساحت ۱۸۱/۷۸۵ کیلومتر مربع حدود ۱۱/۰۳ درصد از وسعت کشور را در برمی‌گیرد. میزان تراکم نسبی جمعیت در استان حدود ۱۳ نفر در هر کیلومتر مربع است.

میزان تراکم نسبی جمعیت شهرهای استان متفاوت است و این میزان در سال ۱۳۸۵ در زاهدان ۱۸/۶۲ نفر، در زابل ۲۳/۱ نفر، زهک ۷۵ نفر، چابهار ۱۶/۴۶ نفر، سرباز ۱۴/۳۲ نفر، سراوان ۸/۷۸ نفر، نیکشهر ۸/۴۸ نفر، خاش ۷/۲۶ و کنارک ۶/۵۴ نفر می‌باشد. بیشترین میزان تراکم نسبی جمعیت استان مربوط به منطقه سیستان است. این منطقه از ویژگی‌های سایر نقاط متراکم کشور که عمدتاً در دشت‌ها و اراضی کم‌ارتفاع متمرکز شده‌اند، برخوردار است. شهرستان کنارک در بین شهرستان‌های استان، پایین‌ترین میزان تراکم را داراست.

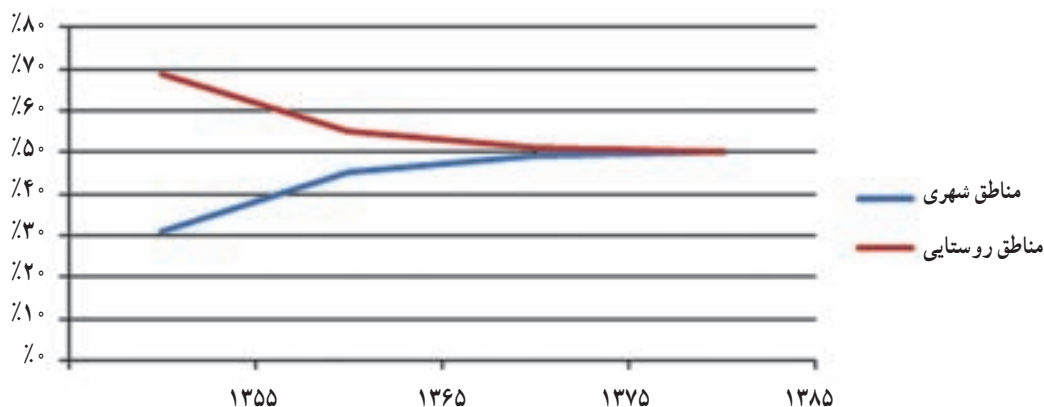

جدول ۸-۱- توزیع جمعیت و درصد آن در شهرستان‌های استان در سال ۱۳۸۵

کل استان	زاهدان	زابلی	ایرانشهر	سراوان	چابهار	نیکشهر	خاش	سرباز	زهک	کنارک
۲/۴۰۵/۷۴۲	۶۸۱/۴۶۰	۳۲۹/۳۱۷	۲۶۸/۴۰۰	۲۴۶/۱۰۰	۲۱۶/۶۸۱	۱۸۸/۷۱۳	۱۶۷/۸۵۱	۱۶۴/۶۹۵	۷۱/۴۶۲	۷۱/۰۶۳
درصد	۲۸/۳۲	۱۳/۷۰	۱۱/۱۶	۱۰/۲۲	۹	۷/۸۵	۶/۹۸	۶/۸۵	۲/۹۷	۲/۹۵

ج) مهاجرت و پیامدهای رشد جمعیت

در استان سیستان و بلوچستان روند مهاجرت از روستاها به شهرها (مهاجرت داخلی) و ورود مهاجران خارجی از دو کشور پاکستان و افغانستان (مهاجرت خارجی)، از مشکلات اساسی به شمار می‌آید. مهاجرت از روستاها به دلایل خشکسالی‌های چندساله، تمرکز صنایع و فعالیت‌های اقتصادی در شهرها و تبدیل آبادی‌ها به نقاط شهری بوده است.

شکل ۸-۳- نمودار روند تغییر جمعیت استان به تفکیک مناطق شهری و روستایی طی سال‌های ۸۵-۱۳۵۵

مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت به شهرها

- ۱- پیدایش حاشیه‌نشینی در اطراف شهرهای بزرگ
- ۲- عدم امکان خدمات‌رسانی به تمام محلات شهری
- ۳- رشد مشاغل کاذب
- ۴- رشد بیکاری و عواقب سوء آن
- ۵- فشار بر منابع محدود آبی استان

د) روند افزایش جمعیت در استان

جمعیت استان در سه دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ بیش از ۳/۴ برابر افزایش یافته است. رشد بسیار سریع جمعیت، شکاف بین

شاخص‌های توسعه استان در مجموع تأثیر منفی بر توسعه استان در زمینه اقدامات زیربنایی و گسترش امکانات فیزیکی داشته است. در دهه ۸۵-۱۳۷۵ تغییر نرخ رشد جمعیت استان در اوایل دهه، ۳/۳۹ درصد بوده که بالاترین نرخ رشد جمعیت کشور را داشته است. میانگین نرخ رشد جمعیت کشور در این دهه ۱/۶۱ درصد بوده است. علت رشد سریع جمعیت استان در مقایسه با جمعیت کشور، علاوه بر بالا بودن موالید، ورود مهاجران خارجی از کشورهای مجاور است.

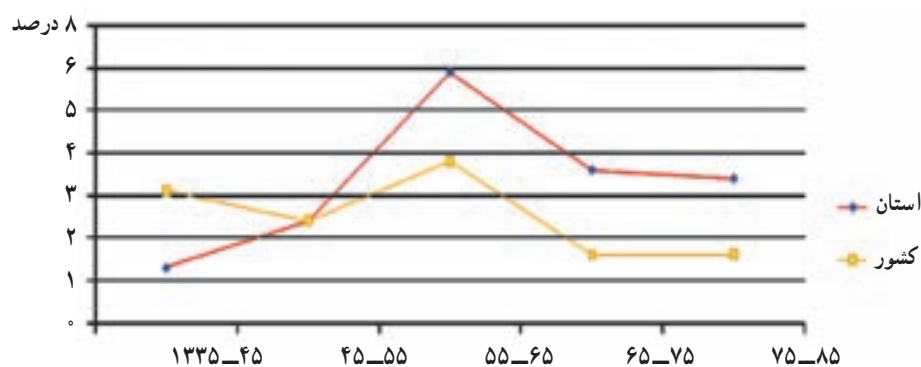
فعالیت

دانش آموز عزیز: تحقیق کنید

- ۱- جمعیت کشور چین چند نفر است؟
- ۲- جمعیت هر خانوار چین چند نفر است؟ این جمعیت چه تأثیری در توسعه اقتصادی و فرهنگی خانواده‌ها و کشورشان گذاشته است؟
- ۳- به نظر شما جمعیت یک خانوار در کشور ما با سطح سواد مطلوب، مسکن و شغل مناسب چند نفر باید باشد که باعث پیشرفت خانوار و کشور شود؟
- ۴- به نظر شما سرپرست یک خانوار به چند نفر از اعضای خانواده خود می‌تواند در زمینه تحصیل، تغذیه، بهداشت، پوشاک و اشتغال رسیدگی و کمک نماید.
- ۵- چرا بعضی از افراد زیر سن ۱۶ سال (دانش‌آموز و ...) مجبور به کار کردن هستند؟

مشکلات افزایش جمعیت

بررسی وضعیت جاری جمعیت استان از وجود عوامل نامساعدی چون رشد سریع جمعیت، مهاجرت و مشکلات ناشی از آن در سطح استان حکایت می‌کند که خود باعث پیدایش حاشیه‌نشینی و رشد مشاغل کاذب، بیکاری، سطح سواد پایین و فقر شده است. در صورت عدم مدیریت و کنترل جمعیت استان، مشکلات دیگری در زمینه خدمات‌رسانی شهری، بهداشتی، آموزشی و ... را به دنبال خواهد داشت که تأمین آن از توان هر دولتی خارج است.

شکل ۴-۸- نمودار مقایسه‌ای درصد افزایش جمعیت در استان و کشور

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان سیستان و بلوچستان

درس نهم: مردم‌شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم)

خصوصیات فرهنگی مردم سیستان و بلوچستان

استان سیستان و بلوچستان مردمانی سخت‌کوش، باایمان، غیور، متعهد، وطن‌دوست، مهربان، مرزدار، رشید، خیراندیش و ساده‌زیست دارد. آنها در میهمان‌نوازی زبانه‌زد عام و خاص‌اند؛ ورود میهمان را به خانه خود، مایه برکت می‌دانند و بر این باورند که روزی میهمان از پیشانی و اقبال خودش است. به بزرگان احترام می‌گذارند و پیوند خانوادگی در طایفه محترم شمرده می‌شود.

ویژگی های سیستانی واقعی: «مردمانی خوش‌رفتار، مؤمن، نیکوکار، پرتلاش، کم‌توقع، قدرشناس و اهل علم هستند. مردان و زنان آن پاکیزه و باحمت‌اند، چنان‌که فردی از آنان را به دیگر جای اندر پاکیزگی یار نباشد».

ویژگی های بلوچ واقعی: مردم بلوچستان از قدیم‌الایام به صفات نیکویی همچون سخت‌کوشی، میهمان‌نوازی، مؤمن بودن، طالب رزق حلال، امانت‌داری و همیاری شهره‌عام و خاص بوده‌اند. قوم بلوچ، قومی اصالتاً آریایی و ایرانی و وطن‌دوست هستند و به زندگی سخت در بیابان‌ها و کوهستان‌ها عادت دارند. آنها به زبان خاص خود که به بلوچی معروف است، سخن می‌گویند.

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- ویژگی های مردم سیستان چگونه است؟
- ۲- ویژگی های مردم بلوچستان چگونه است؟
- ۳- شما کدام یک از ویژگی های مردم استان را دوست دارید؟

بخش‌هایی از ویژگی های فرهنگی استان

از جاذبه‌های مهم استان ویژگی‌های فرهنگی کم‌نظیر آن است. این ویژگی‌ها بیشتر در عناصر فرهنگی همانند زبان، دین و مذهب، لباس، موسیقی، جشن‌ها و آیین‌های مذهبی ملی، صنایع دستی و بازی‌های محلی به چشم می‌خورد.

۱- زبان مردم سیستان: زبان مردم سیستان فارسی دری است که به صورت شکسته تلفظ می‌شود. لهجه سیستانی به زابلی (زاوولی) معروف است که یادگار هخامنشیان و اوستاست. در سال ۲۵۴ ه. ق یعقوب لیث صفاری اولین دولت مستقل ایران را

بعد از اعراب در سیستان بنا نهاد. وی زبان پارسی دری را زبان رسمی ایران قرار داد که تاکنون رسمیت دارد.

۲- زبان و لهجه بلوچی: این زبان به تحقیق، از جمله گویش‌های مهم ایران است که در اثر دشواری رفت و آمد در قرن‌های گذشته و ناآمیختگی با دیگر لهجه‌ها، صورت اصلی کلمات و لغات اصیل این گویش محفوظ مانده است. زبان بلوچی در میان لهجه‌های مختلف پارسی، قدیمی‌ترین شکل و ترکیب را داراست. این زبان به دو گویش تقسیم می‌شود: بلوچی شمالی (سرحدی) و بلوچی مکرانی.

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

- ۱- گویش مردمان سیستان چگونه است؟
- ۲- گویش‌های مردمان بلوچستان چگونه است؟

۳- دین و مذهب: قبل از اسلام بیشتر مردم استان زردتشتی بوده‌اند و امروزه اکثریت مردم این منطقه مسلمان‌اند که به دو مذهب شیعه دوازده امامی و سنی حنفی تقسیم می‌شوند. امام حنفی، پیشوای مذهب حنفیه از شاگردان امام جعفر صادق (ع) بوده است. از دیرباز در تمام شهرهای استان مسلمانان شیعه و سنی در کنار هم زندگی می‌کنند. آنان از گذشته تاکنون در غم و شادی، مراسم دینی و جشن‌های ملی به طور مشترک حضور می‌یابند.

۴- پوشاک مردم استان: لباس مردان و زنان استان به اقتضای شرایط اقلیمی با لباس مردم دیگر نواحی ایران تفاوت دارد. لباس‌های بومی و سنتی در بعضی مناطق تنها در مراسم خاص پوشیده می‌شود، اما در برخی مناطق نیز به فراموشی سپرده شده است، در مناطق مرزی بلوچستان لباس محلی و سنتی مردم تحت تأثیر نوع پوشش کشورهای همسایه قرار گرفته و دچار تغییراتی شده است.

شکل ۱-۹- پوشاک مردم استان و آداب و رسوم مردم استان

ویژگی های فرهنگی استان

۵- جشن ها، موسیقی، رقص و آواز: جشن عروسی در سیستان و بلوچستان، همراه با اجرای موسیقی شاد و رقص زیبای مردان و زنان صاحب ذوق و سرخوش برگزار می شود. در مراسم عروسی سیستان رقص های گوناگون مانند رقص شمشیر، چوب بازی و رقص با دو چوب اجرا می شود. دست افشانی و پای کوبی دسته جمعی مردان و زنان بسیار زیبا و نشاط انگیز و دیدنی است.

شکل ۲-۹- چوب بازی و رقص شمشیر محلی

بیشتر بدانیم

موسیقی و رقص: استان سیستان و بلوچستان از نظر آثار فرهنگی، باستانی، گذشته تاریخی و جاذبه های گردشگری جایگاهی والا دارد. این استان از نظر فرهنگ عامه نیز بسیار غنی و شایسته تحقیق و بررسی است. ترانه های عامیانه یا دو بیتی های سیستانی و بلوچستانی بخش مهمی از این گنجینه فرهنگی را شامل می شود. به هر حال موسیقی در استان بخش جدایی ناپذیر زندگی مردم به ویژه در مراسم شادی است.

موسیقی سیستان: این موسیقی متأثر از احساسات و عواطف هنرمندان خوش ذوق بومی است و با ابزار موسیقی خود، به آسانی می تواند آهنگ های اصیل ایرانی را بنوازند. ابزار موسیقی سیستان، دهل، سُرنا، قیچک، سماع، دف، دایره و ... است.

مشهورترین آوازهای سیستانی: رباعی و رجزخوانی در مراسم عزا و سوگواری ائمه اطهار، دو بیتی و چهاربیتی خوانی در مراسم شادی و مولودی خوانی ها و همچنین ترانه های حنابندان از مهم ترین آوازهای سیستانی به شمار می رود.

موسیقی بلوچستان: این موسیقی در میان انواع موسیقی نواحی مختلف ایران، از ماهیت و کیفیت ویژه ای

شکل ۳-۹- ساز بلوچی

برخوردار است. به علت همجواری بودن بلوچستان با کشور پاکستان موسیقی آن نیز تحت نفوذ و تأثیر متقابل دو فرهنگ بلوچی و هندی قرار گرفته و باعث شده طی چند قرن اخیر از تأثیرات موسیقی دنیا دور نماند. موسیقی مناطق ایران شهر طی سالیان دراز، شادی بخش مردم این سامان بوده است. دهل، سرنا و دونلی از جمله سازهای رایج منطقه به ویژه در بمپور و دلگان رونق افزای مجالس جشن و سرور بوده است. از مشهورترین آوازاها که بر ساز منتقل

شده اند می توان زهیروک، لیکو، موتک در جشن عروسی همچنین در مراسم تولد آوازهای نازینک، لارو، سپت، شیتاکی و ... را نام برد. قیچک، تنبورک، نی، بنجو (شبیبه سه تار هندی) و ... از جمله آلات موسیقی بلوچستان به حساب می آیند.

آیین های ملی و مذهبی

۱- مراسم مذهبی: مهم ترین مراسم مذهبی استان عبارتند از: عید فطر، قربان، مبعث و ولادت حضرت محمد (ص) پیامبر اسلام، ولادت حضرت علی (ع)، مراسم آیین نیمه شعبان، مراسم سحر خوانی و رمضان خوانی در شب های ماه مبارک رمضان و مراسم عزاداری در ماه محرم با اجرای تعزیه و سوگواری.

۲- محبوب ترین آیین های ملی: در ایام نوروز به ویژه روز سیزده فروردین مردم به گردش در طبیعت و دیدن آثار تاریخی می پردازند؛ جشن می گیرند و شادی می کنند. مردم این استان مراسم و آیین های بسیار زیبایی نیز در هنگام تولد و ازدواج دارند.

۶- بازی های محلی استان: بازی های محلی مجموعه ای از حرکات و فعالیت های جسمی و ذهنی است که سبب شادی، سرزندگی، لذت، طراوت و گسترش ارتباط با دیگران می شود. ورزش و بازی در استان قدمت زیادی دارد و هنوز هم در بعضی مناطق استان انجام می شود. بازی ها متناسب با شرایط اقلیمی و اوضاع اجتماعی و فرهنگی مردم سرزمین های گوناگون پدید آمده اند. از جمله این بازی ها می توان به بازی خوسو، کبدی، شیطونک و چوب بازی در سیستان و بازی لگوش، چوک، بکش بکش در بلوچستان اشاره کرد. دو مورد از این بازی ها را برای نمونه توضیح می دهیم.

شکل ۴-۹- کبیدی پسران

نحوه بازی کبیدی در سیستان: تعداد بازیکنان هر تیم ۱۰ نفر و ابعاد زمین ۱۲ × ۵ متر مربع است. تیم شروع کننده بازی از خط وسط داخل زمین یک نفر را به داخل زمین حریف می فرستند. فرد مهاجم با گفتن کبیدی سعی دارد با حفظ نفس خود (بدون عمل بازدم) به یکی از افراد تیم مقابل دست بزند و به زمین خود برگردد. اگر نفس بکشد و یا توسط افراد رقیب گرفته شود و به خط نرسد بازنده است و باید از میدان خارج شود. هر بار نوبت به فردی از تیم مقابل می رسد تا زمانی که تمامی بازیکنان یک تیم خارج شوند و بازنده محسوب شوند. در این بازی هیجان انگیز و نفس گیر که بازی بومی سیستان است، قدرت و سرعت حرف اول را می زند.

نحوه بازی لگوش در بلوچستان: تعداد افراد شرکت کننده ۵ تا ۱۰ نفر است. در این بازی مثل گرگ بازی ابتدا «ده، بیست، سی، چهل» می کنند و همه می روند کنار و نفر آخر می ماند به نام گرگ با یک لنگ که حالت تاییده دارد و وسیله سوختن بازیکنان است. گرگ با این لنگ بازیکنان دیگر را دنبال می کند. همه افراد برای نجات از گرگ شدن، به اطراف می دونند. وقتی لنگ به فردی اصابت کرد، همان فرد شکست خورده گرگ می شود و لنگ بافته شده را به گرگ تنبل می دهد.

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

- ۱- در محل زندگی شما کدام نوع بازی محلی رایج است؟ یکی از آنها را انتخاب و شرح آن را بنویسید.
- ۲- یکی از بازی های محلی را که توضیح داده شده، با همکاری دبیر محترمتان و یا مربی ورزشتان اجرا کنید. در پایان بازی احساس خود را بنویسید.

۷- صنایع دستی: بانوی سیستانی و بلوچ در اوقات فراغت نیز از پای نمی نشینند و به بافتن فرش، گلیم، خورجین، سیاه چادر و همچنین گل دوزی، خامه دوزی یا سوزن دوزی می پردازد.

بیشتر بدانیم

صنایع دستی سیستان: یافته‌های باستان‌شناسی و پژوهش‌های مردم‌شناختی بیانگر این موضوع است که هنرهای بومی و سنتی در سیستان از قدمت بسیار زیادی برخوردار است.

فرش سیستان: قدمت فرش بافی در سیستان به ۲۵۰۰ سال قبل یعنی زمان ورود سکاها به سیستان برمی‌گردد. فرش پازیک از قدیمی‌ترین فرش‌های جهان دارای انواع نقوش گیاهی، حیوانی و طبیعی است که برگرفته از نقوش مایه‌های انسانی و رنگ‌های گیاهی خاص این منطقه می‌باشد.

شکل ۵-۹- فرش سیستان

خامه‌دوزی: خامه‌دوزی نوعی سوزن‌دوزی خاص منطقه سیستان است که نقوش آن با نخ ابریشم با پنبه‌ای با رنگ سفید روی پارچه نخی دوخته می‌شود. نقوش با توجه به نوع دوختشان حالت برجسته‌ای بر روی پارچه دارند که این حالت موجب زیبایی پارچه می‌شود. کاربرد خامه‌دوزی روی لباس، جانماز، رومیزی، رولباسی، توسن و عرقچین است. از جمله صنایع دستی دیگر منطقه سیستان حصیربافی، فلزگری و گلدوزی، پولک‌دوزی، آینه‌کاری، پشتی‌بافی، نمدمالی، بافت گلیم و سفره‌نخی و پرده‌بافی، توتن‌سازی (قایق محلی) و ... است.

شکل ۶-۹- خامه دوزی سیستان

صنایع دستی بلوچستان در کنار زندگی متداول روزمره، زنان هنرمند دست ساخته ها و دست بافته های زیبایی را خلق می کنند که بخشی از آن را خود استفاده و بخشی را هم جهت فروش به نقاط دیگر صادر می کنند. سوزن دوزی، سکه دوزی، دکمه دوزی، سفالگری، پولک و منجوق دوزی مشهورترین هنر زنان این منطقه است.

از دیگر صنایع دستی بلوچستان: آینه کاری، گلیم و سیاه چادر، زیورآلات سنتی، دوخت لباس های زیبای محلی، بلوچی دوزی و صدف بافی را می توان نام برد.

(ب)

(الف)

شکل ۷-۹- نمونه هایی از صنایع دستی بلوچستان

شکل ۸-۹- سوزن‌دوزی بلوچی

سوغات استان

سوغات محلی سیستان شامل انواع نان لواش، تافتون، غنلمه، بورک، شیرینی جات محلی (کلوچه خرمایی، تجگی، خرمالندو) آچار (نوعی چاشنی غذا)، کشک زرد و انگور یاقوتی، خربزه و هنداونه زابلی، پوشاک محلی و انواع صنایع دستی است.

سوغات محلی در بلوچستان خرما، میوه‌های گرمسیری (انبه، موز، خربزه درختی)، پوشاک محلی و انواع صنایع دستی است.

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- چند نمونه از صنایع دستی سیستان را نام ببرید.
- ۲- مهم‌ترین صنایع دستی بلوچستان را نام ببرید.
- ۳- کدام صنایع دستی و سوغات محلی استان بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است؟
- ۴- ابزار و آلات موسیقی سیستان کدام‌اند؟
- ۵- چند نمونه از ابزار موسیقی بلوچستان را نام ببرید.

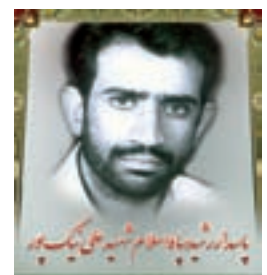
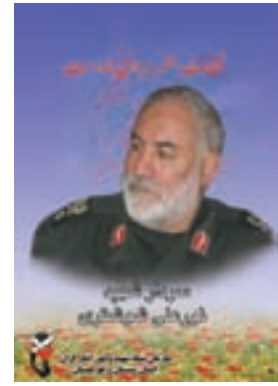
فصل چہارم

پیشینہ و مفاخر استان سیستان و بلوچستان

شهدای وحدت

از این که امکان به تصویر کشیدن عکس تمام شهدای عزیز نبود عذرخواهی می نمایم.

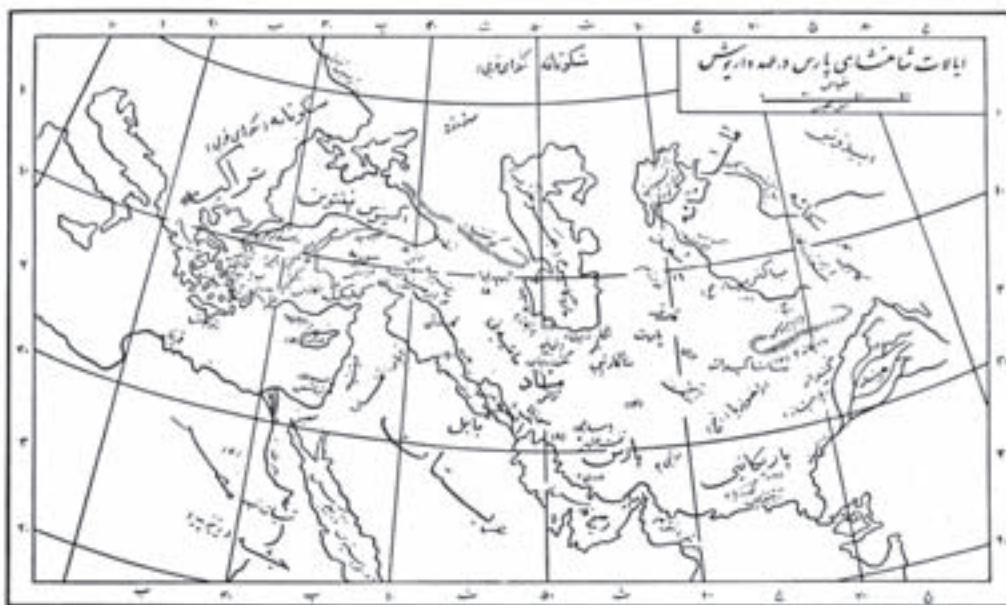
جمعی از شهدای استان

درس دهم: گذشته استان و مراکز اولیه تمدن

استان سیستان و بلوچستان به دلیل ویژگی‌های طبیعی، خاک حاصلخیز و آب فراوان در برخی از مناطق در مقایسه با دیگر سرزمین‌های پیرامون به عنوان یکی از کانون‌های فرهنگ، تاریخ و مرکز تجمع انسانی، از مدنیت والایی در دوره باستانی برخوردار بوده است که هر یک از آنها میراث‌دار تعداد زیادی از تمدن‌های کهن ایران زمین است.

شکل ۱-۱- حکومت پارس در عهد داریوش

الف) مراکز اولیه تمدن در شمال استان (سیستان)

شهر سوخته: این شهر بدون شک جزء شهرهای بسیار پیشرفته زمان خود بوده است. شهر سوخته در ۵۶ کیلومتری جنوب غربی شهر زابل واقع شده و بیش از ۵۲۰۰ سال قدمت دارد. این شهر دارای یک نظام مرتب و منظم آبرسانی و تخلیه فاضلاب بوده و نیز در زمینه پزشکی اعمال شگفت‌انگیزی چون جراحی مجسمه در این منطقه صورت گرفته است. آثار به دست آمده از شهر سوخته عبارت‌اند از: چشم مصنوعی، شانه منبت کاری، جام انیمیشن (اولین نقاشی متحرک دنیا)، جعبه آینه و لوازم آرایش، تخت‌نرد، انواع مهرها و ... شهر سوخته دارای بخش‌های مسکونی، صنعتی، بناهای یادمانی و گورستان است.

شکل ۲-۱۰ مهرها و جام پویانمایی (انیمیشن) شهر سوخته سیستان

بیشتر بدانیم

شهر دهانه غلامان : شهر دهانه غلامان در حدود ۲ کیلومتری روستای قلعه نو و در جنوب غرب شهر زهک واقع است و با زابل ۴۳ کیلومتر فاصله دارد. این شهر طی سده‌های پنجم و ششم پیش از میلاد توسط متخصصان فناوری با نقشه قبلی ابتدا به صورت شهر بنا شده که دارای ۲۷ ساختمان اداری، عمومی، مذهبی، صنعتی و نظامی بوده است.

ب) مرکز تمدن‌های اولیه در جنوب استان (بلوچستان)

چاه حسینی : کهن‌ترین محوطه باستانی شناخته شده منطقه جنوب استان (بلوچستان) مربوط به تپه چاه حسینی است که تپه نسبتاً کوچکی مربوط به نیمه هزاره چهارم قبل از میلاد (در شمال رودخانه بمپور در ۴۵ کیلومتری غرب بمپور) است. از این تپه آثار سفال‌های ظریف منقوش قرمز رنگ به دست آمده که مربوط به دوران فلز است.

بیشتر بدانیم

قلعه بمپور : این قلعه به عنوان یک مرکز تجمع انسانی با مدنیّت والا در دوره باستان بوده است. از منطقه باستانی خوراب بمپور آثار سفالی، کاسه‌های فلزی، تبر فلزی و ظروف مرمین کشف شده است. در دامین که در ۱۵ کیلومتری ایرانشهر در کنار رود کارواندر واقع شده ظروف سفالی و ابزار مفرغی به دست آمده که سفال‌های منطقه دامین شباهت زیادی به سفال‌های منطقه سیستان دارد. در تراس‌های رودخانه لادیز و ماشکید تعدادی ابزار و اشیای مربوط به دوره پارینه سنگی از جمله ساتورهای یک لبه و دو لبه پخ پیدا شده است.

میراث فرهنگی و تاریخی استان الف) سیستان

شمال استان (سیستان) در دوران باستان و قبل از اسلام : سیستان در جنوب شرقی ایران واقع شده است که همواره سرزمین اساطیر و رستم، پرورش خانه پهلوانی، خاستگاه نخستین تمدن‌های پیشرفته بشری و معبر کاروان‌های تجاری بوده است. سکاها در قرن دوم قبل از میلاد در منطقه سیستان امروزی ساکن شدند و در سیستان حکومتی بنا نهادند و بیش از دو هزار سال در این منطقه ماندگار شدند. این منطقه محل استقرار خاندان سورن یکی از هفت خاندان بزرگ ایرانی است که بدون اعلام حمایت آنها هیچ حکومتی پایداری خود را باور نداشت و رسمیت نمی‌یافت. همچنین سیستانی‌ها از ارکان اصلی قدرت امپراتوری ساسانی بودند و پادشاهان ساسانی عنوان سیستان شاه را با افتخار بر نام خویش می‌افزودند و حتی قبل از اسلام به آیین حق طلبی، یکتاپرستی، پذیرش و گسترش دین پیامبر آسمانی یعنی زرتشت معتقد بودند. بهرام دوم پادشاه ساسانی بعد از فتح سیستان فرزندش بهرام سوم را به حکومت سیستان گمارد و او را سکان شاه (سیستان‌شاه) خواندند.

شکل ۳-۱۰- نقشه پادشاهی پارت

سیستان در دوران بعد از ظهور اسلام : در سال ۲۳ هـ.ق مسلمانان وارد سیستان شدند و عبدالرحمن بن مسمر به حکومت آن‌جا گمارده شد. در سیستان هیچگاه لعن و نفرینی علیه امام علی (ع) جاری نشده است. در سال ۲۴۷ هـ.ق یعقوب لیث صفاری نخستین دولت مستقل ایرانی بعد از اسلام را در سیستان بنا کرد و بعد از وفات او عمرولیث به جای او فرمانروا شد. تیمور در سال ۷۶۴ هـ.ق، از فرمانروای سیستان شکست خورد و زخمی بر پای راستش وارد آمد که هیچ‌گاه درمان نشد و به تیمورلنگ مشهور شد. وی ۲۱ سال بعد دوباره به سیستان لشکر کشید. این منطقه در زمان صفویه از پادشاهان صفویه فرمان

شکل ۴-۱- یعقوب لیث صفاری

می بردند و در سال ۱۳۳۰ ه. ش به علت ظلم و جور حکومت پهلوی و خاندان علم، مردم سیستان علیه آنها قیامی خونین کردند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی خدمات زیادی در منطقه صورت گرفته است، از جمله: آبرسانی، برق، جاده سازی، ایجاد بازارچه های مرزی، ایجاد دانشگاه و احداث جاده ترانزیت چابهار، میلک و

ب) بلوچستان

جنوب استان (بلوچستان) در دوران باستان و قبل از اسلام: قدمت آثار به دست آمده از جنوب استان به سه هزار سال قبل از میلاد می رسد. در معجم البلدان آمده است که مردم این ناحیه را یونانیان قومی ایرانی نامیده اند و از این منطقه به نام های مکا، مکیا و مکران یاد شده است. تا قبل از قرن چهارم جنوب استان در دست قوم جت بود که قومی آریایی بودند و از دوره پیش از اسلام در بنادر خلیج فارس در طرف هندوستان می زیستند. قوم زط (جت) از ایران به طرف غرب آسیا و اروپا مهاجرت کرده اند و بعد طایفه بلوچ که از اقوام آریایی هستند، پس از قرن چهارم به جنوب استان سیستان و بلوچستان کوچ کرده اند.

بلوچستان بعد از ظهور اسلام: مردم این منطقه اقوامی سخت کوش، بیابانگرد و کوه نشین بوده اند. در بخش هایی از این سرزمین، اسلام توسط مسلمانان در دوره های مختلف گسترش یافت، اما در نهایت در سال ۳۹ ه. ق به فرمان امیرالمؤمنین علی ابن ابی طالب (ع) فتح بلوچستان کامل شد و عده ای از مردم آنجا از جمله مردم طیس (تیس) اسلام را پذیرفتند. در سال ۲۵۰ ه. ق یعقوب لیث صفاری (اولین پادشاه ایران بعد از اسلام) از سیستان به این منطقه (بلوچستان) که در زمان طاهریان جزء ایالت سند به شمار می رفت، حمله کرد و آنجا را فتح نمود. بلوچستان در دوره های مختلف سلجوقی، خوارزمشاهی، مغول و ... دچار درگیری و سرکوب شد، اما در دوران نادرشاه افشار در حالی که اشرف افغان بعد از شکست از نادرشاه در حال فرار بود، بلوچ ها با حکومت همراه شدند و راه را بر اشرف افغان بستند و او را کشتند که نادرشاه از این خدمت آنها تقدیر کرد. جنگ تعدادی از بلوچ ها از جمله همّل با استعمارگران پرتغالی در دفاع از سرزمین ایران و درگیر شدن وی در دریای عمان با آنان افسانه ای است که سینه به سینه بیان می شود. گرچه او توسط پرتغالی ها اسیر شد، ولی در اسارت هم با دشمنان ایران همکاری نکرد. با عملیات قشون در بلوچستان که به دستور رضاشاه در سال ۱۳۰۷ ه. ش صورت گرفت، حکومت های محلی بلوچستان ساقط شدند و این منطقه مطیع حکومت مرکزی گردید، اما نه در دوره پهلوی اول و نه دوره پهلوی دوم به لحاظ عمرانی بلوچستان چندان مورد توجه قرار نگرفت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی دولت خدمات زیادی از جمله: ایجاد دانشگاه، مدرسه، راه آهن، راه های آسفالت، سدسازی، برق و آبرسانی، ایجاد منطقه آزاد تجاری و بندری، توسعه کشاورزی، شهرک های صنعتی، بازارچه های مرزی و ... اجرا کرده است و پروژه های بسیاری از جمله: خط لوله انتقال گاز به استان و راه آهن چابهار- زاهدان به مشهد را در دست اجرا دارد.

بیشتر بدانیم

اوّلین‌های استان

- یکی از اوّلین ترجمه‌های قرآن کریم به گویش و واژه‌های سیستانی به خط کوفی و قرآن قدس نام گرفته است.
- اوّلین پهلوان حماسی ایران «رستم» که در شاهنامه فردوسی بسیار از او و دلاوری‌هایش یاد شده است، زاده سیستان است.
- قدیمی‌ترین آثار پارینه‌سنگی در رودخانه لادیز و ماشکید، جنوب استان (بلوچستان) به دست آمده است.
- کهن‌ترین محوطه باستانی شناخته شده منطقه جنوب استان (بلوچستان) مربوط به تپه چاه حسینی است.
- اولین حکومت ایرانی بعد از اسلام در سیستان توسط یعقوب لیث صفاری تشکیل شده است.
- نویسنده کهن‌ترین کتاب نثر پارسی دری (کشف‌المحجوب) سیستانی است.
- حریر ابن عبدالله سنجری از اولین فقهای جهان تشیع از شاگردان امام جعفر صادق (ع) برخاسته از سیستان است.
- اوّلین قوانین بیمه‌های اجتماعی توسط یعقوب لیث صفاری نوشته شده است.
- اوّلین آسبادهای جهان در سیستان اختراع شده است.
- اوّلین تصاویر بویانمایی (انیمیشن) یا تصاویر متحرک در شهر سوخته متعلق به سرزمین سیستان است.
- قدیمی‌ترین جراحی مجسمه انسان در شهر سوخته سیستان انجام شده است.
- اوّلین دانشمندی که اسطرلاب زورقی را اختراع کرد، استاد ابوسعید سجزی اهل سیستان است.
- قدیمی‌ترین تخت نردبازی در شهر سوخته کشف شده است.

فعالیت

دانش آموز عزیز: تحقیق کنید

- ۱- اقوام سیستانی چند سال قبل، از کدام منطقه و چگونه به این استان مهاجرت کردند؟
- ۲- اقوام بلوچ چند سال قبل و از کدام منطقه و چگونه به این استان مهاجرت کردند؟

درس یازدهم: نقش مردم استان در دفاع از کیان و مرزهای ایران اسلامی

به شکل زیر نگاه کنید؛ هر یک از این عکس‌ها چه موضوعی را نشان می‌دهد؟

شکل ۱۱-۲- اعزام رزمندگان به جبهه

شکل ۱۱-۱- رزمندگان در جبهه‌ها

استان سیستان و بلوچستان به علت موقعیت جغرافیایی خاص خود و واقع شدن در همسایگی دو کشور بی‌ثبات افغانستان و پاکستان در قسمت شرقی، در خط اول دفاع از سرزمین ایران و مبارزه با اشراک و قاچاقچیان موادمخدر قرار گرفته است. در دوران دفاع مقدس نیز مردم این استان با پاسداری از سرزمین‌های غربی، و کیان و تمامیت سرزمین ایران در برابر هجوم بیگانگان نقش کلیدی و مهمی را ایفا کرده‌اند و از هیچ‌گونه فداکاری و ایثاری در این زمینه دریغ نکرده‌اند؛ چرا که خاک ایران را ناموس خود دانسته و دفاع از آن را واجب می‌دانند.

الف) نقش استان در حراست از کیان و مرزهای ایران اسلامی

در درس قبلی درباره نقش مردم استان در دفاع از سرزمین ایران از گذشته تا به امروز آشنا شدید. اولین حکومت ایران بعد از اسلام در سیستان توسط صفاریان تشکیل شد. آنان توانستند نمودهای واقعی چیرگی خلافت بغداد را در سیستان و خراسان از میان بردارند و با گسترش دادن فرمانروایی خود به کرمان و شیراز، بنیاد قدرت خلافت عباسی را در جنوب ایران سست و لرزان کنند که ارمغان آن شروع دوباره استقلال ایران بود.

ب) سیستان و بلوچستان و انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به این که کشورهای استعمارگر، مستبد و دیکتاتور منطقه نمی خواستند ایران مستقل و سربلند باشد و پیام آزادی مردم ایران به گوش مردم منطقه برسد، برای از بین بردن انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی را با همکاری حاکمان دیکتاتور منطقه، علیه ایران اسلامی آغاز کردند. برای مقابله با حمله رژیم صدام، دلاورمردان غیور، شجاع و فداکار این استان همگام با سایر هموطنان خود آماده شدند.

این استان با برخورداری از نیروهای توانمند بسیج مردمی و نظامی (ارتش، سپاه و جهاد) در طول ۸ سال دفاع مقدس و نیروی انتظامی در دفاع از مرزها برای سربلندی و عزت ایران اسلامی شجاعت، رشادت، پایمردی و فداکاری نشان داد و در این راه شهیدان زیادی تقدیم ایران اسلامی کرد.

ج) شخصیت‌های فرهنگی، علمی، انقلابی، مذهبی و سرداران دفاع مقدس استان

تصاویر زیر سه تن از شهدای برجسته استان ما را نشان می‌دهد.
شما تا چه اندازه با آنان آشنایی دارید؟

شکل ۱۱-۵

شکل ۱۱-۳

شکل ۱۱-۴

بیشتر بدانیم

شخصیت‌های فرهنگی استان

الف) فرخی سیستانی: فرخی سیستانی از استادان بلندمرتبه ادبیات فارسی است که بیشتر آثار (اشعار) خود را با ساز و آواز می‌خوانده است. نام وی ابوالحسن علی بن جولوغ است. او در قرن پنجم هجری زندگی می‌کرده است. این دو بیتی گواهی بر استادی او در بخش شعر و موسیقی است:

«گاه گفتی بیا و رود بزن گاه گفتی بیا و شعر بخوان
به غزل یافتم همی احسنت به ثنا یافتم همی احسان»

شکل ۶-۱۱- عباسعلی باقری

ب) عباسعلی باقری: متولد ۱۳۳۴ شهرستان زابل، لیسانس زبان و ادبیات فارسی، دارای مدرک ارزش‌یابی درجه ۲ هنری، بیش از ۳۷ سال فعالیت ادبی، دارای مقام اول کتاب سال دفاع مقدس ۸۰-۱۳۷۹ و مقاوم اول جشنواره صدا و سیما در رشته سرود، با «سرود ای بلند سرفراز ایران من» و ... در مجموع ۵۳ عنوان کتاب شعر و کتاب دفاع مقدس توسط ایشان تألیف شده است.

ج) مولوی محمد عبدالله روانبند (سعدی بلوچستان): سال ۱۳۴۵ در باهو کلات چابهار به دنیا آمد و در ۱۶ مرداد ۱۳۶۷ در اثر واژگونی اتومبیل در قطر دار فانی را وداع گفت و در همان کشور هم به خاک سپرده شد. در سن ۵ سالگی به یادگیری قرآن پرداخت و در سن ۱۰ سالگی به همراه خانواده به پاکستان مهاجرت کرد و از محضر علامه اقبال لاهوری شاعر بلند آوازه پاکستان بهره برد و در میان صدها شاگرد، اول و ممتاز شناخته شد. او تنها شاعر در خطه بلوچستان بود که در علم عروض، بدیع و بیان تسلط کامل داشت.

د) ابو الفتح بستی: یکی دیگر از شاعران بلند آوازه سیستان است که در قرن چهارم هجری می‌زیسته است. او به زبان عربی تسلط داشت، از وی ۲ دیوان شعر به عربی و فارسی مانده است. تاریخ‌نویسان وفات او را سال ۴۰۱ هجری درج کرده‌اند. از سایر شاعران و سخنوران سیستان شمس بستی، امیرحسین علاءسجزی، سراج‌الدین سجزی را می‌توان نام برد.

ه) استاد غلامعلی رییس‌الذکرین: در فروردین ۱۳۱۸ در روستای دهنوی پشت آب به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی تا دبیرستان را تا پایان گذراند. در دانشسرای عالی تهران در رشته زیست‌شناسی فارغ‌التحصیل شد و به استخدام آموزش و پرورش درآمد. وی گرایش به سرودن شعر به لهجه سیستانی داشت. اشعارش سال‌ها مورد استفاده اهل ادب و هنر قرار گرفته است. این استاد چندین کتاب به نظم و نثر درآورده که نام بعضی از آنها در صفحه بعد آمده است:

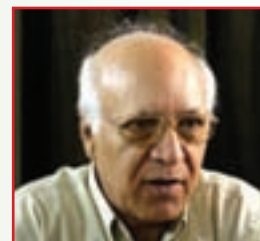

شکل ۷-۱۱- غلامعلی رییس‌الذکرین

۱- وقتی که بر هیرمند گریستم ۲- کتاب پنج ارغن ۳- ترجمه کتاب تاریخی سیستان نوشته جی بی تیت ۴- کتاب زاد سروان سیستان و ...

و) ایرج افشار سیستانی : در دوم آبان ۱۳۱۹ در روستای کوشه علیای شیب آب زابل به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زاهدان گذراند و یک سال نیز در کرمان به تحصیل پرداخت. سپس به تهران رفت و تحصیلات دانشگاهی را ادامه داد و دکترای جامعه‌شناسی را در کشور ایتالیا گرفت. استاد در سال ۱۳۸۸ ه.ش کتابخانه شخصی خویش را که حاصل نیم قرن تلاش فرهنگی ایشان محسوب می‌شد، برای استفاده مردم استان وقف مدیریت اسناد و

شکل ۸-۱۱- دکتر ایرج افشار سیستانی

کتابخانه ملی استان کرد. آثار پرشمارش که هر یک نام بخشی از این خاک پهناور را بر خود دارند، نشانگر عشق عمیق او به جای جای ایران اسلامی است. وی در سال ۱۳۸۹ زندگی را بدرود گفت. برخی از آثار آنها به شرح زیر است:

۱- بزرگان سیستان ۲- بلوچستان و تمدن دیرینه ۳- خلیج فارس بر پایه اسناد تاریخی و نقشه‌های جغرافیایی ۴- سیستان نامه ۵- مقدمه‌ای بر شناخت ایل‌ها، چادرنشینان و طوایف عشایری ایران (کتاب سال در ۱۳۶۷ شده و در ژاپن دانشگاه توکیو تدریس می‌شود و از سال ۱۳۷۰ در موزه طلایی لنینگراد روسیه نگهداری می‌شود) و ...

شکل ۹-۱۱- مزار گلستانه

ز) مزار گلستانه : وی متولد ۱۳۲۶ حومه شهر زابل، دوران ابتدایی و دبیرستان را در شهر زابل با امتیاز شاگرد اولی در زابل و شاگرد دوم در استان به اتمام رسانده و در سال ۱۳۵۱ در رشته تاریخ و ایران‌شناسی از دانشگاه اصفهان فارغ‌التحصیل گردید. وی با وجود پیشنهاد های تدریس و بورسیه از دانشگاه مذکور جهت خدمت به مردم سیستان به وطن بازگشت و در آموزش و پرورش استخدام و در مدارس زابل مشغول تدریس شد. در سال ۱۳۷۷ بازنشسته شده و از سال ۱۳۷۸ تاکنون در بنیاد ایران‌شناسی و سیستان به عنوان کارشناس مشاور به راهنمایی دانشجویان، محققین و پژوهشگران پرداخت. وی علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ استان می‌باشد. از مهم‌ترین آثار وی می‌توان سیستان در گذرگاه تاریخ، مجموعه چهار جلدی فرهنگ عامه و رساله یاد فردوسی را نام برد.

ح) شیخ محمد درفشان (قصرقندی) : این شاعر عارف در سال ۱۰۴۰ ه.ق در قصرقند بلوچستان دیده به جهان گشود. به علت انجام امور خیریه، اعمال نیک و صداقت در گفتارش مردم آنجا به او لقب درافشان دادند. وی از سن ۶۰ سالگی به سرودن شعر پرداخت و تا پایان عمرش (سال ۱۱۲۰ ه.ق) شعر روح‌بخش، اجتماعی، پند و اندرز و ... می‌گفت. بخشی از اشعار ایشان

«آنان که وفای به عهد بستند
سر مست ز بادۀ الستند
با رشته دوست گشته پیوند
این رشته غیر را گسستند»

شخصیت های مذهبی

آیت الله العظمی حاج سیدعلی حسینی سیستانی : خاندان ایشان از سادات حسینی هستند. در عهد صفوی در اصفهان می زیستند و سلطان حسین صفوی جدّ اعلاّی ایشان سیدمحمد را به منصب شیخ الاسلامی در سیستان منصوب کرد و ایشان به آنجا منتقل شده و با خانواده شان در آنجا سکنی گزید و از زمان حکومت سلطان حسین صفوی تا حدود ۴۰۰ سال در سیستان ساکن بودند و نیز خاندان ایشان در سیستان زندگی می کنند. سیدعلی جدّ معظم له اولین شخصی بود که از سیستان به شهر مقدّس مشهد مهاجرت کرد.

شکل ۱۰-۱۱- آیت الله سیستانی

شخصیت مذهبی و انقلابی

سیدمحمدتقی حسینی طباطبایی : وی در یکی از روزهای زیبای سال ۱۳۰۷ در روستای چلنگ از توابع شهر زابل در خانواده ای روحانی، متدین و کشاورز متولد شد. پدر بزرگش سیدحسن از روحانیون مبارز شهر بود که به علّت سخنرانی علیه رضاخان به بیرجند تبعید شد. پدرش سیدعلی نیز مردی متقی و پرهیزکار و از معتمدین شهر بود. تحصیلات دینی خود را از شهر زابل شروع کرد و از محضر اساتید بزرگ، علم و معرفت آموخت. وی در سال ۱۳۴۰ ازدواج کرد. بعد به زادگاهش زابل برگشت و به عنوان امام جماعت و نماینده آیت الله حکیم به ارشاد مردم پرداخت و خانه او پناه دردمندان و تبعیدشدگان به زابل بود که به همین جهت مدّت ها در زندان قصر تهران زندانی شد. در بعد از انقلاب به عنوان نماینده مردم سیستان در انتخابات مجلس انتخاب شد. در سن ۵۳ سالگی در هفتم تیر ماه ۱۳۶۰ به همراه ۷۲ کبوتر خونین بال دیگر در حادثه انفجار حزب جمهوری عاشقانه به سوی معبود ازلی پرگشود.

شکل ۱۱-۱۱- سید محمدتقی حسینی طباطبایی

سید مولوی عبدالعزیز ساداتی : سیدعبدالعزیز سال ۱۲۹۵ در خانواده ای متدین و اهل فضل در روستای کرگین سرباز دیده به جهان گشود. پدر بزرگوارش سید محمد صادق، عالمی فاضل از خاندان سادات بود که از روستای دزک سراوان مدت کوتاهی به سرباز مهاجرت کرد. سپس به سراوان بازگشت. ایشان در سنین جوانی برای تحصیلات عالی عازم شبه قاره هند شد و این سفر علمی مدت ۱۰ سال به طول انجامید. در زمان بازگشت مولوی، بسیاری از مردم سراوان با پای پیاده به استقبال ایشان رفتند. مولوی عبدالعزیز ساداتی با کمال سادگی و ساده زیستی در خانه ای کوچک و خشتی که البته پراز نور، صفا و معنویت بود، زندگی می کرد و مانند جدش حضرت علی (ع) آخرت را به دنیا ترجیح داده بود و مبارزاتی با رژیم پهلوی داشت. از جمله آن مخالفت با نصب مجسمه شاه در آن شهر را می توان نام برد. سرانجام این عالم و معلم دلسوز و عارف خداشناس در سال ۱۳۸۴ دنیای فانی را وداع گفت.

شکل ۱۲-۱۱- مولوی عبدالعزیز ساداتی

شکل ۱۳-۱۱- آیت الله کفعمی خراسانی

آیت الله حاج شیخ محمد کفعمی خراسانی: وی در سال ۱۲۸۹ شمسی در خانواده‌ای مذهبی در شهر مشهدالرضا (ع) به دنیا آمد. پدر ایشان شیخ رجبعلی محدثی از روحانیونی بود که در کنار کشاورزی و طلبگی، مرد سیاست هم بود و به همین دلیل از تشکیل مجالس مذهبی به دستور رضاخان ممنوع شد. وی مدتی در زابل به تبلیغ دین پرداخت و باعث بیداری مردم و قیام آنان بر ضد اعمال امیرقاین شد. در سال ۱۳۲۵ آیت الله کفعمی به درخواست مؤمنان زاهدان به این شهر مهاجرت کرد. وی فعالیت گسترده‌ای برای از بین بردن اختلاف اهل تشیع و اهل تسنن که قرن‌ها از جانب استعمارگران دامن زده شده بود، انجام داد و جلوی تبلیغات فرق ضاله را گرفت و وفاق زیادی بین شیعیان ایجاد کرد. در سال ۱۳۴۳ در کنار حضرت آیت الله خامنه‌ای که به زاهدان آمده بودند، قرار داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایشان به استقبال حضرت امام رفت و در این سفر وظیفه خطیر نمایندگی حضرت امام (ره) و امامت جمعه زاهدان به عهده ایشان گذارده شد و تا زمانی که وضعیت جسمانی ایشان اجازه می‌داد، این وظیفه را برعهده داشت. سرانجام پس از چند دهه زندگانی پاک و خدمات تابناک با دید فراملی در منطقه سیستان و بلوچستان، در ۳۱ تیر ۱۳۶۲ دعوت حق را لبیک گفت. امروزه همه مردم استان فارس و بلوچ و... از ایشان به نیکی یاد می‌کنند.

شکل ۱۴-۱۱- مولوی عبدالعزیز

مولوی عبدالعزیز ملازاده سربازی: مولوی عبدالعزیز در سال ۱۲۹۵ هـ.ق در روستای دپکور شهرستان سرباز به دنیا آمد. خانواده و خاندان مولوی به فضایل ایمانی و اخلاقی انسانی معروف بودند و به خاطر زحمت‌هایی که برای افراد جامعه انجام داده بودند، در میان اجتماع جایگاه ویژه‌ای داشتند. عبدالعزیز از همان کودکی دارای هوش و استعداد خوبی بود و در همان سنین کودکی با ادب و حالی خاص در کنار پدرشان حضور می‌یافتند. در سال ۱۳۳۴ به قصد خدمت به زاهدان هجرت کرد و امامت مسجد نور را به عهده گرفت. در سال ۱۳۴۰ مولوی عبدالعزیز به طور رسمی امام جمعه اهل سنت زاهدان شد. عموم مردم استان اعتقاد خاصی به مولوی عبدالعزیز داشتند و می‌دانستند تصمیم‌گیری‌ها و خواسته‌های مولوی به نفع مردم و به خیر و صلاح منطقه است؛ بنابراین از دل و جان به سخنان ایشان گوش می‌دادند. مولوی معتقد بود در سایه امنیت امکان رشد منطقه تحقق می‌یابد و ناامنی به ضرر جامعه است. این روحانی بزرگوار هم از نظر اهل تشیع و اهل تسنن مورد احترام بودند. اخلاص و ایمان، تدبیر و خیرخواهی مردمی وی زبانزد همه است. مولوی در سال ۱۳۴۷ به

نجف (عراق) رفت و با امام خمینی (ره) ملاقات کرد. در سال ۱۳۵۸ به علت عارضه قلبی به تهران منتقل شدند و در بیمارستان قلب شهید رجایی که امام راحل هم آنجا بستری بود، وی را بستری نمودند. مولوی در سال ۱۳۶۶ به علت بیماری جان‌به‌جان آفرین تسلیم کردند و طبق وصیت ایشان در روستای حیط کنار آرامگاه پدرش به خاک سپرده شد.

شکل ۱۵-۱۱- آیت الله مرادعلی بختیاری

آیت الله مرادعلی بختیاری: آیت الله بختیاری در سال ۱۳۰۸ در روستای محمدشاه کرم منطقه سیستان به دنیا آمد. دوران ابتدایی را در آن روستا و زابل گذراند. در دوره جوانی به قم نزد آیت الله بروجردی رهسپار شد و بعد به نجف اشرف رفت و مدت ۲۳ سال از عمر خود را در نجف نزد بزرگان دین سپری کرد. آیت الله بختیاری سیستانی پس از آن که امام از ترکیه به نجف آمدند، چهار سال درس را در محضر امام خمینی (ره) بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران گذراند. در سال ۱۳۴۸ شمسی ایشان جهت پاسخگویی به مسایل دینی مردم سیستان عازم سرزمین مادری اش شد. آیت الله مرادعلی بختیاری در سن ۸۱ سالگی دار فانی را وداع کرد.

شکل ۱۶-۱۱- شهید حجت الاسلام حاج شیخ علی مزاری

شهید حجت الاسلام حاج شیخ علی مزاری: در ۱۸ شهریور ۱۳۲۳ در خانواده‌ای مذهبی در روستای مزاررشت بیرجند چشم به جهان گشود. از کودکی به تحصیل علوم دینی مشغول شد. در سال ۱۳۴۰ پس از سکونت در زاهدان به فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخت که از آن جمله احداث مدارس ۱۴ معصوم را می‌توان نام برد. ایشان امام جماعت مسجد علی ابن ابی طالب نیز بودند. حجت الاسلام مزاری سرانجام در ۱۸ خرداد ماه ۱۳۶۹ جلوی در منزلش به درجه رفیع شهادت نائل آمد.

سرداران دفاع مقدس

شکل ۱۷-۱۱- شهید قاسم میرحسینی

سردار شهید اسلام شهید حاج قاسم میرحسینی: در یکی از روزهای مرداد ماه ۱۳۴۲ در منزل مرادعلی میرحسینی روستای صفدر میربیک سیستان نوزادی به طراوت برگ گل به دنیا آمد که پدرش نام میرقاسم بر آن نهاد. قاسم کوچک‌ترین فرزند خانواده بود. در دوران دبستان فاصله سه کیلومتری خانه تا دبستان را با صبوری می‌پیمود و دوران راهنمایی را به روستای جزینک می‌رفت. از همان زمان به نماز اهمیت زیاد می‌داد و بعد از پایان دوران راهنمایی در آزمون ورودی هنرستان شبانه‌روزی زابل شرکت کرد و در رشته کشاورزی پذیرفته شد. در سال دوم هنرستان در تاسوعای سال ۱۳۵۷ در روستای جزینک اعلامیه‌های حضرت امام را در میان راهپیمایان می‌خواند و با نوشتن پلاکارد و توزیع شعارها در بین جمعیت ادای وظیفه می‌کرد. اولین انجمن

اسلامی دانش‌آموزان سیستان را در هنرستان کشاورزی تشکیل داد. در همان اول به موازات عضویت نیمه‌وقت در سپاه پاسداران زابل به جمع گروه‌های خیری که برای کارهای عام‌المنفعه به سیستان آمده بودند؛ پیوست و به خانواده‌های تهیدست کمک می‌کردند. در خرداد ۱۳۶۰ به عضویت رسمی سپاه درآمد و بعد از چند ماه برای گذراندن دوره عالی فرماندهی به تهران اعزام گردید و در پادگان علی (ع) این دوره را با موفقیت طی کرد. همزمان با عملیات سرنوشت ساز بیت المقدس به جبهه آمد و به عنوان معاونت گردان اولین حماسه عاشقانه‌اش را بر خاک خونباز خرمشهر رقم زد. در تابستان ۱۳۶۱ فرمانده گردان شهید مطهری شد. در سال ۱۳۶۲ ازدواج کرد و بعد از آن در عملیات‌های والفجر ۴ پرچم حماسه بر بام ارتفاعات منطقه افراشت و در جزایر مجنون در مقام فرمانده تیپ عملیات

خیبر را با شجاعت و تدبیر رهبری کرد که حین عملیات در اثر بمباران شیمیایی دشمن به شدت مصدوم شد و به تهران اعزام شد، ولی سریعاً به جبهه برگشت. وی در سال ۱۳۶۳ در عملیات بدر در ناحیه‌ی پا به سختی مجروح شد، اما در بستر بیماری نماند و به پشت جبهه آمد و به تبلیغ مبانی دفاع مقدس پرداخت. در سال ۱۳۶۴ میهمان خانه‌ی خدا شد و بعد از برگشت بی‌درنگ به جبهه رفت که در جلسه‌ی او به عنوان قائم‌مقام لشکر همیشه پیروز ثارا... معرفی شد. در عملیات والفجر ۸ نیروهای لشکر را هدایت کرد و به یاری همه‌ی یارانش شهر فاو آزاد گردید. در عملیات کربلای ۱، کربلای ۴ و کربلای ۵ خط دشمن را درهم شکست و در عملیات کربلای ۵ نزدیک غروب آفتاب روز ۱۹ دی ماه ۱۳۶۵ به فیض شهادت نایل گشت و در ۲۹ دی ماه در دیار قرب الهی آرام گرفت.

بیشتر بدانیم

خاطره‌ای از برادر شهید: یک راست به خط مقدم جبهه رفتم، پس از پیدا کردن سنگر قاسم از فرمانده تپ، سراغ ایشان را گرفتم؛ گفت: با این که مجروح شده، ولی دوباره به خط رفته است، می‌گفت برادر قاسم در آن عملیات به عنوان فرمانده گردان ویژه خط‌شکن وارد عمل شد، اما وقتی نیروها کاملاً در معبر قرار گرفتند، عراقی‌ها نورافکن‌ها را روی معبر روشن کردند و با تیربار و آربی‌جی آنها را به آتش بستند. آتش دشمن به حدی شدید بود که نیروها زمین‌گیر شدند و در وسط معبر سرگردان ماندند. قاسم که نمی‌توانست سرگردانی بچه‌ها را ببیند، به آنها گفت باید خط شکسته شود، اما بچه‌های رزمنده در زیر روشنایی نورافکن‌ها و بارش سرب گلوله گیر افتاده بودند. زمان به تندی می‌گذشت و برادر قاسم با خیزهای سه و پنج ثانیه و دویدن ماریج به سمت سنگر کمین و مقرر نورافکن‌ها حرکت کرد، اما هر چه دشمن تلاش کرد او را بزند، نتوانست و با همه سعی دشمن خودش را به سنگر تیربار رساند و با پرتاب نارنجک آنها را منهدم کرد و سنگرهای اولیّه را به تصرف درآورد. رزمندگان وقتی فرمانده خود را دیدند که با فداکاری درصدد انهدام دشمن و نجات ستون برآمده، حرکت کردند و موفق شدند.

حاج عباس میرحسینی (برادر شهید)

قهرمان بلوچستان

خلبان شهید محمد امین میرمراذهی: سرتیپ خلبان شهید محمدامین میرمراذهی از برادران اهل تسنن و قشر بلوچ که در روستای سیب از شهرستان سیب و سوران در آذرماه سال ۱۳۳۲ متولد شد. او از طایفه میرمراذهی یکی از اقوام اصیل و نجیب قوم بلوچ بود و پدر ایشان حاج گهرام نیز یکی از افراد متعهد و ریش‌سفیدان منطقه است. دوران ابتدایی را در روستای سیب و دوره دبیرستان را در شهرستان سراوان با کسب نمرات بالایی طی کرد و از شاگردان ممتاز دبیرستان خویش بود و در تعطیلات تابستان دوشادوش پدرش در کارهای کشاورزی به عنوان یک وظیفه کار می‌کرد. در سال ۱۳۵۳ به استخدام هوانیروز ارتش درآمد و پس از گذراندن دوره فن‌پرواز با بالگرد در اصفهان موفق به پذیرفته شدن دوره خلبانی بالگرد شد. در سال ۱۳۵۷ در روستای خودش درباره

شکل ۱۸-۱۱ - شهید محمدامین میرمراذهی

مسائل روز و مشارکت مردم در تظاهرات علیه حکومت شاهنشاهی سخنرانی کرد. در سال ۱۳۵۸ ازدواج کرد. خلبان شهید سرتیپ محمدامین میرمراذهی در عملیات‌های متعدد جنگی حماسه‌های جاوید و به یاد ماندنی خلق کرد و طعم تلخ موشک‌ها و راکت‌های بالگردش را دشمنان ایران بارها و بارها چشیدند. در آخرین مأموریت این خلبان فداکار در عملیات رمضان در تاریخ ۲۳ تیرماه ۱۳۶۱ به اتفاق هم‌زمش به درجه رفیع شهادت نایل شد.

بیشتر بدانیم

خاطره‌ای از برادر شهید: محمدامین در هنگام تحصیل دارای یک کیف آبی رنگ بود. از آنجایی که علاقه وافری به شغل خلبانی داشت، جمله (در آسمان جای من است) را با خط درشت مشکی بر روی آن نوشته بود و در جواب هم‌کلاس‌هایش می‌گفت من تصمیم دارم پس از تحصیلات خلبان شوم و در آسمان‌ها همانند پرنده‌گان پرواز کنم و از بالا آن‌چه را در زمین وجود دارد تماشا کنم. وی بالای نخل‌های بسیار بلند حدود ۱۵ متر می‌رفت و فریاد می‌زد «آسمان جای من است». بعد از اتمام تحصیلات و شرکت در آزمون ورودی هوانیروز به آرزوی خویش رسید و سرانجام خلبان شد و در آسمان پرواز کرد. از همه مهم‌تر آخرین پروازش در تاریخ ۲۳ تیرماه ۱۳۶۱ بسیار ملکوتی و معنوی بود.

مهندس هدایت‌الله میرمراذهی

فصل پنجم

توانمندی های استان سیستان و بلوچستان

درس دوازدهم: گردشگری در استان

گردشگری تا پایان دهه آینده در صدر جدول صنایع پر درآمد جهان قرار می‌گیرد و تا سال ۲۰۲۰ میلادی (۱۳۹۸ ه.ش) از تنها صنعت پر درآمد جهان، یعنی نفت پیشی می‌گیرد.

بودجه‌ای که در جهان به مسافرت و تفریح اختصاص می‌یابد، سه برابر بودجه‌ای است که صرف امور دفاعی می‌شود. گردشگری در افزایش درآمد کشور، ایجاد فرصت‌های شغلی، تعاملات فرهنگی، رونق صنایع دستی، از بین بردن خستگی جسمی و روحی و بی‌بردن به عظمت آفرینش تأثیر می‌گذارد که این مهم با شناسایی جاذبه‌های استان و مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح امکان‌پذیر است. جاذبه‌های گردشگری استان سیستان و بلوچستان به دو گروه جاذبه‌های گردشگری، فرهنگی - تاریخی و جاذبه‌های طبیعی دسته‌بندی می‌شوند که نمونه‌ای از این جاذبه‌ها به‌طور مختصر معرفی می‌شود.

الف) جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی

سیستان

زابل: که در شمال استان قرار دارد را بهشت باستان شناسان لقب داده‌اند. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این منطقه عبارت‌اند از:

- ۱- شهر سوخته اوج تمدن شهرنشینی: در ۵۶ کیلومتری زابل در مسیر عبوری جاده زابل - زاهدان قرار دارد.
- ۲- جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی کوه خواجه (کوه رستم یا کوه اوشیدا): در فاصله ۳۳ کیلومتری جنوب غربی شهر زابل قرار دارد.

شکل ۲-۱۲- کوه خواجه

شکل ۱-۱۲- شهر سوخته

شکل ۳-۱۲- آسباد

۳- آسبادها: در ۶۵ کیلومتری جنوب شهر زابل قرار دارد و مربوط به دوره صفوی - افشاری است.

زهک

شهرستان زهک در فاصله ۲۲۳ کیلومتری زاهدان و ۲۵ کیلومتری شهر زابل واقع شده است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند:

۱- قلعه نو: این روستا که به‌عنوان ماسوله شرق شناخته می‌شود، پس از آن که مردم از روستای کهنه، مهاجرت کردند و خانه‌های خود را بر روی تپه‌های اطراف آن احداث کردند، قلعه نو نام‌گذاری گردید.

۲- دهانه غلامان: دهانه غلامان در دو کیلومتری روستای قلعه نو از توابع شهرستان زهک واقع شده است.

۳- زاهدان کهنه: حدود ۵ کیلومتری شمال شرقی شهرستان زهک و روی بلندی‌های نزدیک رودخانه پریان واقع شده است.

زاهدان

از مرکز استان تا پایتخت ۱۶۰۵ کیلومتر فاصله است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند از:

۱- بازارچه سرپوش زاهدان: این مجموعه معماری در مرکز شهر و در بافت قدیمی واقع است.

۲- ساختمان دادگستری: این بنا در مرکز شهر زاهدان و در دو طبقه ساخته شده است.

شکل ۴-۱۲- روستای قلعه نو

شکل ۵-۱۲- دهانه غلامان

شکل ۷-۱۲- ساختمان دادگستری قدیم

شکل ۶-۱۲- موزه بزرگ زاهدان

۳- تلگراف خانه حرمک : این اثر در روستای حرمک از توابع بخش مرکزی در ۵۵ کیلومتری شمال زاهدان واقع شده است.

۴- موزه بزرگ منطقه ای جنوب شرق کشور : این موزه با زیربنایی به مساحت ۱۱۰۰۰ متر مربع واقع در شهر زاهدان است.

۵- قبرستان هفتاد ملا : در حاشیه شرقی روستای روپس و در ۲۰ کیلومتری روستای تمین واقع شده است. خاش

در فاصله ۱۷۵ کیلومتری زاهدان واقع شده است. جاذبه های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت اند از :
- قلعه ایرندگان : این بنا در روستای ده قلعه و در ۵۶ کیلومتری شهر خاش واقع شده است.

شکل ۹-۱۲- قلعه ایرندگان

شکل ۸-۱۲- قبرستان هفتاد ملا

ایران شهر

فاصله این شهرستان تا زاهدان ۳۲۵ کیلومتر است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند از:

- ۱- قلعه بمپور: این قلعه در ۲۵ کیلومتری غرب ایران شهر با فاصله ۳۵۰ کیلومتر از مرکز استان قرار دارد.
- ۲- ساختمان بیت مقام معظم رهبری (موزه عترت و قرآن): بنای فوق متعلق به آقای پرویز فاضلی بوده که در خیابان ولایت، کوچه ۱۸ شهرستان ایران شهر واقع شده است. چند سالی که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مهمان مردم استان ما بوده‌اند در این منزل اقامت داشته‌اند.

شکل ۱۰-۱- ساختمان بیت مقام معظم رهبری

- ۳- قلعه ناصری: این قلعه زیبا در مرکز ایران شهر واقع شده و یکی از وسیع‌ترین و در عین حال زیباترین قلعه‌های منطقه محسوب می‌گردد.

شکل ۱۲-۱۲- قلعه ناصری

شکل ۱۱-۱۲- قلعه بمپور

سیب و سوران

- فاصله این شهرستان تا زاهدان حدود ۳۷۲ کیلومتر است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان‌ها عبارت‌اند از:
- ۱- قلعه سب: این قلعه زیبا و مستحکم در روستایی به همین نام در فاصله ۴۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر سراوان در شهرستان سیب و سوران واقع شده است.
 - ۲- قلعه کنت: این قلعه در شهرستان سیب و سوران در دهستان کنت بخش هیدوچ واقع شده است.

شکل ۱۴-۱۲- قلعه کنت

شکل ۱۳-۱۲- قلعه سب

شکل ۱۵-۱۲- سنگ نگاره ها

سراوان

فاصله این شهرستان تا زاهدان حدود ۳۲۷ کیلومتر است.
جاذبه های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت اند از:
مسجد جامع دزک در ۳ کیلومتری، سفال کلپورگان در ۲۵
کیلومتری و سنگ نگاره ها در ۱۲ و ۳۶ کیلومتری این شهرستان
واقع شده است.

شکل ۱۶-۱۲- سفال کلپورگان

شکل ۱۷-۱۲- مسجد جامع دزک

شکل ۱۸-۱۲- قلعه نیک شهر

شکل ۱۹-۱۲- قلعه قصر قند

نیک شهر

فاصله این شهر تا زاهدان ۵۷۶ کیلومتر است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند از :
۱- قلعه نیک شهر : در قسمت غربی نیک شهر در حاشیه رودخانه کنگ و به فاصله ۳ کیلومتری شهر واقع شده است.

۲- قلعه قصر قند : در مرکز شهر قصر قند در قسمت شرق مسجد جامع در خیابان امام خمینی قرار دارد.

کنارک

فاصله این شهر تا زاهدان ۷۱۷ کیلومتر است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند از :
- خانه‌های قدیمی آریان : اثر مذکور با زیربنایی حدود ۲۰۷ متر مربع در بافت قدیمی شهر کنارک قرار دارد.

شهرستان گردشگرپذیر چابهار

چابهار با فاصله ۶۸۳ کیلومتر تا زاهدان در منتهی‌الیه جنوب شرقی ایران در کنار آب‌های گرم عمان واقع است. جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی این شهرستان عبارت‌اند از :

۱- مقبره سید غلام رسول : در حاشیه ضلع شرقی خلیج چابهار قرار دارد.

۲- قلعه تاریخی تیس (معروف به قلعه پرتغالی‌ها) : در بخش مرکزی، ۵ کیلومتری شمال غربی چابهار قرار گرفته است.

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

۱- کدام شهرستان استان بیشترین آثار باستانی را دارد؟

۲- در شهرستان محل زندگی شما چه جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی وجود دارد؟

شکل ۲۱-۱۲- قلعه تاریخی تیس

شکل ۲۰-۱۲- مقبره سید غلام رسول

بیشتر بدانیم

ب) جاذبه های طبیعی استان

جاذبه های طبیعی سیستان

۱- دریاچه هامون : بزرگ ترین پهنه آب شیرین ایران و زیستگاه انواع پرندگان مهاجر از جمله فلامینگو، پلیکان، درنا، کفچه، انواع اردک، غاز، قو، چنگر(چور) و طاووسک است.

شکل ۲۲-۱۲- دریاچه هامون

۲- کوه خواجه یا کوه رستم : تنها پدیده طبیعی دشت سیستان است که به صورت برجستگی بازالتی سیاه رنگی با ارتفاع ۶۰۹ متر از سطح دریا خودنمایی می کند.

شکل ۲۳-۱۲- کوه خواجه زابل

۳- چاه نیمه ها : در فاصله ۵۰ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان زابل در کنار روستای قلعه نو (شهرستان زهک) چاله های طبیعی بزرگی وجود دارد که آب رودخانه هیرمند به وسیله کانالی به آن سرریز می شود و به صورت دریاچه مصنوعی در آمده است.

شکل ۲۴-۱۲- چاه نیمه ها

جاذبه های طبیعی خاش

۱- کوه تفتان : تنها کوه آتشفشان نیمه فعال در جنوب شرق ایران در فاصله ۵۰ کیلومتری شمال شرقی شهرستان خاش است که فعالیت آن فوران دود گوگرد به همراه بخار آب است. کوه تفتان ۳۹۴۱ متر از سطح دریا ارتفاع دارد.

شکل ۲۵-۱۲- کوه تفتان

۲- درخت کهنسال روستای دهپایید : این درخت در نزدیکی شهرستان خاش و در روستای دهپایید قرار دارد. این سرو کهنسال ۱۲۰۰ سال قدمت دارد و دارای تنه ای پهن و شاخ و برگ انبوه است.

جاذبه های طبیعی ایرانشهر، دلگان و سرباز

۱- کوه بزمان معروف به کوه خضر نبی (ع): این کوه در شمال چاله جازموریان با ارتفاع ۳۵۰۳ متر از سطح دریا قرار گرفته است که چاله لوت را از چاله جازموریان جدا می کند. این کوه بعد از تفتان بزرگ ترین قله استان است.

شکل ۲۶-۱۲- کوه بزمان

شکل ۲۷-۱۲- چشمه آب گرم بزمان

۲- چشمه آب گرم طبیعی و معدنی:

چشمه طبیعی و معدنی آب گرم بزمان واقع در ۴۰ کیلومتری جنوب غربی بزمان در محلی به همین نام است که دارای آثار فراوانی در درمان بیماری پوستی، مفصلی و ضرب دیدگی است.

۳- دریاچه فصلی جازموریان:

این دریاچه در منطقه دلگان، غربی ترین منطقه استان واقع شده است که در بعضی از فصول به خصوص در زمستان دارای آب و تابستان ها، خشک است.

۴- تمساح پوزه کوتاه سرباز:

جانور باقی مانده ای از نسل کروکودیل هاست که مردم محلی به آن «گاندو» می گویند.

شکل ۲۸-۱۲- تمساح پوزه کوتاه

جاذبه‌های طبیعی زابلی

منطقه جنگلی بیرگ زابلی: قسمت اعظم این منطقه در شهرستان زابلی واقع شده است. پوشش گیاهی منطقه شامل زیتون وحشی، بادام کوهی و بنه است و حیواناتی همچون سمور سنگی، خرس سیاه، قوچ، میش، کل و بز در این منطقه زندگی می‌کنند.

شکل ۲۹-۱۲ ساحل چابهار

جاذبه‌های طبیعی چابهار و کنارک

۱- سواحل: دارای صخره‌های بزرگی است که در اثر پیشروی آب دریا و فرسایش سنگ‌های رسوبی به وجود آمده است. اوج زیبایی، شکوه و قدرت لایزال کردگار را مجسم در پرده بی نظیر امواج این سواحل می‌توان دید.

شکل ۳۰-۱۲ کوه‌های مینیاتوری

۲- محیط زیست دریایی: محیط زیست دریایی شامل مرجان‌ها، لاک‌پشت‌های دریایی، پستان‌داران دریایی، زیستگاه‌های جلبکی، جنگل‌های مانگرو، مناطق حفاظت شده و تالاب بین‌المللی است.

۳- کوه‌های مینیاتوری چابهار: این کوه‌ها از دیدنی‌های حیرت‌انگیز چابهار است که به موازات ساحل از منطقه کچو تا نزدیک خلیج گواتر امتداد دارد.

شکل ۳۱-۱۲ گل‌فشان

۴- گل‌فشان چیست؟ در شهرستان کنارک و ۲۰ کیلومتری روستای کهیر در زمینی مسطح، سه تپه کوچک گل‌فشان به ارتفاع ۲۰-۱۰ متر وجود دارد.

منطقه آزاد تجاری و صنعتی چابهار

یکی از نقاط دیدنی و تجاری استان که در سال‌های اخیر در زمینه گردشگری رونق یافته منطقه آزاد تجاری و صنعتی چابهار است و از لحاظ تجاری (صادرات، واردات، ترانزیت کالا) و صنعتی (تولید و بسته‌بندی کالا) اهمیت فراوانی دارد. این منطقه با ایجاد مراکز خدماتی و رفاهی همچون هتل‌ها، رستوران‌ها، پلاژها و مراکز تفریحی یکی از ارکان گردشگری استان محسوب می‌شود.

شکل ۳۲-۱۲- منطقه آزاد تجاری و صنعتی چابهار

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- کدام شهرهای استان بیشترین گردشگر را در ایام نوروز دارند؟
- ۲- جهانگردی از شما سؤال می‌کند از زاهدان تا چابهار و یا از زاهدان تا زابل چند کیلومتر راه است؟ شما برای پاسخگویی از جدول فاصله شهرها استفاده کنید و پاسخ خود را در این قسمت بنویسید.
- ۳- جاذبه‌های شهرستان محل زندگی خودتان را بنویسید.

درس سیزدهم: توانمندی‌های اقتصاد استان

استان سیستان و بلوچستان از مزیت‌ها و توانمندی‌های اقتصادی مناسبی برای رشد و توسعه بخش‌های گوناگون برخوردار است. از جمله این توانمندی‌ها می‌توان به موقعیت جغرافیایی ویژه و مناسب استان به لحاظ همجواری با کشورهای افغانستان و پاکستان و دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی و امکان ارتباط با کشورهای شرق آسیا، شبه‌قاره هند اشاره کرد. مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی استان عبارت‌اند از:

بخش کشاورزی

تنوع آب و هوای استان، دشت‌ها و جلگه‌های حاصل‌خیز، منابع آب زیرزمینی، وجود رودخانه‌های دائمی، نظیر هیرمند و سرباز و دسترسی به منابع آب شیرین مانند دریاچه هامون، همچنین دسترسی به آب‌های آزاد موجب ایجاد تنوع بسیار مناسبی در تولید انواع محصولات زراعی، باغی، دامی و شیلاتی در استان شده است. استان سیستان و بلوچستان از نظر تنوع تولید محصولات کشاورزی و شیلاتی در بین استان‌های کشور منحصر به فرد است.

مهم‌ترین تولیدات کشاورزی استان عبارت‌اند از:

الف) زراعت و باغبانی

استان سیستان و بلوچستان با ۲ درصد از کل زراعی و باغی کشور، حدود ۲/۴ درصد محصولات کشاورزی کشور را تولید می‌کند.

۱- محصولات زراعی: مهم‌ترین محصولات زراعی استان عبارت‌اند از: غلات (گندم و جو)، محصولات جالیزی

(هندوانه و خربزه) گیاهان علوفه‌ای (یونجه و شبدر)، پیاز، سیب‌زمینی، کلزا، برنج، باقلا، حنا، گیاهان دارویی و ...

شکل ۲-۱۳- مزارع کلزا

شکل ۱-۱۳- مزرعه گندم

۲- محصولات باغی : مهم ترین محصولات باغی عبارت اند از :
خرما، موز، انگور (یاقوتی)، زردآلو، پسته، مرکبات (پرتقال، لیمو، نارنگی)،
گردو، بادام، زیتون، انجیر، میوه های گرمسیری و

شکل ۳-۱۳- بعضی محصولات باغی استان

* برخی میوه های گرمسیری استان شامل پاپایا (خریزه درختی)، چیکو، کنار و انبه است.

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- درباره یکی از محصولات گرمسیری استان تحقیق کنید و نتیجه آن را در کلاس درس ارائه نمایید.
- ۲- درباره انگور یاقوتی و خواص آن تحقیق کنید و صنایع تبدیلی آن را بنویسید.

۳- محصولات گلخانه ای : سطح زیرکشت گلخانه های استان ۲۱۸ هکتار است که از آن سالانه بیش از ۴۶ هزار تن محصول تولید می شود.
مهم ترین محصولات گلخانه ای استان خیار، گوجه فرنگی، فلفل، توت فرنگی و بادمجان است.

شکل ۴-۱۳- محصولات گلخانه‌ای استان

ب) دامپروری

شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان بستر مناسبی برای انجام فعالیت‌های دامپروری است و آسیب‌پذیری این صنعت در مقابل تنش‌های محیطی و آبی کم‌تر از سایر فعالیت‌های تولیدی کشاورزی است. استان ما به دلایل زیر با برخورداری از تعداد زیادی واحد دامی و طیور و تنوع نژادی خاص، قطب دامپروری جنوب شرق کشور به شمار می‌آید:

۱- بهره‌مندی از بهترین نژادهای گاو گوشتی کشور نظیر گاو سیستانی و گاو دشتیاری

۲- وجود گوسفند بلوچی و بز محلی

۳- وجود نژاد مرغ خزک و دشتیاری

۴- وجود بیشترین شتر به لحاظ اقلیمی که استان را در مقام اول قرار داده است.

از عمده محصولات دامی استان می‌توان به تولید انواع گوشت قرمز، تخم‌مرغ، شیر و سایر تولیدات دامی اشاره کرد. این تولیدات در برخی صنایع دیگر نظیر واحدهای بسته‌بندی گوشت و سایر کارخانجات وابسته مورد استفاده قرار می‌گیرند.

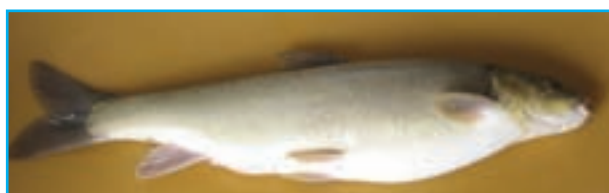
شکل ۶-۱۳- پرورش شتر

شکل ۵-۱۳- پرورش گاو سیستانی

شکل ۷-۱۳- پرورش ماهی

شکل ۸-۱۳- ماهی شیزوتراکس

شکل ۹-۱۳- صید میگو

شکل ۱۰-۱۳- لنج‌های صیادی

ج) شیلات و آبی‌پروری

استان ما به دلیل شرایط جغرافیایی از نظر توسعه شیلات و آبی‌پروری دارای ظرفیت و توان‌های بالفعل و بالقوه‌ای است. در جنوب استان با وجود دارا بودن نوار ساحلی به طول ۳۰۰ کیلومتر با دریای عمان و راه‌یابی به آب‌های آزاد بهترین منطقه برای فعالیت صیادی و تکثیر و پرورش میگو می‌باشد. از طرف دیگر وجود دریاچه هامون و چاه نیمه‌ها در شمال ظرفیت‌های صید و آبی‌پروری مناسبی برای استان فراهم نموده است.

از گونه‌های بسیار حائز اهمیت و با ارزش منطقه عبارت‌اند از: ماهی‌های کپور، فیتوفاگ و ماهی بومی (شیزوتراکس) که در دریاچه هامون، چاه نیمه‌ها و استخرها، پرورش می‌یابند. از سایر مراکز تولید ماهیان، مرکز تولید و تکثیر ماهیان سرد آبی (ماهی قزل‌آلا و ...) در شهرستان خاش را می‌توان نام برد.

بخش‌های آبی‌پروری (تکثیر و پرورش میگو) صیادی (ماهی تن، شوریده) و در صنایع تبدیلی، کنسرو سازی و ... باعث تعداد زیادی به‌طور مستقیم شده است.

بخش صنعت و معدن

استان سیستان و بلوچستان از دیدگاه صنعتی و معدنی دارای مزیت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه فراوان است که در صورت سرمایه‌گذاری مناسب در این زمینه، چشم‌انداز پر رونقی را نوید می‌دهد که خط انتقال گاز به چابهار، ایجاد کارخانه پتروشیمی، پرورش و صید ماهی، صنایع تبدیلی وابسته وجود معادن غنی و متنوع از ظرفیت‌های صنعتی استان محسوب می‌شوند.

توانمندی‌های صنعتی استان: از کل واحدهای صنعتی فعال در استان بیش از ۵۰ درصد در شهرستان زاهدان و کنارک متمرکز شده است. شهرستان‌های زابل و ایرانشهر از نظر دارا بودن واحدهای صنعتی با فاصله زیاد در مراتب بعدی قرار دارند. سهم این شهرستان‌ها از کل صنایع استان به ترتیب ۱۲/۲ و ۱۱/۱ درصد است.

عمده تولیدات صنعتی استان را محصولات نظیر سیمان، کنسرو و صنایع شیلاتی، نوشابه، انواع کیک و کلوچه و محصولات غذایی، رنگ، تورماهی‌گیری، محصولات پلاستیکی (نظیر حصیر، انواع لوله و اتصالات)، سنگ‌های تزئینی و مصالح ساختمانی را تشکیل می‌دهند.

منابع مهم استان: برخی صنایع مهم استان عبارت‌اند از: کارخانجات سیمان خاش و سیستان، کارخانجات کنسروسازی، چابهار، انواع سنگ‌های گرانیت، لبنیات، پلی اتیلن، پلیمر، نساجی، صنایع پوشاک و سردخانه‌های مواد غذایی و تجهیزات پزشکی.

شکل ۱۱-۱۳- برخی از صنایع استان

توانمندی‌های بخش معدن: استان ما با قرار داشتن روی کمر بند فلزی و معدنی جهان که از شرق اروپا تا پاکستان ادامه دارد، دارای ذخایر غنی از فلزات کانی‌های معدنی از قبیل: کرومیت (تهیه فلز کرم)، مس (در تولید مفتول‌های برق)، منگنز، سرب، روی و قلع (در صنایع فلزی)، تنگستن (تهیه لامپ‌های برق) و همچنین عناصر فلزی نظیر تالک (سنگ صابون و صنایع بهداشتی)، منیزیت، گل سفید و سنگ‌های ساختمانی (گرانیتی و تزئینی) است.

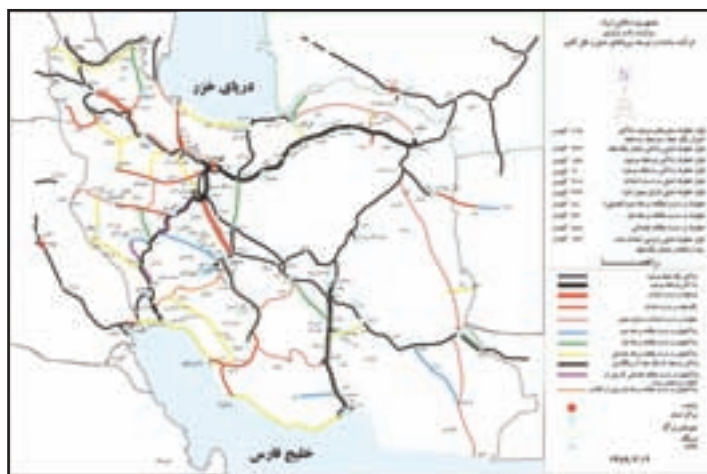
شکل ۱۲-۱۳- معادن سنگ و مس

توانمندی های بالقوه و مزیت های نسبی زیربنایی

استان سیستان و بلوچستان از نظر ارتباط با آب های آزاد بین المللی و قرار گرفتن در مسیر نزدیک ترین راه به اقیانوس هند برای کشورهای آسیای میانه و افغانستان که همگی محصور در خشکی هستند، بسیار مهم است. استان ما در مسیر ترانزیتی شرق کشور قرار دارد. با فعال شدن محور ترانزیتی شرق کشور، جغرافیای اقتصادی، تجاری این منطقه و مناطق اطراف دگرگون خواهد شد و باعث شکوفایی اقتصادی آنها می شود.

اهم توانمندی های بالقوه و مزیت های نسبی زیربنایی استان عبارتند از:

- ۱- محور ترانزیت چابهار- میلک بخشی از محور ترانزیتی شرق کشور به شمار می آید. این محور برای کشور افغانستان به دلیل ارتباط با دریای عمان و اقیانوس هند بسیار مهم است.
- ۲- راه آهن (پاکستان- زاهدان) و احداث راه آهن (چابهار- مشهد)

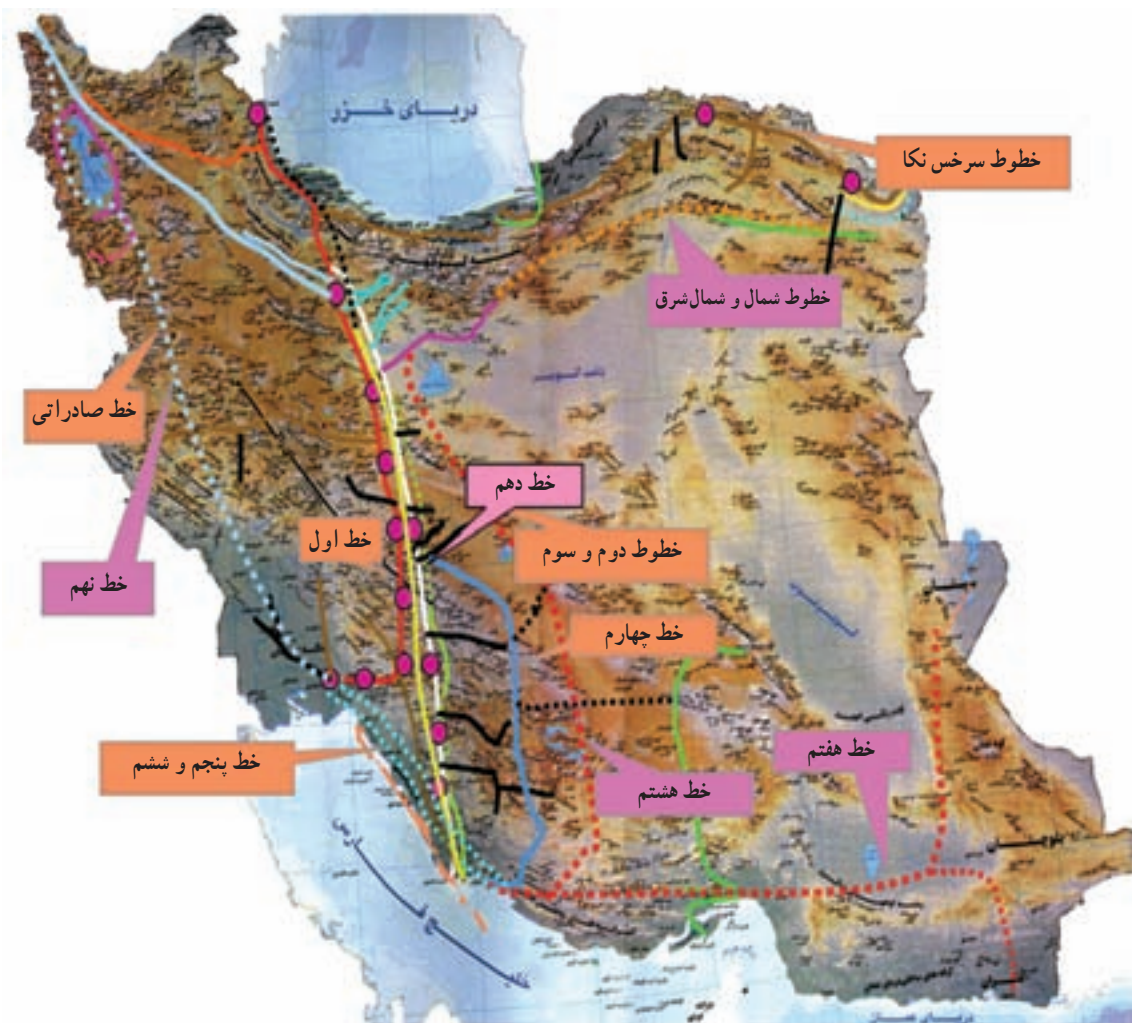

شکل ۱۳-۱۳- نقشه خطوط راه آهن

۱- به محوری که کشورهای شمال شرق ایران را به آب های آزاد بین المللی متصل می سازد، محور ترانزیتی شرق کشور گفته می شود.

۳- خط انتقال گاز به شهرهای استان و عبور آن به طرف پاکستان

شکل ۱۴-۱۳- نقشه خطوط انتقال گاز

توانمندی‌های بالقوه بیابان

مهم‌ترین توانمندی‌های استان که می‌تواند در بهره‌برداری بهتر از منابع خدادادی ما را یاری کند عبارت‌اند از :

۱- بهره‌برداری از نیروی باد : وزش بادهای نسبتاً شدید و مداوم از جمله بادهای ۱۲۰ روزه در این استان فرصت مناسبی برای ایجاد نیروگاه‌های بادی است.

۲- بهره‌برداری از نیروی خورشید : تابش طولانی مدت و مستقیم خورشید در سراسر استان بهترین فرصت برای استفاده از تأسیسات، نیروگاه‌های خورشیدی و ... است که برخی از آنها در برخی از مناطق استان تا حدودی مورد استقبال مردم قرار

گرفته است.

۳- بهره برداری از نمک های گوناگون، نیترات و ... : که در بیابان های استان یافت می شود.

شکل ۱۵-۱۳- نیروگاه خورشیدی

شکل ۱۶-۱۳- نیروگاه بادی

فصل ششم

شکوفایی استان سیستان و بلوچستان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس چهاردهم: دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان

تصاویر زیر چند نمونه از دستاوردهای انقلاب اسلامی استان را نشان می‌دهد. در شهر شما چه دستاوردهای عمرانی وجود دارد؟ پیروزی انقلاب اسلامی در سه دهه قبل علاوه بر یک رویداد سیاسی، مذهبی، تحوّل عظیمی در تمام عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، صنعتی، عمرانی و ... به وجود آورد. در این درس با گوشه‌ای از فعالیت‌های صنعتی، عمرانی، آموزشی و فرهنگی انجام گرفته، پس از انقلاب در این استان آشنا می‌شوید.

شکل ۱-۱۴

فعالیت‌های صنعتی و معدنی

قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی تنها ۱۲ واحد صنعتی در استان فعالیت داشته‌اند. بعد از انقلاب در جهت استفاده از توان و ظرفیت‌های منطقه و ایجاد اشتغال و بالابردن توان اقتصادی فعالیت‌های صنعتی و معدنی رشد چشمگیری یافته و در حال حاضر ۱۱۷۲ واحد صنعتی فعال در استان مستقر است.

وضعیت موجود معادن استان

در حال حاضر ۷۳ واحد معدن فعال دارای پروانه بهره‌برداری است و ۲۳۰۰ نفر در معادن مختلف به خصوص معادن سنگ استان مشغول کارند. در صورت بهره‌برداری از کلیه معادن، تحویل بزرگی را در بخش معدن استان (شامل تولید و اشتغال) شاهد خواهیم بود.

مشخص‌ترین ویژگی متالورژی (منطقه فلزاتی) استان سیستان و بلوچستان کانی‌سازی مس است که در تمام واحدهای متالورژی گفته شده، دیده می‌شود.

بیشتر بدانیم

بررسی‌های متالورژی در استان (طرح توسعه محور شرق) نشان می‌دهد که از نظر متالورژی، استان سیستان و بلوچستان را می‌توان به چند پهنه، زیرپهنه و گره‌های معدنی به شرح زیر تقسیم نمود:

۱- منطقه فلزاتی (زون متالورژی) نهبندان - ایرانشهر

۲- منطقه فلزاتی سیستان

۳- منطقه فلزاتی هیرمند - زابل

۴- منطقه فلزاتی بزمان - سبزواران

۵- منطقه فلزاتی میناب - ایرانشهر

۶- منطقه فلزاتی لوت

۷- منطقه فلزاتی مکران

شکل ۲-۱۴

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شهرک‌های صنعتی

شرکت شهرک‌های صنعتی استان در دهم اسفندماه ۱۳۶۸ تأسیس شد و از اواخر نیمه نخست سال ۱۳۶۹ با پرسنل و امکانات محدودی تلاش گسترده‌ای را برای تحقق بخشیدن به یکی از هدف‌های استوار نظام اسلامی که همانا رشد و توسعه اقتصادی در جامعه است، آغاز کرد.

وضعیت شهرک‌ها و نواحی سیستان و بلوچستان: تعداد کل پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی در استان ۱۱۷۲ واحد است که از این میزان تعداد ۷۷۵ واحد به عبارتی ۶۶ درصد واحدهای فعال در شهرک‌ها و نواحی صنعتی و مابقی آن خارج از این محدوده قرار دارند.

شکل ۴-۱۴- شهرک صنعتی زاهدان

شکل ۳-۱۴- شهرک صنعتی کنارک

شکل ۵-۱۴- شهرک صنعتی محمداًباد زابل

شکل ۶-۱۴- برخی از صنایع استان

بازارچه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان

بازارچه مرزی محوطه‌ای محصور واقع در نقطه مرزی است که در کنار گمرکات، مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا می‌باشد. این مکان‌ها طبق تفاهم‌نامه‌های منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار تعیین می‌شود. اهالی دو طرف مرز می‌توانند کالاها و محصولات مورد نیاز را با رعایت مقررات صادرات و واردات، برای داد و ستد در بازارچه‌ها عرضه کنند.

استان سیستان و بلوچستان دارای هفت بازارچه فعال است که پنج بازارچه آن در مرز مشترک با پاکستان شامل میرجاوه در زاهدان، پیشین در سرباز، کوهک و جالق در سراوان، ریمدان در چابهار و همچنین دو بازارچه مرزی در دو مرز مشترک با افغانستان (میلک و گمشاد در زابل) نقش به‌سزایی در مبادلات بازرگانی با کشورهای همسایه دارند.

جدول ۱-۱۴- بازارچه‌های مرزی

ردیف	نام استان	محل بازارچه	نام بازارچه	کشور هم‌مرز
۱	سیستان و بلوچستان	هیرمند	میلک	افغانستان
۲		میرجاوه	میرجاوه	پاکستان
۳		سراوان	کوهک	پاکستان
۴		سرباز	پیشین	پاکستان
۵		چابهار	پسابندر	پاکستان
۶		زهک	میل ۴۶	افغانستان
۷		سراوان	جالق	پاکستان
۸		چابهار	ریمدان	پاکستان
۹		هیرمند	گمشاد	افغانستان

صنایع غذایی، دارویی، بهداشتی و درمانی

محصولات غذایی، دارویی، بهداشتی و درمانی استان شامل ماهی و میگو، نمک تصفیه شده خوراکی، روغن ماهی، روغن کوسه، تهیه خوراک آبزیان، روغن‌کشی از دانه‌های روغنی، صنایع تبدیلی خرما، نان صنعتی، ماء‌الشعیر، فرآوری محصولات جالیز، میوه‌های گرمسیری (پودر و اسانس)، کشت گلخانه‌ای آلوئه‌ورا و ... است.

شکل ۷-۱۴- کشت گلخانه‌ای آلوئه‌ورا

فعالیت‌های عمرانی استان

فعالیت‌های عمرانی استان سیستان و بلوچستان را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد :

۱- عمران روستایی

۲- عمران شهری

۳- حمل و نقل

۱- عمران روستایی : روستاهای استان از نظر عمران در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی وضعیت مناسبی نداشته‌اند. بعد از انقلاب اسلامی اقدامات مهمی مانند ایجاد شبکه‌های برق‌رسانی، آبرسانی، فاضلاب روستایی، آسفالت خیابان‌ها، ایجاد مراکز

شکل ۹-۱۴- اجرای طرح‌های روستای چگرد خاش

شکل ۸-۱۴- اجرای طرح هادی روستای قدیم قائم آباد زابل

شکل ۱۱-۱۴- اجرای طرح فاضلاب روستایی بلوچستان

شکل ۱۰-۱۴- اجرای طرح آبرسانی بهداشتی روستایی

مخابراتی، واگذاری تلفن به روستاییان، طراحی و اجرای طرح‌های هادی روستایی و خانه‌سازی و ... صورت گرفته است.

۲- عمران شهری: در دوران انقلاب اسلامی می‌توان به فعالیت و دستاوردهایی مانند خدمات شهری، طرح‌های زیباسازی شهرها و میدانی آنها ایجاد پارک‌های زیبا، ساخت بیمارستان، ادارات دولتی، طراحی و اجرای طرح‌های جامع و تفصیلی برای بعضی شهرها، اصلاح معابر، پروژه‌های انبوه‌سازی مسکن، ایجاد شهرک‌های صنعتی و کارگاهی و ... اشاره کرد.

۳- راه‌های استان: از مجموع ۶۱۸۱/۵۲ کیلومتر راه‌های استان ۶۲/۳ درصد آن آسفالتی و ۳۷/۶۷ درصد آن راه شوسه است و علاوه بر آن ۵۰۷۱ کیلومتر راه دسترسی است. ساخت خط راه آهن میرجاوه - زاهدان و بم - زاهدان مهم‌ترین پروژه ریلی انجام شده استان است.

شکل ۱۲-۱۴- بعضی از دستاوردها (عمران شهری)

شکل ۱۳-۱۴- توسعه راه آهن و راه‌های استان

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

شکل ۱۴-۱۴ پژوهش سرای دانش آموزی

فعالیت های علمی - آموزشی استان
به تصاویر زیر نگاه کنید و بگویید انقلاب اسلامی در زمینه علمی - آموزشی چه دستاوردهایی برای استان سیستان و بلوچستان داشته است؟ همان طور که می دانید انقلاب اسلامی در زمینه های مختلف، جهت پیشرفت استان فعالیت های زیادی انجام داده که این اقدامات در زمینه علمی - آموزشی نیز چشمگیر است.

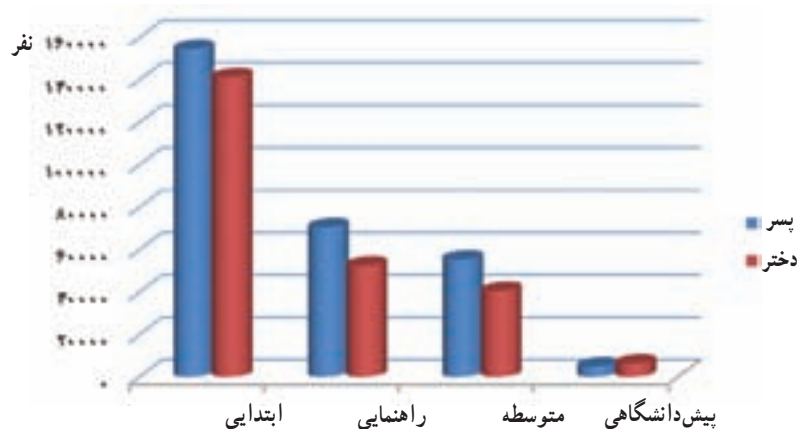
شکل ۱۵-۱۴ فضای آموزشی (هنرستان)

شکل ۱۶-۱۴ کارگاه های رایانه و ساخت و تولید (در هنرستان ها)

افزایش پوشش تحصیلی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه در بیشتر روستاهای استان که اغلب پراکنده و دور افتاده بودند و نیز ایجاد مدارس شبانه‌روزی، و خدمات دهی به دانش‌آموزان مناطق دور افتاده، در صدر برنامه‌های آموزش و پرورش استان بوده و می‌باشد.

شکل ۱۷-۱۴- تعداد دانش‌آموزان استان به تفکیک مقاطع تحصیلی در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷

توسعه دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی، گسترش رشته‌های مختلف برای ادامه تحصیل در سطوح مختلف (از کاردانی تا دکتری) در استان بسیار چشمگیر است؛ به طوری که بعد از تهران بیشترین دانشجو را استان سیستان و بلوچستان به خود اختصاص داده است. شهرهای زاهدان، زابل، و چابهار مراکز مهم دانشگاهی محسوب می‌شود.

بیشتر بدانیم

جدول ۲-۱۴- مقایسه رشد آموزش (باسواد) از سال ۸۵-۱۳۶۵

آبان ۱۳۸۵		آبان ۱۳۷۵		آبان ۱۳۷۰		آبان ۱۳۶۵	
باسوادان	جمعیت	باسوادان	جمعیت	باسوادان	جمعیت	باسوادان	جمعیت
۱/۳۷۸/۵۴۸	۲/۰۲۷/۰۸۷	۸۰۲/۸۲۵	۱/۴۰۲/۰۶۸	۵۶۲/۱۳۶	۱/۱۱۷/۳۷۸	۳۱۷/۵۲۲	۸۸۲/۱۷۶

درس پانزدهم: چشم انداز آینده استان

شکل ۱-۱۵- دانشگاه زابل

با گذشت سه دهه از انقلاب اسلامی استان سیستان و بلوچستان نیز مانند سایر استان‌های کشور از برکات وجود انقلاب بهره برده است و تغییرات زیادی را در بخش کشاورزی، صنعت، راه‌ها، آموزش عالی و ... شاهد بوده است. امید است در چشم انداز آینده، سیستان و بلوچستان، استانی توسعه یافته با نقش و جایگاه مناسب اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در سطح کشور، پیشرو در فعالیت‌های بازرگانی و فراملی با برخورداری در سلامت و رفاه به دور از فقر و بهره‌مند از امنیت و محیط زیست مطلوب باشد.

شکل ۳-۱۵- دانشکده شهید نیکبخت

شکل ۲-۱۵- دانشگاه دریانوردی چابهار

شکل ۴-۱۵- دانشگاه آزاد واحد زاهدان

مهم ترین ویژگی های چشم انداز آینده استان

۱- استان توسعه یافته متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش های اسلامی

و ...

۲- بهره مندی از امنیت پایدار در ابعاد مختلف

۳- دارای تولیدات انبوه و بازار پسند محصولات گرمسیری، نیمه گرمسیری، شیلاتی و فرآورده های آنها

۴- فعال، مؤثر و دارای رشد مستمر اقتصادی متکی بر جذب و تجهیز سرمایه های داخلی، خارجی و بومی و ...

۵- دست یافتن به جایگاه اول مناسبات اقتصادی فراملی در سطح کشور

۶- برخورداری از منابع انسانی متخصص، متناسب با نیازهای بازار کار استان

شکل ۵-۱۵- خرماي سيستان

شکل ۶-۱۵- انگور سيستان

برخی از مهم ترین تنگناها و محدودیت ها بر سر راه توسعه استان

۱- شرایط طبیعی و اقلیمی دشوار، کمبود منابع آب و وزش دائمی باد و حرکت ماسه های روان

۲- پراکندگی نقاط زیست و فقر منابع طبیعی

۳- تناوب دوره های خشکسالی و پیامدهای زیان بار زیست محیطی و آثار مخرب آن بر تولیدات

بیشتر بدانیم

بعضی از مسائل و مشکلات اساسی استان

- ۱- موقعیت استان به عنوان گذرگاه بین‌المللی مواد مخدر و همسایگی با دو کشور پاکستان و افغانستان زمینه‌ساز ناامنی و تردهای غیر مجاز از مرزهای کشور
- ۲- رواج فرهنگ عشیره‌ای، طایفه‌ای، برخی باورها، نگرش‌های سنتی و ضد توسعه به عنوان عامل بازدارنده نهاد‌های نوین اقتصادی و اجتماعی
- ۳- عدم رشد بخش رسمی اقتصاد در استان، گسترش تجارت زیرزمینی و واردات قاچاق از کشورهای هم‌جوار
- ۴- نرخ بیکاری بسیار بالا در مقایسه با سطح کشور و رشد سریع جمعیت و ضریب جوانی بالای جمعیت استان

مهم‌ترین هدف‌های بلندمدت توسعه استان

براساس سند چشم‌انداز ۲۰ سال آینده برخی از مهم‌ترین اهداف و راهبردهای بلندمدت توسعه استان عبارت‌اند از:

- ۱- تقویت مناسب اقتصادی فراملی با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی استان با استفاده از موقعیت مناطق آزاد چابهار و منطقه ویژه زابل

شکل ۷-۱۵- بهره‌گیری از انرژی‌های باد و خورشید

- ۲- توسعه بخش کشاورزی با تأکید بر زیر بخش‌های باغبانی، صید و آبی‌پروری، کشت‌های متراکم و گلخانه‌ای
 - ۳- توسعه ظرفیت‌های صنعت گردشگری و بهره‌برداری از جاذبه‌های تاریخی استان
 - ۴- برقراری امنیت لازم در ابعاد مختلف (فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی) به منظور تسهیل فرآیند توسعه استان
 - ۵- مدیریت بهینه محیط زیست، حفظ، احیا و اصلاح منابع پایه و طبیعی
 - ۶- بهره‌گیری از انرژی‌های تجدید شونده مانند باد، زیست توده و خورشید
- در ادامه در جهت چشم‌انداز آینده استان اهداف و راهبردهای توسعه استان را می‌توان به بخش‌های مختلف تقسیم کرد.

برخی از اهداف و راهبردهای توسعه در بخش میراث فرهنگی و گردشگری

- ۱- توسعه ظرفیت‌های صنعت گردشگری و بهره‌برداری از جاذبه‌های تاریخی استان
- ۲- ایجاد زیر ساخت‌های مناسب صنعت گردشگری و حفظ و احیای آثار فرهنگی، تاریخی منطقه و حفظ سنت نمونه و منحصر به فرد سفال کلپورگان

بیشتر بدانیم

- اهداف و راهبردهای توسعه استان در بخش کشاورزی، منابع طبیعی و آب
- ۱- توسعه بخش کشاورزی با تأکید بر زیربخش‌های باغبانی، صید، آبی‌پروری و کشت‌های متراکم و گلخانه‌ای
 - ۲- مدیریت بهینه محیط زیست، حفظ، احیا و اصلاح منابع پایه و طبیعی
 - ۳- سرمایه‌گذاری‌های لازم به منظور تأمین و مهار آب و ارتقای راندمان آبیاری با اولویت آب مورد نیاز برای شرب، محیط زیست، صنعت و کشاورزی
 - ۴- اصلاح و توسعه باغات، افزایش عملکرد در فعالیت‌های باغبانی، صید، آبی‌پروری و دامپروری

شکل ۸-۱۵- گلخانه (پرورش گل)

بخشی از اهداف بلندمدت توسعه استان در بخش اقتصادی و بازرگانی

- ۱- تقویت پیوند و تعامل ساختاری اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان با سطح ملی
- ۲- اصلاح ساختارها و تقویت بخش رسمی اقتصاد استان
- ۳- به کارگیری قابلیت‌ها و استعدادها موجود و ایجاد مزیت‌های جدید در سطح استان به منظور ارتقای نقش و سهم استان در اقتصاد

۴- نهادینه سازی بهره‌وری و افزایش آن در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید

بخشی از اهداف بلندمدت توسعه استان در بخش اقتصادی و بازرگانی

- ۱- تقویت و گسترش مناسبات فرهنگی، اقتصادی استان با سطح ملی
- ۲- تداوم سرمایه‌گذاری‌های دولت در امر تقویت و توسعه زیربنایی استان به‌ویژه در بخش انرژی و مخابرات
- ۳- ساماندهی مبادلات برون مرزی کالا و عملیات تبدیلی
- ۴- ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید

برخی از اهداف و راهبردهای توسعه استان در بخش‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری و تربیت بدنی

- ۱- توسعه منابع انسانی استان و ارتقای سطح سواد و فرهنگ عموم از طریق گسترش آموزش‌های عمومی و حرفه‌ای و تخصصی
- ۲- گسترش ورزش‌های پرورشی، همگانی، تفریحی، قهرمانی و حرفه‌ای در استان
- ۳- بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- درباره چشم‌انداز آینده منطقه محل زندگیتان برای رسیدن به استان توسعه یافته چند مورد پیشنهادی بنویسید.
- ۲- با اجرای برنامه‌های چشم‌انداز، شما آینده استان را چگونه پیش‌بینی می‌کنید؟

شکل ۹-۱۵- نقشه راه‌های استان

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

گروه تألیف کتاب استان شناسی سیستان و بلوچستان (علیرضا میر و لیلا میرشکاری) مراتب سپاس و قدردانی خود را از اساتید محترم و همچنین همکاری‌ها و مساعدت صمیمانه نهادها و ارگان‌هایی که در تهیه و ارائه اطلاعات مورد نیاز مؤلفان یاری نموده‌اند سپاسگزاری می‌نماید.

با تشکر از استاندار محترم استان سیستان و بلوچستان (آقای علی محمدآزاد) و معاونت محترم سیاسی اجتماعی (آقای ابراهیم عزیزی) و سایر معاونین محترم استانداری و تشکر از مدیر کل محترم آموزش و پرورش استان (آقای ابراهیم اعتصام) و معاونت محترم آموزش و پرورش متوسطه استان (آقای محمد نستوه)، معاون محترم پژوهش و برنامه‌ریزی و منابع انسانی آموزش و پرورش (آقای عبدالحسین خاشی)

از ادارات و سازمان‌هایی که در تهیه و ارسال اطلاعات با گروه مؤلفان همکاری داشته‌اند تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

- ۱- استانداری استان سیستان و بلوچستان
- ۲- اداره کل محترم آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان
- ۳- سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان
- ۴- اداره کل منابع طبیعی استان
- ۵- اداره کل امور عشایری استان
- ۶- اداره کل هواشناسی استان، آمار و اطلاعات مرکز تحقیقات هواشناسی کاربردی استان سیستان و بلوچستان
- ۷- اداره کل راه و ترابری
- ۸- سازمان آب منطقه‌ای استان (عکس ماهواره‌ای و ...)
- ۹- شرکت آب و فاضلاب استان
- ۱۰- شرکت آب و فاضلاب روستایی استان
- ۱۱- شرکت گاز استان
- ۱۲- اداره کل راه آهن استان
- ۱۳- دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان (آقای غلامرضا میری)
- ۱۴- لشکر ۸۸ زرهی زاهدان
- ۱۵- بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- ۱۶- بنیاد شهید
- ۱۷- سازمان جهاد کشاورزی
- ۱۸- سازمان مسکن و شهرسازی
- ۱۹- سازمان صنایع و معادن (عکس و ماهواره‌ای و ...)
- ۲۰- شیلات سیستان
- ۲۱- سازمان حفاظت محیط زیست

- ۲۲- اداره کل ارشاد اسلامی استان
- ۲۳- هیئت ورزش روستایی و عشایری استان
- ۲۴- اداره کل بنیاد مسکن
- ۲۵- مدیریت بحران استان
- ۲۶- شرکت شهرک‌های صنعتی استان
- ۲۷- اداره کل اسناد ملی استان
- ۲۸- صدا و سیما مرکز استان
- ۲۹- سازمان فضایی ایران
- ۳۰- دانشگاه زابل
- ۳۱- پژوهشکده علوم زمین و جغرافیای دانشگاه سیستان و بلوچستان (آقای دکتر عیسی ابراهیم‌زاده ریاست پژوهشکده)
- ۳۲- دکتر ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۸۸). کتاب بنیان‌های جغرافیایی جنوب شرق ایران. چاپ اطلاعات، تهران
- ۳۳- دکتر شه‌بخش، عظیم (برخی از مطالب پیشینه تاریخی سیستان)
- ۳۴- مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی
- ۳۵- خسروی، محمود و حسین نگارش (۱۳۷۹) اقلیم کشاورزی استان سیستان و بلوچستان، طرح پژوهشی دانشگاه س و ب
- ۳۶- سلیقه، محمد: (۱۳۸۳) مکانیزم‌های بارش جنوب شرق، مجله پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۵۶، تهران
- ۳۷- علیجانی، بهلول: (۱۳۶۶) رابطه پراکندگی مکانی مسیر سیکلونی خاورمیانه با سیستم‌های هوایی سطح بالا، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۴، مشهد
- ۳۸- علیجانی، بهلول: (۱۳۸۲) آب و هوای ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران
- ۳۹- علیجانی، کاویانی. بهلول، محمدرضا: (۱۳۷۸) مبانی آب و هواشناسی، انتشارات سمت.
- ۴۰- اسمعیل‌نژاد، مرتضی (۱۳۸۴): پهنه‌بندی اقلیمی استان سیستان و بلوچستان با اطلاعات جغرافیایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقلیم‌شناسی، دانشکده جغرافی و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- با تشکر از رییس گروه تکنولوژی و گروه‌های آموزش استان آقای حبیب‌اله ملاشاهی، رییس گروه بررسی محتوا، آقای علیرضا احسان منش و آقای عبدالرحیم باقری‌فر و خانم فاطمه اکبری، آقای محمد نادر سراوانی، خانم بتول دانش شهرکی، خانم فاطمه کبری قهقایی و کلیه همکارانی که در جمع‌آوری مطالب، طراحی، تایپ، ویرایش و چاپ کتاب همکاری لازم داشته‌اند. ضمناً در صورت از قلم افتادن بعضی اسامی یا منبع و نیز از این که امکان به تصویر کشاندن عکس تمام شهدای عزیز نبود، عذرخواهی می‌نمایم.

